

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav Dálného východu

Diplomová práce

Šimon Tamaki

Téma Tókaidó v předmoderní japonské literatuře

The Theme of Tōkaidō in Premodern Japanese Literature

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu, a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

podpis

Poděkování: Na tomto místě chci poděkovat vedoucímu mé diplomové práce Mgr.
Martinu Tíralovi, Ph.D. za cenné odborné rady a připomínky, které mi k práci poskytl.

Abstrakt:

Předmětem této práce je téma cesty Tókaidó v japonské předmoderní literatuře. Jako reprezentativní dílo, které je zde podrobně rozebráno, je pro toto téma vybráno *Tókaidó meišoki* Asaie Rjóiho, jež vyšlo v šesti svazcích roku 1661 a řadí se k žánru *meišoki*. Dílo *Tókaidó meišoki* je uvedeno do širšího historického kontextu a kontextu populární literatury 17. století *kanazóši* a žánru *meišoki*. Práce přináší řadu ukázek z originálního textu a v příloze také překlad části prvního svazku. Práce dále přináší základní přehled o životě a tvorbě jeho autora – Asaie Rjóiho, buddhistického učenice, který je považován za jednoho ze zakladatelů populární prózy období Edo. Práce sleduje vývoj tématu Tókaidó v japonské literatuře od nejstarších dob a detailně se mu věnuje v literatuře předmoderního období. Sleduje jeho přesah v japonském divadle a výtvarném umění.

Klíčová slova: Tókaidó, Tókaidó meišoki, Asai Rjóí, kanazóši, meišoki, meišozue, japonská předmoderní literatura

Abstract:

This thesis deals with the subject of the Tōkaidō Road in premodern Japanese literature. *Tōkaidō meishoki* by Asai Ryōi, which was published in six volumes in 1661, has been chosen for a closer analysis as the earliest Edo Period literary work representing this theme. The novel structure is analysed against the background of contemporary production of *kanazōshi* books and the genre *meishoki*. The work presents also a basic overview of life and work of the travelogue's author, the Buddhist philosopher Asai Ryōi, who is regarded as the first popular fiction writer of the Edo period. The thesis outlines the development of the theme of Tokaidō in classical literature and scrutinizes its further progress in premodern literature of the Edo period. It follows up also its usage in Japanese drama, as well as in visual arts.

Keywords: Tōkaidō, Tōkaidō meishoki, Asai Ryōi, kanazōshi, meishoki, meishozue, Japanese premodern literature

Obsah:

1. Úvod	7
1.1. Cíle a vymezení práce	7
1.2. Stav bádání.....	8
1.3. Metoda	10
2. Rozkvět měšťanské literatury a knihtisku na počátku období Edo	12
2.1. Historické a kulturní pozadí rozvoje měšťanské literatury	12
2.2. Vznik a vývoj knižního trhu po roce 1600.....	13
2.3. Formální popis japonské knihy období Edo.....	16
3. Kanazóši	19
3.1. Definice kanazóši.....	19
3.2. Klasifikace kanazóši	20
3.3. Vybraná díla kanazóši	24
3.4. Žánr meišoki.....	27
3.5. Vybraná díla žánru meišoki	29
4. Téma Tókaidó v japonské kultuře.....	33
4.1. Historie Tókaidó	33
4.2. Téma Tókaidó v japonské literatuře před vydáním <i>Tókaidó meišoki</i>	34
5. Asai Rjóí	40
5.1. Život Asaie Rjóího	40
5.2. Literární dílo Asaie Rjóího.....	42
6. Tókaidó meišoki.....	47
6.1. Formální popis Tókaidó meišoki:.....	47
6.2. Obsah a charakteristika díla	47

6.3.	Texty jiných autorů zapracované do Tókaidó meišoki	50
6.4.	Analýza obsahových elementů v Tókaidó meišoki	52
6.4.1.	Vyprávěcí rovina <i>monogatari</i>	52
6.4.2.	Praktická rovina – cestopisné údaje.....	53
6.4.3.	Místa <i>meišo</i> , <i>meišouta</i> a poezie <i>waka</i>	55
6.4.4.	Humorná poezie <i>kjóka</i> a <i>hokku</i>	62
6.4.5.	Historické příběhy a pověsti (<i>rekiši</i>), historická místa (<i>kjúseki</i>), chrámy a svatyně (<i>engi</i>)	65
6.4.6.	Popis života, způsobů, zvyků a jazyka (<i>fúzoku</i>)	66
7.	Téma Tókaidó v mladší literatuře, výtvarném umění a dramatu.....	70
7.1.	Literatura.....	70
7.2.	Téma Tókaidó v japonském dramatu.....	73
7.3.	Tókaidó ve výtvarném umění	74
8.	Závěr	77
	Seznam literatury	80
	Přílohy	83
1)	Překlad části první kapitoly <i>Tókaidó meišoki</i>	83
2)	Obsah prvního sešitu	89
3)	Stanice na cestě Tókaidó	91
4)	Mapa Tókaidó se stanicemi	92
5)	Soupis díla Asaie Rjóiho	94
6)	Obrazová příloha	97

1. Úvod

Tato práce se zabývá tématem cesty *Tókaidó* v předmoderní japonské literatuře a hlouběji dílem *Tókaidó meišoki* 東海道名所記 spisovatele Asaie Rjóiho.

Asai Rjóí 浅井了意 (? – 1691) byl významný autor literatury *kanazóši* a buddhistických děl, který působil v raném období Edo v oblasti Kjóta. Za jeho života došlo v Japonsku k rozvoji měšťanské kultury a ke vzniku nových literárních a dramatických žánrů, které odpovídaly vkusu a poptávce měšťanů a samurajů. Jedním z těchto žánrů byl právě cestopisný žánr *meišoki*, ke kterému dílo *Tókaidó meišoki* patří. V tomto díle, které se žánrově pohybuje na pomezí průvodce a cestopisu, je poutavým způsobem zpracována cesta dvou hlavních postav - mnicha Rakuamiho a spolu s ním cestujícího mladého muže (jeho jméno neznáme) z Eda do Kjóta. Jedná se vůbec o první literární zpracování tohoto tématu, ve kterém je cesta *Tókaidó* po vzoru dobových průvodců dopodrobna popsána.

Vedle analýzy díla *Tókaidó meišoki* se práce zabývá otázkou tématu *Tókaidó* a jeho historickým vývojem v japonské literatuře a dalších uměleckých formách. Poskytuje chronologický přehled vývoje tohoto tématu od nejstarších dob po předmoderní dobu v zásadních dílech literatury, dramatu a dílech výtvarného umění. Zamýšlí se nad proměnami pojetí tématu a jeho významu.

1.1. Cíle a vymezení práce

Hlavním úkolem práce je představení díla *Tókaidó meišoki* spisovatele Asaie Rjóiho a jeho rozbor doplněný o ukázkou. Protože v Čechách nebyla japonské próze 17. století a dílu Asaie Rjóiho věnována zatím větší pozornost, považuji za důležité uvést rozebírané dílo do kontextu doby, dobové literární produkce sešitů *kanazóši* a žánru *meišoki*, Rjóiho literární tvorby a kontextu tématu *Tókaidó*. Téma cesty *Tókaidó*, které se v japonské literatuře objevuje od nejstarších dob, bylo častým námětem japonské předmoderní literatury. V práci sleduji jeho vývoj od období Nara až po konec období Edo v literatuře, ale i ve výtvarném umění a dramatu.

Samostatná kapitola je věnována úvodu do společenské situace, popisu nakladatelské praxe a podobě knihy v 17. století. Následující třetí kapitola má za úkol vytvořit základní přehled o literatuře *kanazóši* a žánru *meišoki*, ke kterým analyzované

dílo patří. Ve čtvrté kapitole popisují historii cesty Tókaidó a podávám historický přehled toho, jakým způsobem bylo v japonské literatuře zpracováno téma cesty Tókaidó ve starší literatuře před vydáním *Tókaidó meišoki*.

Pátá kapitola je věnována životu a dílu Asaie Rjóiho. Vedle životopisných údajů obsahuje charakteristiky Rjóiho nejdůležitějších děl a úplný soupis jeho díla. Následuje část, ve které se věnuji výhradně dílu *Tókaidó meišoki*. Text nejprve charakterizují a poté přistupují k samotnému rozboru díla s ukázkami. Cílem rozboru je poukázat na textové vrstvy, ze kterých se dílo skládá a tyto vrstvy jednotlivě s pomocí ukázek definovat. Rozbor by měl napomoci lepšímu pochopení textu, jež není zatím dostupný v kompletním moderním překladu.

Sedmá kapitola navazuje na vývoj cestopisného žánru a tématu Tókaidó v předmoderní literatuře ze čtvrté kapitoly, který následoval po žánru *meišoki*. Vedle literatury zde sleduji i významná díla výtvarného umění s touto tematikou, která jsou pro základní přehled nezbytná a to i proto, že v Japonsku bývá literární a výtvarná stránka uměleckého projevu těsně propojená. Kladu si otázky, jak se pojetí tématu v historii vyvíjelo, co stálo za jeho oblibou a jaký mělo význam.

1.2. Stav bádání

V Japonsku se začala literární historie o populární literaturu 17. století reprezentovanou *kanazóši* vážněji zajímat teprve po druhé světové válce. Důvodem pro to byl zřejmě převažující zájem literární vědy o pozdější literaturu typu *ukijozóši*. I předtím vznikly ale důležité práce, které připravily půdu pro poválečný výzkum. Vůbec první literárně historickou prací reflektující vývoj předmoderní literatury a *kanazóši* je práce Mizutaniho Futóa a Cuboučiho Šójóa *Recudentai šósecu ši* z roku 1897.¹ Ještě před válkou vyšly některé faksimile *kanazóši* v edici *Kišo fukuseikai*.² Pro zde sledované téma je významná monografie o životě a díle Asaie Rjóiho, kterou napsal a v r. 1944 vydal Hódžó Hideo a která vyšla v přepracovaném vydání znovu v r. 1972. Dále je to editorská práce profesora Hokkaidské univerzity Nody Hisaa (1913 – 2004) na dvousvazkovém

¹ Viz seznam literatury.

² Asai, Rjóí. *Tókaidó meišo no ki*. Tókjó: Beizandó, 1935.

komentovaném vydání *Kanazóši-šú* (*Sbírka kanazóši*), která vyšla v 60. letech 20. století (1960, 1962, 1969), a která *Tókaidó meišoki* obsahuje.

Mezi badateli japonských studií na Západě je situace podobná. Zakládající prací o literatuře *kanazóši* je až poválečná studie z r. 1957 *The Beginnings of The Modern Japanese Novel: Kana-zōshi, 1600-1682*³, jejímž autorem je Richard Lane. Později v 60. letech vyšly překlady děl *kanazóši*: částečný překlad *Čikusai monogatari*⁴ a překlad *Inu makura*⁵ od Edwarda Putzara. Žánrem *meišoki* se poprvé hlouběji zabýval Eckehard May ve své disertační práci *Das Tōkaidō meishoki von Asai Ryōi; ein Beitrag zu einem neuen Literaturgenre der frühen Edo-Zeit*⁶ (1973).

V Čechách nepřeberně bohaté literární tvorbě období Edo (1603-1868) a jejím překladům doposud nebyla věnována velká pozornost. Výjimku tvoří například dílo *Největší rozkošnice*⁷ (*Kóšoku ičidai onna*, 1686) Ihary Saikakua přeloženého Miloslavem Novákem, nadpřirozené příběhy *Vyprávění za měsíce a deště*⁸ (*Ugecu monogatari*, 1768) Uedy Akinariho přeložené Libuší Boháčkovou, či soubor tajuplných příběhů *Pivoňková lucerna*⁹ (*Botan dōrō*) Sanjūteie Enčóa přeložený Věnou Hrdličkovou. Z poezie období Edo byly přeloženy literárně-poetické sbírky tzv. *haibuny* *Úzká stezka do vnitrozemí*¹⁰ (*Oku no hosomiči*) od Macua Bašóa přeložené Antonínem Límanem a sbírka *Můj Nový rok* (*Ora ga haru*¹¹) od Kobajašiho Issy přeložené Zdeňkou Švarcovou.

Originální tisky *Tókaidó meišoki*, poprvé vytištěného v roce 1661, jsou přístupné v několika japonských archivech (např. Kokuricu kokkai tošokan, Seikadō bunko, Tójó bunko, Hokkaidō daigaku tošokan, Waseda daigaku tošokan, Aoi bunko ad.). V současné době jsou k nahlédnutí i v digitálních archivech některých z těchto institucí. Například v

³ Viz seznam literatury.

⁴ Putzar, Edward. 1960. "Chikusai Monogatari. A Partial Translation". *Monumenta Nipponica*. 16, no. 1/2: 161-195.

⁵ Inu makura: The Dog Pillow. Edward Putzar. 1968. *Harvard Journal of Asiatic Studies*. Vol. 28, pp. 98-113.

⁶ "Tókaidó meišoki od Asaie Rjóho. Příspěvek k novému literárnímu žánru raného období Edo"

⁷ Ihara Saikaku, Miroslav Novák. *Největší rozkošnice*. Praha: Odeon, 1967. Ve stejné knize je přeloženo ještě Saikakuovo dílo, soubor povídek *Pět rozkošnic*.

⁸ Ueda Akinari, Libuše Boháčková. *Vyprávění za měsíce a deště*. Praha: Odeon, 1971.

⁹ Sanjūtei Enčó, Věna Hrdličková. *Pivoňková lucerna*. Praha: Odeon, 1984.

¹⁰ Macuo, Bašó, Antonín Líman, Helena Honcoopová, Bósai Kameda, Hokusai Kacušhika. *Úzká stezka do vnitrozemí*. Praha: DharmaGaia, 2006.

¹¹ Issa Kobajaši, Zdeňka Švarcová. *Můj Nový rok*. Praha: Paseka, 2004.

digitálním archivu knihovny Univerzity Waseda ¹² (Waseda daigaku tošokan) a digitálním archivu japonské Národní knihovny¹³ (Kokuricu kokkai tošokan).

Existují také novodobé edice a faksimile *Tókaidó meišoki*. Prvním kompletním novodobým vydáním je faksimile z řady reprodukcí vzácných tisků edice *Kišo fukusei-kai*:

1) *Tókaidó meišo no ki*. Tókjó: Beisandó, 1935.

Po válce vyšlo komentované vydání literárního vědce Nody Hisaa, který se podrobně Rjóiho dílem a předmoderní literaturou po celý život zabýval:

2) Noda, Hisao. *Kanazóšišú II*. Tókjó: Asahi Šinbunša, 1962.

Na počátku 21. století vyšlo *Tókaidó meišoki* v jednom svazku spolu s dílem *Tókaidó meišo ezu* v edici *Sóšo Edo bunko*.

3) Akio Fudži ed. *Tókaidó meišoki/Tókaidó bunken ezu*. Tókjó: Kokušo Kankókai, 2002.

V současné době vychází na pokračování devatenácti svazková edice souborného vydání děl Asaie Rjóiho v nakladatelství Iwata šoin:

4) Asai, Rjói. *Asai Rjói zenšú*. Tókjó: Iwata Šoin, 2007 - ?.

1.3. Metoda

Protože charakter rozebíraného díla je do velké míry více informativní než narativní (jedná se o typ průvodce), nebylo by myslím efektivní použít některé z metod analýzy narativních postupů, které používá literární teorie. Vhodnější se mi zdálo podrobit soubor v díle obsažených informací klasifikaci do skupin podle jejich typu a vytvořit tak rozbor, který lépe odpovídá struktuře tohoto specifického díla. Tuto metodu analýzy díla již uplatnil ve své disertační práci Eckehard May. Jedná se konkrétně o šest kategorií, které lze vnímat jako zvláštní vrstvy uvnitř textu. Jsou jimi:

- a) Rámcový příběh, neboli vyprávěcí rovina (*monogatari*)
- b) Praktická rovina – praktické cestopisné informace o cestě (*annai džóhó*)
- c) Místa *meišo*, klasická poezie o slavných místech *meišo* (*meišouta*) a poezie *waka*
- d) Současná humorná poezie *kjóka* a *hokku*

¹² <<http://www.wul.waseda.ac.jp/kotenseki/index.html>> (31.7.2013)

¹³ <<http://dl.ndl.go.jp>> (31.7.2013)

e) Vyprávění o historii (*rekiši*), historických místech (*kjúseki*), chrámech a svatyních (*engi*)

f) Popis života, způsobů, zvyků a jazyka (*fúzoku*)

Tyto obsahové vrstvy, ze kterých text sestává, jsou podrobně rozebrány a na příkladech demonstrovány v kapitole 6.4.

Překlady částí *Tókaidó meišoki* jsou mé vlastní; překlady ostatních citovaných textů také, pokud není uvedeno jinak. V překladu *Tókaidó meišoki* vycházím z novodobého vydání z roku 2002, které editoval Akio Fudži:

- Fudži, Akio ed. *Tókaidó meišoki/Tókaidó bunken ezu*. Tókjó: Kokušo Kankókai, 2002.

Jako referenční text mi sloužilo komentované vydání Nody Hisaa z roku 1962:

- Noda, Hisao. *Kanazóšišú II*. Tókjó: Asahi Šinbunša, 1962.

Jako sekundární referenční text jsem používal digitální kopii originálního vydání textu přístupnou v digitální knihovně Univerzity Waseda:

- http://www.wul.waseda.ac.jp/kotenseki/html/ru03/ru03_01789/index.html

Citace z *Tókaidó meišoki* a literatury jsou uvedeny v závorkách za citovaným textem ve tvaru: (Fudži, číslo stránky. Noda, číslo stránky).

Jako zkratka *Tókaidó meišoki* je v textu použito TMK.

Pro přepis japonských jmen a termínů používám českou transkripci a u jmen zachovávám původní japonské pořadí *příjmení – jméno*, u pseudonymů tvar obvyklý v japonské literatuře.

2. Rozkvět měšťanské literatury a knihtisku na počátku období Edo

2.1. Historické a kulturní pozadí rozvoje měšťanské literatury

Počátek 17. století tvoří ve vývoji japonské literatury významný předěl. Vzhledem k politické stabilizaci země nastolením vlády šógunátu rodu Tokugawa (1603-1868) po dlouhém období válek prochází společnost na počátku 17. století podstatnou proměnou. Především díky nově nastolenému míru, zrychlení růstu populace, větší koncentraci obyvatel ve městech, zvýšení vzdělanosti a novému rozdělení společnosti do čtyř vrstev na samuraje, rolníky, řemeslníky a obchodníky, vzniklo prostředí příhodné pro rozvoj měšťanské kultury. S touto novou společensko-kulturní situací těsně souvisí také rozvoj knihtisku a formování knižního trhu.

S politickou stabilizací země dochází na počátku 17. století v Japonsku k prudkému nárůstu populace a růstu měst. Kolem r. 1700 existují v zemi již čtyři města s větším počtem obyvatel než 100 tisíc a celkově ve městech žije 5-7% celkové populace, což je i ve srovnání se západní Evropou této doby vysoké číslo.¹⁴ Největší nárůst lze sledovat v novém centru šógunátu Edo, kde se na nárůstu populace odrazil systém střídavé služby a kontroly poddaných feudálů *sankin kótai*.¹⁵ Jednak tím výrazně přibýlo rezidujících samurajů, což se zas odrazilo na potřebě většího zásobování a služeb, respektive přílivu pracovních sil z řad řemeslníků a obchodníků.

Vzhledem k tomu, že se od pádu ósackého hradu (1615) až do zápasu o restauraci císařské moci (1867) v Japonsku šógunům podařilo po 250 let zachovat mír, došlo přirozeně i k proměně charakteru vojenské vrstvy samurajů (*buši*). V době Edo se bývalí válečníci proměnili ve vzdělané státní úředníky s kulturními zájmy. Původním úkolem samuraje bylo bojovat na obranu svého pána a vycvičit se ve fyzické zdatnosti, v období Edo se ideální vzdělání samuraje značně rozšířilo, protože se stalo prestižní záležitostí pěstovat vědu, konfuciánskou filozofii, kaligrafii, poezii *renga* a *haikai* a malířství. Došlo

¹⁴ Kornicki, str. 200.

¹⁵ 参勤交代 je systém střídavé vojenské služby knížat a jejich družin v Edo (sídelní město šóguna), který byl používán jako kontrolní mechanismus nad knížectvími. Zákon o střídavé službě pochází až z roku 1635, ale systém byl praktikován od samého počátku období Edo a trval do roku 1862. Podobný systém používal za své vlády již Tojotomi Hidejoši (1536-1598).

tedy k nárůstu potenciálních tvůrců kulturních hodnot ve vrstvě samurajů a mnozí z raných tvůrců populární literatury měli samurajský původ.

Před r. 1600 rozvoji knižního trhu bránila vedle politické nejednotnosti především nízká míra obecné gramotnosti a vzdělanosti. Nebyl zde prostor pro vytvoření poptávky a naprostá většina literatury se šířila formou opisů. Na počátku 17. století postupně přibývá škol a vzdělávacích institucí. Jako vzdělávací instituce existují knížecí školy *hankó* 藩校 poskytující klasické vzdělání a především znalost literární čínštiny. Dále přibývá škol *terakoya* 寺子屋 poskytujících obecnější vzdělání například i vrstvě měšťanů.

Přesnou míru vzdělanosti na počátku období je těžké určit, nicméně je jisté, že dochází k růstu počtu vzdělaných měšťanů a gramotných lidí. Na konci období se blíží vzdělanost ve městě již 40% u mužů a 15% u žen,¹⁶ což je i ve srovnání s jinými vyspělými zeměmi této doby vysoké procento.

2.2. Vznik a vývoj knižního trhu po roce 1600

Technika tisku byla známa v Japonsku nejpozději v 8. století. Z této doby pochází soubor súter *Hjakumantó darani* pocházející z let 764 – 770, který je považovaný za nejstarší dochovanou rozsáhlou tiskovinu. Před rokem 1600 bylo psaní a výroba knih téměř výhradně doménou buddhistických klášterů. Kromě toho zde byli také autoři literárních děl – laikové i mniši a dvořané, ale jejich díla nebyla tištěna ani určena pro veřejnost a pokud se množila, jednalo se vždy o opisy ve formě svitků (*kansubon*). Některé z nich byly ilustrované (*emakimono*).

V 17. století se v Japonsku poprvé objevuje kniha, jako literární dílo tištěné vydavatelem. Autoři pocházejí převážně ze samurajské třídy, ale objevují se i výjimky, například Ihara Saikaku, který pocházel z bohaté obchodnické rodiny. Postupem času a zvláště v 19. stol. autorů ne-samurajského původu přibývá.

Na vzniku knižní kultury se podílely tři společenské vrstvy – samurajové, jako autoři, řemeslníci, jako výrobci knih (výrobci papíru, rytci desek, tiskaři, vazači), a obchodníci, jako nakladatelé, distributoři a knihkupci. Obchodníkům, jako hlavním činitelům a koordinátorům v procesu výroby a prodeje knih, byla jako nejnižší ze čtyř vrstev

¹⁶ Kornicki, str. 275

ponechána do značné míry volnost, kterou šógunát teprve později omezil třemi velkými cenzorskými zásahy.¹⁷ Od samého počátku období Edo je však literární tvorba vystavena zásadnímu omezení – zákazu vydávání knih se současnou politickou tematikou.¹⁸

Na počátku 17. století jsou v Kjótu vydány poprvé klasické knihy předcházejících období, a to v jejich celém znění. Od této praxe se brzy upouští a později vznikají zjednodušené textové verze klasických textů často doplněné ilustracemi.

Postupně se začínají tisknout i nově psané knihy – literární díla nenáboženského, sekulárního charakteru a formuje se vrstva literátů neduchovního a nešlechtického původu.

Původním centrem rozvoje literárního stylu a jazyka byla v 17. století oblast Kansai, s tradičním centrem tisku v Kjótu a později i Ósakou. Postupně se vliv přesunul do dalších regionů a hlavně do Eda, které se do poloviny 18. stol. stalo centrem literárního dění.

Knihy jsou doplněny o ilustrace, jejichž technika a styl se během 17. století rychle vyvíjí. Ilustrací přibývá, jsou propracovány do větších detailů a od poloviny 18. století se užívá vícebarevný tisk.

Do počátku 17. století jsou v Japonsku známy tyto typy tisku:

1) původní tisk z kontinentu – z dřevěných desek. Razítka s buddhistickými vyobrazeními, převládá buddhistická literatura.

2) pohyblivý typ (kovový, či dřevěný) *kokacudži* 古活字 – původně z Číny, který z vojenských tažení v Koreji přivezl Hidejoši.

3) jezuitský pohyblivý kovový typ nazývaný *kirišitanban* キリシタン版, který v roce 1590 přivezl do Japonska italský jezuitský misionář Valignano.

¹⁷ Čtyři velké reformy období Edo se nazývají podle éry, kdy byly, převážně z ekonomických důvodů, vyneseny. Jde o reformu éry Kjóhó 享保の改革 *Kyōhō no kaikaku* (1736), reforma Macudairy Sadanobua éry Kansei 寛政の改革 *Kansei no kaikaku* (1781) a éry Tempó 天保の改革 *Tempō no kaikaku* – Mizuno Tadakuni (1842). Poslední reforma Keiō 慶応の改革 *Keiō no kaikaku*, proběhla těsně před pádem šógunátu jako poslední pokus o jeho zachování. Důsledkem reformy bylo přechodné omezení vydavatelské a literární i výtvarné produkce.

¹⁸ Zákaz užívání politických motivů platil od počátku šógunátu Tokugawů. Byl zpřísněn například po historické události z roku 1702 -pomsty 47 samurajů za vynucené *harakiri* jejich pána (Akó), která vešla do dějin jako *Pokladnice věrnosti* (*Čúšingura*). To vedlo ke kódování politické tematiky, k jinotajům, aktuální jména se začala nahrazovat jmény fiktivními a současně děje se přesouvaly do starší minulosti, což vyústilo v prohloubení a rozvrstvení jinotajů, parafrází, narážek a bohaté mnohovýznamovosti japonské kultury.

K využití a rozkvětu pohyblivého typu dochází jen zhruba mezi lety 1600 a 1640 poté, co na konci 16. stol. tato technologie nezávisle na sobě přichází ze dvou směrů: z Portugalska a z Koreje.

Kirišitanban キリシタン版, jak se tisk jezuitské mise v Japonsku nazývá, posloužil v Hiradu k tisku asi třiceti děl latinkou na tiskařských strojích přivezených z Evropy počínaje rokem 1591. Takto byly vytištěny různé jazykové příručky, slovníky, křesťanské texty a částečně i některá díla japonské a evropské literatury (Heike Monogatari, Ezopovy bajky ad.). Tento typ tisku po zákazu křesťanství zcela zanikl a nejsou doklady o tom, že by tisk evropskou technologií měl vliv na další vývoj tisku v Japonsku.¹⁹

Větší vliv měl na tisk v Japonsku pohyblivý korejský typ nazývaný *kokacudži-ban* 古活字版, který Hidejoši přivezl z korejského tažení. V Koreji byl zejména v souvislosti s rozšiřováním buddhistické literatury za dynastie Korjó využíván tisk z dřevěných desek i tisk z kovových, bronzových a keramických pohyblivých typů, jehož technika byla převzata z Číny.²⁰

Hidejoši tisk představil císaři Gojózeiovi (vládl 1586 – 1611). Mezi lety 1595-1621 vznikají tzv. „císařské tisky“ (*čokuhan* 勅版), a to jak dřevěný tak bronzový typ. Vytištěny byly převážně konfuciánské čínské texty a jako jediný japonský text části kroniky *Nihon šoki*.

Vedle toho využila tuto techniku knihtisku také šógunova vláda *bakufu*. Iejasu se také zajímal o tisk a nechal ve Fušimi v Kjótu mezi lety 1599-1606 vytisknout osm knížek - Fušimi ban 伏見版. Jsou mezi nimi historie, vojenská strategie, knihy čínských klasiků a jediné japonské literární historické dílo představuje *Azuma kagami*.

Knihy se dále tisknou v klášterech. I zde jsou tradiční metody tisku doplněny o tisk pohyblivým typem, který se rychle rozšířil mezi ostatní sekty. Odtud se již dají sledovat

¹⁹ Chibbett, The History of Japanese Printing, pp. 61-67.

²⁰ Monumentální památkou vysoké úrovně korejského tisku je *korejská tripitaka*, ve které je na 81 278 masivních dřevěných deskách (70 x 24 cm) vyryta suma buddhistických kánonických spisů. Tato památka (UNESCO) ze 13. století je uložena v klášteře Heinsa.

počátky komerčního tisku, který přešel z klášterů v okolí hlavního města²¹ do center velkých japonských měst (Kjóto, Ósaka, Nagasaki, Nagoja, Edo).

Mezi nejstarší literaturou vytištěnou dřevěným pohyblivým typem (*mokuhan*) vynikají knihy *Sagabon* 嵯峨本, nazývané podle místa vzniku na severozápadním předměstí Kjóta, Saga. O jejich vznik se zasloužil vzdělaný a zámožný obchodník, vzdělanec a kaligraf Suminokura Sóan 角倉素庵 (1571 – 1632) a všestranný umělec - malíř, kaligraf, designér a keramik Honami Kóecu 本阿弥光悦 (1558-1637). Výtvarný ráz produkce dílen v Takagamine v Saze vtiskl Tawaraja Sótacu 俵屋宗達 (činný ca 1600-1640). Suminokura vydal v malých nákladech mezi lety 1599-1610 celkem 13 knih. Jsou mezi nimi vytištěna poprvé klasická díla japonské literatury jako *Taiheiki*, *Heike monogatari*, *Ise monogatari*, *Hódžóki*, *Šinkokinšú*, *Sandžú rokkasen* a další. Tato díla již obsahují rané ilustrace, tištěné z dřevěných bloků.

Do roku 1650 je však technika tisku pohyblivým typem zcela opuštěna a tiskne se nadále pouze z desek. Hlavní důvod byl zřejmě ekonomický a praktický - výroba dřevěných typů je drahá a časově náročná a pokud ho není dostatek, nedá se tisknout více titulů najednou. Navíc se japonské slabičné písmo kana váže do plynulých linek, což pohyblivá sazba neumožňovala. S růstem objednávky se přechází k ekonomičtějšímu způsobu tisku z desek.

Oproti pohyblivému typu má tisk z dřevěné desky několik výhod. První je možnost propojení obrazu a textu, jež se od 18. století projevila v bohaté ilustrátorské produkci. Další je možnost využití estetických aspektů kaligrafie - zatímco font je standardizovaný (jeden font se užívá na více titulů), dřevořez si zachovává individuální kaligrafický charakter a je tvárnější. Knihy často zahrnují několik typů kaligrafie, kromě textu psaného vydavatelským kopistou obsahují i předmluvu či doslov psaný významným literátem či autorovou rukou.

2.3. Formální popis japonské knihy období Edo

Knihy měly od počátku písemnictví formu horizontálního svitku (*kansubon* 卷子, *makimono* 巻物, ilustrované *emaki* 絵巻) teprve na konci období Muromači se jednotlivé

²¹ Tradičně se buddhistická klášterní skriptoria udržovala v Naře. Centry vzdělanosti v době Muromači se staly zenové kláštery v okolí Kjóta, kde vznikla tzv. Kultura pěti hor (Gozan bunka). V době Momojama a v počátcích Edo došlo k rozkvětu kultury i v provinčních sídelních městech.

archy papíru přestaly slepovat do dlouhého svitku narolovaného na dřevěném válečku *džiku*, o výšce asi 20-36 cm a délce několika metrů (v závislosti na délce kaligrafovaného textu). Až v 15. století se jednotlivé archy papíru začaly vázat knižní vazbou (*saššibon* 冊子本), takže vznikla kniha v evropském slova smyslu, o 20 -30 listech a vázaná v měkkých ohebných papírových deskách a určena ke čtení zezadu dopředu. Vazeb existovalo několik druhů, nejčastějším typem od 17. století byla tzv. „obálková vazba“ (*fukuro todži* 袋綴), kdy se z jedné strany potištěné archy ohnuly podle středové osy a volnými okraji se svázaly do hřbetu tak, že se prošily provázkem. Listy se vkládaly do obálky *hjóši* 表紙 ze silnějšího ale měkkého papíru, na kterém byl nalepen na zadní straně (ve směru čtení zezadu dopředu a zprava doleva) vertikální štítek s titulem knihy (*daisen* 題簽). Tato vazba byla nejvhodnější pro knihtisk z dřevěných štočků, neboť umožňovala tisknout jen z jedné strany archu a písmo z reverzu neprosvívalo.

Papír (*kami* 紙, zvaný též „japonský papír“ *waši* 和紙) se vyráběl v horských vesnicích ponejvíce z rozmělněného lýka morušovníku,²² která se po přidání dalších přísad (rozemleté mušle, rýžová sláma, vlákna rostliny *gampi* apod.) sušila na sítěch o určité velikosti přehýbáním archů vznikaly formáty knih. Nejběžnější byl formát *óhon* 大本 (velká kniha), *hanšibon* 半紙本 (poloviční arch) *čúbón* 中本 (střední kniha) a *kobon* 子本 (malá kniha). Typ papíru a formát knih se v průběhu období Edo proměňovaly, ale podrobný popis je nad rámec záměru této práce.

Kromě štítku s titulem měly knihy i frontispis na rubové straně obálky (*mikaeši*), kde se titul objevil znovu (většinou v ornamentálním kaligrafovaném písmu), jméno autora (*čoša* 著者), malíři ilustrací (*eši* 絵師) a vydavatele knihy (*hanmoto* 版元, *šorin* 書林), někdy i datum vydání. Na vstupní straně knihy býval sepsán obsah (*mokuroku* 目録). Následoval jeden až dva listy čínské a japonské předmluvy (*džo* 序). Na konci svazku mohl být doslov (*bacu* 跋) a kolofón (*okugaki* 奥書) - u vícedílných svazků byly tyto údaje uvedeny až v posledním díle. V kolofónu byl vedle jména autora a malíře uveden také vydavatel a někdy i distributor nebo celá skupina vydavatelů, kteří se k nákladům na tisk spojili. Byly zde také zhruba od počátku 18. stol. povinné údaje jako datum

²² Horské vesnice se specializovaly na výrobu hedvábí a v létě vykrmovaly z morušovníku bource, v zimě vyráběly z lýka téže rostliny papír. Na této práci se podílely hlavně ženy. Vyschlé archy papíru odvážel a dále zpracovával papírník (*kamija*), který často pracoval přímo pro vydavatele knih.

vydání (*hacubai*) tedy označení éry, případně cyklického roku podle dvanácti znamení zvířetníku (*džúniši*). Důležité je, že každá stránka byla zasazena do rámečku (*gaku*), což je příznačný rys japonské literatury. Linky kolem textu pomáhaly rovnat strany při tisku a vyčleňovaly pomocný aparát (číslování, marginální titul, značení dílu).²³

Propojení textu knihy a ilustrace souvisí s typologií knih, jejich literárními kategoriemi, stejně tak jako barva a výzdoba obálky. Typů grafické organizace ilustrací v populární literatuře bylo mnoho, ale obecně se dá říci, že v rané literatuře, zejména u Sagabon a *kanazóši*, byly dva typy grafické úpravy: Tam, kde převažovala obrazová část (například u *Sandžú rokkasen*, *Hjakunin isšu*, nebo u přehledu čínských nesmrtelných (*Igjó sennin ehon*), byly ilustrace většinou v rámečcích v dolních dvou třetinách strany a komentáře a texty v rámečku v horní třetině strany. U knih, kde byl důležitější text (např. *Ise monogatari*, *Heike monogatari* a pod.) se ilustrace vkládaly na celé strany a dvojstrany mezi převažující strany s textem, takže na i svazek s 20-30 listy se užívalo 5-6 ilustračních stran, rovněž rámovaných stejným typem rámce jako strany textové.

²³ Hillier, Smith. 13-19.

3. Kanazóši

3.1. Definice kanazóši

Pojem *kanazóši*²⁴ představuje označení pro tištěné, japonsky psané knihy vydané mezi lety 1600-1682. Poprvé se výklad pojmu *kanazóši* objevuje v roce 1897 v díle *Recudentai šósecu ši*,²⁵ kde Futó Mizutani²⁶ ve druhé kapitole vymezuje tento druh literárních děl následujícími slovy:

„Sešity *sóši* za éry Kanbun²⁷ psali učenci, kteří překládali čínskou, náboženskou a starou japonskou literaturu a další [díla] za účelem rozšíření obecné vzdělanosti. Slova tak jak byla četli a přepisovali je ke čtení snadnou kanou. Tyto sešity se běžně nazývaly *kanazóši*. Nesmí se opominout, že toto označení nenáleží všem *sóši* napsaným kanou, nýbrž pouze *sóši* z této doby. Staré texty jsou [také] kana-bun, jsou ale psány vznešeným stylem a nevznikly proto, aby byly všeobecně čteny. U *sóši* od éry Genroku²⁸ dál bylo zcela běžné používat i těžké čínské znaky, ke kterým se připojila furigana tak, aby je mohly číst i ženy a děti. *Sóši* éry Kanbun se však, kromě těch nejjednodušších a běžně užívaných, vkládání čínských znaků vyhýbaly a používaly kanu. ...“²⁹

Původně se tedy termínu užívalo pro odlišení děl psaných kanou nebo kombinace kany a znaků od textů čistě čínských.

Kanazóši není označení žánrové, protože jako žánr není vyhraněno určitým stylem, obsahem, či literární formou a je definováno pouze dobou vzniku a způsobem zápisu. *Kanazóši* naopak zahrnují celou škálu žánrů, jako jsou různá vyprávění (*secuwa*), deníky (*nikki*), cestopisy (*dóčúki*), průvodce (*annaiki*), díla náboženského charakteru, historická díla, parodie na klasická díla, praktické rádce, sešity o známých hercích (*jaró hjóbanki*) a kurtizánách (*džoró hjóbanki*). Jsou tak označována literární prozaická díla před vydáním Saikakuova díla *Kóšoku ičidai otoko*,³⁰ které se již řadí k žánru *ukijozóši*.

²⁴ 仮名草子 či stará forma zápisu 假名草紙. Doslova *sešity psané kanou*.

²⁵ Mizutani Futó, Cubouči Šójó: *Recudentai šósecu ši*, Šunjódó, Tokio, 1897.

²⁶ Mizutani Futó 水谷 不倒 (1858-1943). Japonský literární historik a spisovatel. Ve svých pracích se zabýval zejména raně novověkou japonskou literaturou.

²⁷ Kanbun 寛文 1661-1673.

²⁸ Genroku 元禄 1688-1704.

²⁹ str. 12, *Kanazóši – kanazóši no meišó* 假名草子 假名草子の名稱

³⁰ 好色一代男, 1682. (angl. *The Life of an Amorous Man*, česky *Největší rozkošník*)

Z hlediska literárního vývoje *kanazóši* obsahově navazují na literaturu *otogizóši*,³¹ reprezentující středověkou japonsky psanou prózu. Otogizóši byly také psány kanou, nebyly však tištěné, opisovaly se buď jako svitky *emakimono*, nebo jako vázané knihy *saššibon*. Některá oblíbená díla *otogizóši*, byla později vydána tiskem jako *kanazóši*.³²

Mizutani v přepracovaném vydání *Recudentai šósecu ši* z roku 1929³³ klasifikaci *kanazóši* dále rozšiřuje a zavádí periodizaci ve vývoji *kanazóši* vymezenou érami:

- 1) Genna – Kanei (1615-1644)
- 2) Šóhó – Džó-ó (1644-1655)
- 3) Meireki, Mandži, Kambun, Empó (1655-1681)

V prvním období se objevuje jak tisk pohyblivým typem, tak tisk z dřevěných desek a tisknou se převážně díla starších období. Ve druhém období se tiskne již výhradně z desek a přibývá nově vznikajících děl. Třetí období představuje vrchol ve vývoji žánru *kanazóši*, ve kterém se představuje v celé žánrové bohatosti.

3.2. Klasifikace kanazóši

Jak již bylo řečeno, *kanazóši* tvoří velmi rozmanitou skupinu japonsky psaných prozaických děl. Patří do ní různá vyprávění *monogatari*, *šósecu*, humorná díla, dále filozofická díla, buddhisticky moralizující literatura a naučná díla informativního charakteru. Jediné kritérium pro identifikaci *kanazóši* je, doba vzniku a zjednodušený způsob zápisu *kana kandži madžiri bun*.

Japonská literární historie se při pokusech o klasifikaci literatury *kanazóši* uchyluje k základnímu rozdělení na díla:

- 1) osvětová a naučná – *keimó kjókun tekina mono* 啓蒙・教訓的なもの
- 2) zábavná – *gorakutekina mono* 娯楽的なもの
- 3) praktická – *džicujótekina mono* 実用てきなもの

Tímto způsobem jsou rozdělena *kanazóši* ve starších dějinách japonské literatury a encyklopediích.³⁴ Noda Hisao ve Velkém slovníku japonské klasické literatury³⁵ dále

³¹ 御伽草子 doslova „sešit společník“. Tyto sešity jsou charakteristické pro období Muromači (1392-1573).

³² Širane, str. 21.

³³ Mizutani, Futó. Šinsen recudentai šósecu ši. Tókjó: Šunjódó, 1929.

³⁴ Jsou to například: Ebara, Taizó. *Kanazóši*. Tókjó: Iwanami šoten, 1933., Teruoka, Jasutaka. *Edo bungaku džiten*, Tókjó: Fuzambó, 1940.,

toto základní dělení detailně rozpracovává a člení do subkategorií. V závorce uvádím jméno autora děl *kanazóši*, pokud je známo.:

1) Kanazóši osvětová a naučná (啓蒙教訓的なもの)

a) Rozpravy o učení – *Kjógimondótekina mono*, 教義問答的なもの

Jedná se o díla s určitou mírou zapojení děje, ve kterých je formou rozpravy mezi učitelem a žákem podán výklad buddhistických, či konfuciánských myšlenek. Touto formou přístupnou i klasicky nevzdělaným čtenářům z řad samurajů a měšťanů bylo popularizováno buddhistické a konfuciánské učení. Řadí se sem například *Kijomizu monogatari* 『清水物語』 (Asajama Irinan), *Gion monogatari* 『祇園物語』 (Sóšin), *Hjakuhaččóki* 『百八町記』 (Džóraiši) ad.

b) Úvahové črty zuihicu – *Zuihicutekina mono*, 随筆的的なもの

Oproti běžným „esejím“ zuihicu je v těchto dílech kladen důraz na osvětovou a naučnou stránku. Patří sem například *Mezamaši gusa* 『目覚まし草』, *Kašóki* 『可笑記』, *Džubucu monogatari* 『儒仏物語』, či *Kašó hjóbanki* 『可笑評判記』 Asaie Rjóiho ad.

c) Naučné knihy pro ženy – *Džosei kjókunšo* 女性教訓署

Naučné knihy napsané se zřetelem na čtenáře ženského pohlaví, kterým jsou vyloženy například zásady tzv. fudó 婦道, neboli „cesty ženy“ s různými příklady z japonské a čínské historie. Řadí se sem *Kana recudžoden* 『仮名列女伝』 (Kitamura Kigin), *Onna gokei* 『女五経』, *Onna ningi monogatari* 『女仁義物語』, *Ominaeši* 『をみなへし』, známá také pod názvem *Džoróka monogatari* 『女郎花物語』 (Kitamura Kigin) ad.

d) Vyprávění – *Secuwašútekina mono* 説話集的なもの

Vyprávění secuwa napsaná se zřetelem k poučení čtenáře. Často čerpají z čínských předloh. Patří sem například *Kókó monogatari* 『孝行物語』 (Asai Rjóí), *Džigabači monogatari* 『似我蜂物語』 (Asai Rjóí ?) na pomezí kategorie zuihicu (b), *Kanninki* 『堪

Noda, Hisao. *Kanazóši no sekai*, Kokugo to kokubungaku, sv. 7, 1949.

³⁵ Nihon koten bungaku daidžiten, sv. 1, str. 671-672.

忍記』 (Asai Rjóí) obsahuje 169 příběhů týkajících se trpělivosti (kannin), *Inga monogatari* 『因果物語』 (Suzuki Šósan ?) - vyprávění o příčinách a následcích ad.

e) Překlady – Honjaku mono 翻訳物

Cizojazyčná literatura přeložená s cílem získání poučení. Patří sem například známý překlad Ezopových bajek vydaný pod názvem *Isoho monogatari* 『伊曾保物語』). Vyšel poprvé již jako misionářským tiskem *kirišitan han* v roce 1593 v Amaguse. V Japonsku byly bajky vydány znovu mezi lety 1610-1650. Z čínské literatury je to překlad čínské sbírky Goen 語園 vydaný pod názvem *Minujo no tomo* 『見ぬ世の友』 (Cudžihara Genpo), *Kaisei hósei monogatari* 『戒殺放生物語』 (Asai Rjóí ?) ad.

2) Kanazóši zábavná (娯楽的なもの)

a) Středověké příběhy – Čúseifúna monogatari 中世風な物語

Tato kategorie je velmi obsáhlá a patří sem jak novotisky literatury otogizóši z předchozího období, tak nově vzniklá díla, která stylově a obsahově na otogizóši navazují a zasazují známá středověká, zejména milostná témata do současných kulis. Jsou to například *Uraminosuke* 『恨の介』, *Usujuki monogatari* 『薄雪物語』, *Zeraku monogatari* 『是楽物語』 (Kikuči Šiniči), *Ogura monogatari* 『小倉物語』, *Suzuki* 『鈴木』 ad.

b) Vyprávění secuwa – Secuwašútekina mono 説話集的なもの

Příběhy *secuwa*, které nemají naučný charakter (viz kategorie 1d), ale jedná se buď o komické příběhy a krátké anekdoty jako: *Kinó wa kjó no monogatari* 『きのふはけふの物語』, *Hjaku monogatari* 『百物語』, nebo strašidelné příběhy: *Otogi monogatari* 『御伽物語』, *Šokoku hjaku monogatari* 『緒国百物語』.

c) Překlady – Honjakumono 翻訳物

Překladová čínská a korejská literatura určená k pobavení. Jsou to například čínské příběhy o soudcích *Tchang Jin Pchi Š'*, japonsky *Tóinhidži* 棠陰比事, z roku 1212 přeložená jako *Tóin hidži monogatari* 『党陰比事物語』, nebo literární přepisy čínských sbírek *Sentó šinwa* 剪灯新話 a *Sentó jowa* 剪灯余話 vydaných pod názvem *Togibóko* 『伽倻子』 (Asai Rjóí), která měla později vliv na vznik známé sbírky podivných a

strašidelných příběhů Uedy Akinariho *Ugecu monogatari*.³⁶ Čínské příběhy a anekdoty si zachovaly oblibu po celé období Edo.

d) Parodie klasických děl – Gimonogatari 擬物語

Parodie na klasická díla japonské literatury, ve kterých je většinou dosahováno komičnosti převedením slavných děl do současných reálií. Radí se sem dvě parodie na sbírku črt *zuihicu Makura no sóši* 枕草子 heianské básnířky Sei Šónagon, která byla vydána pod názvem *Inu makura* 『犬枕』 (*Psí polštář*) a další *Inu no sóši* 『犬之双紙』 (*Psí sešit*).³⁷ Známa je parodie na *Ise monogatari* 伊勢物語 (*Příběhy z Ise*) vydaná v roce 1639 pod názvem *Nise monogatari* 『仁勢物語』 (*Falešné příběhy*). Dále byly vydány například parodie na sbírku črt *zuihicu Curezuregusa* (1324) od Jošidy Kenkóa, nebo humorné variace na sbírku básní *Hjakunin iššu* (1236).

3) Kanazóši s praktickým zaměřením (実用本位のもの)

a) Záznamy – Kirokutekina mono 記録的なもの

Záznamy významných událostí, válek, vojenských událostí, požárů, či jiných historicky významných epizod. Mezi nimi jsou například *Šinčóki* 『信長記』, *Ósaka monogatari* 『大坂物語』 (záznamy vojenských událostí), *Kirišitan gotaidži monogatari* 『吉利支丹御退治物語』 (problém křesťanství a pronásledování křesťanských misionářů), *Musašiabumi* 『むさしあぶみ』 (Asai Rjóji) z r. 1661 (popisuje velký požár v Edo³⁸ a jeho následky), *Kanameiši* 『かなめいし』 (Asai Rjóji).

b) Průvodci po slavných místech meišoki – Meišokitekina mono 名所記的なもの

Průvodce po *meišo* – slavných místech se vztahem k japonské historii, či poezii. Vedle *meišo* jsou uváděny také pamětihodnosti, památky, historické události a místní zajímavosti. *Meišoki* často nejsou pouze praktickou brožurou na cesty, ale obsahují rámcový příběh s hlavní postavou, která zprostředkovává popis míst, či cesty. Noda sem

³⁶ Vydána v r. 1768. V českém překladu Libuše Boháčkové vyšlo pod názvem *Vyprávění za měsíce a deště*.

³⁷ Přívlasek *Inu* – „pes“ se již ve starší japonské tradici užívalo pro humorné parafráze klasiky. Slavná sbírka řazených básní *renga*, kterou sesbíral básník Nidžó Jošimoto pod názvem *Cukuba-šú* v roce 1356 se v letech 1534-36 dočkala parafráze ve formě *haikai no renga* po názvem *Šinsen Inu no Cukuba-šú* (kompilátor Yamazaki Sókán.).

³⁸ K Velkému požáru za éry *Meireki* došlo v r. 1657.

řadí Čikusai 竹斎 (Isota Dója), *Tókaidó meišoki* 東海道名所記 (Asai Rjóji), *Dekisai Kjómijage* 出来斎京土産 (Asai Rjóji), *Ukijo monogatari* 浮世物語 (Asai Rjóji).

c) Průvodci po divadlech a zábavních čtvrtích – *Hjóbankitekina mono* 評判記的なものの

Žánr, který se objevuje s rozvojem měšťanské divadelní kultury a zábavních čtvrtí. Ani zde se nejedná o pouhé profily herců a kurtizán, ale bývá zde zapojeno vyprávění, či jednotící děj. *Cujudono monogatari* 『露殿物語』, *Jondžúni no mimearasoi* 『四十二のみめあらそい』, *Azuma monogatari* 『あずま物がたり』, *Šikionron* 『色音論』, *Nemonogatari* 『ね物語』 ad.

Jakkoliv je toto dělení podrobné, při pokusu o přiřazení děl *kanazóši* k určité kategorii bývá často problematické přiřadit jedno dílo pouze jedné skupině, protože díla v sobě často zahrnují více obsahových rovin. Díla žánru *meišoki* mohou například spadat pod skupinu praktické i zábavné literatury a nést rysy, které je řadí na pomezí vyprávění, historického výkladu, cestopisu, či poetik. Tak je tomu právě i v případě *Tókaidó meišoki*, které, jak uvidíme dále, nelze zařadit pouze pod skupinu praktických děl, ale je nutné brát zřetel i na rysy, které ho řadí ke *kanazóši* zábavným a naučným.

3.3. Vybraná díla kanazóši

Z bohaté produkce *kanazóši* se dále omezím na popis několika raných děl z okruhu zábavných *kanazóši* kategorie 2a a 2d, která nejvíce ovlivnila vznik žánru *meišoki*. *Kanazóši* z kategorie 3b a 3c (průvodci) se věnuji v následující kapitole 3.4. a 3.5..

Nejstarší známé dílo *kanazóši* tištěné ještě pohyblivým typem je *Uraminosuke*³⁹ od neznámého autora, které bylo vydáno soukromým nakladatelem v Kjótu po roce 1612.⁴⁰ Vypráví příběh lásky mladého samuraje Uraminosukeho a krásné dvorní dámy Jukinomae, odehrávající se v Kjótu v roce 1604. Oba milenci se setkají náhodně na slavnosti lampiónů⁴¹ v chrámu Kijomizu. Uraminosuke se do krásné dvořanky zamiluje na první pohled a modlí se k bohyni Kanon za jejich lásku. Podaří se mu doručit

³⁹ 恨之介. V dělení *kanazóši* patří do kategorie středověkých příběhů (monogatari).

⁴⁰ Keene, 150.

⁴¹ Mantósaí 万灯祭 - doslova „slavnost desetitisíce lampiónů“.

Jukinomae dopis, ve kterém vyjadřuje své city. Dojatá Jukinomae mu odpovídá v dvorských verších, kterým však neurozený mladík nedokáže porozumět. Význam veršů si nechá vyložit jedním vzdělcem a zjistí, že se s ním Jukinomae chce setkat za úplňkové noci. Uraminosuke v určenou noc skutečně přijde, vplíží se do paláce a stráví s Jukinomae noc. Jukinomae mu na odchodu řekne, že jej nemůže již nikdy spatřit, protože je zaslíbená jednomu dvořanovi. Uraminosuke ze žalu smrtelně onemocní, a když se o jeho smrti dozví Jukinomae, umírá také. Dvořané poté rozhodnou, že oba budou společně pohřbeni.

Příběh se stal oblíbeným námětem různých zpracování divadla *kabuki*. Obsahově se drží tradice středověkých příběhů, ve kterých se objevují stejné prvky tragické lásky. Jediný podstatný rozdíl oproti středověkým předlohám je v zasazení příběhu do současných kulis.⁴²

Ve stejné době vyšlo také dílo *Usujuki monogatari* (Příběh o Usujuki), které se nese v podobném duchu a bylo možná napsáno pod vlivem Uraminosukeho.⁴³ Líčí opět příběh tragické lásky odehrávající se v Kjótu, ve kterém se mladý samuraj Sonobe no Emon zamiluje do krásné dvořanky Usujuki. Příběh končí Emonovým odchodem do kláštera na hoře Kója a jeho následnou smrtí poté, co se dozví o tom, že Usujuki zemřela.⁴⁴

Tato díla reprezentují rannou fiktivní prózu *kanazóši* nesoucí se ještě v duchu minulého období a středověkých milostných příběhů. Později, zhruba od 50. let, dochází ke změně tematiky k tématům ze současnosti, hrdinové jsou častěji vybíráni z řad měšťanů a prostých lidí, objevuje se moderní humorná poezie *haikai* a *kjóka* a téma cestování a popisu cesty.

Tento posun lze vidět například v díle *Zeraku monogatari* 是樂物語 od neznámého autora,⁴⁵ které vyšlo kolem r. 1658. Jedná se také o milostný příběh. Odehrává se v Kjótu v roce 1655 a hrdiny jsou zde prosperující obchodník Tomona a jeho přítel Zeraku. Tomona se zamiluje do krásné dívky, která se mu zjeví ve snu a nemůže na ni zapomenout, až z toho onemocní. Veškerá lékařská pomoc selhává, až Tomonovi nakonec přítel Zeraku poradí, aby se společně vydali na cestu do lázní Arima. Navzdory

⁴² Keene, 150.

⁴³ Keene, 151.

⁴⁴ Keene, 151.

⁴⁵ Jako autor bývá někdy uváděn Kikuči Šin'iči 菊池真一.

nesouhlasu Tomonovy ženy se na cestu vydají a po cestě navštíví různá známá místa. Tomona se skutečně uzdraví, při návratu do Kjóta však potká skutečně dívku, se kterou se sešel ve snu a znovu onemocní. Aby mohl být s ní, nechá jí tajně zaměstnat jako služebnou v jednom ze svých obchodů. Tomonova žárlivá žena se o tom dozví a zuří. Milenci se nemohou nějakou dobu scházet a zoufalá dívka se pod tíhou situace nakonec rozhodne pro skok do řeky z mostu Seta. Tomona za ni sto dní drží zádušní obřady a dívka se nakonec dostává do ráje. Tomona dál žije a daří se mu lépe, než kdy předtím.⁴⁶

Kromě posunu v zasazení milostného tématu do nových kulis je struktura obohacena právě o části s popisem cesty. Tento prvek se dříve objevuje i u dalších děl, která předcházela čistě cestopisnému žánru *meišoki*, jako například Čikusai (z roku 1624) (viz kapitola 3.5.) a dokládá průnik tématu cesty do prózy a jeho oblibu. Ačkoliv *Zeraku monogatari* nepatřilo ve své době k dílům mimořádně populárním, dokládá postupný vývoj žánru *monogatari*, který připravil půdu pro vznik pozdějších *ukijozóši* a Saikakuových realistických novel.⁴⁷

Mezi další známá raná *kanazóši* ze skupiny zábavných děl patří parodie klasických děl (kategorie 2d). Jsou to například:

Inu makura 犬枕 (*Psí polštář*, kolem r. 1596), je připisován autorovi jménem Hata Sóha 秦宗巴 (1550-1607) a jde o zábavnou parafrázi na soubor úvahových zápisků (*zuihicu*) *Makura no sóši* od dvorní dámy Sei Šónagon z roku 1002 přenesených do současnosti.⁴⁸

Nise monogatari 偽物語 (*Falešné příběhy*, po r. 1640), autor neznámý. Parodie na *Ise monogatari* (Příběhy z Ise).⁴⁹ Jedná se o přesný parodizovaný přepis všech 125 kapitol. Jako komického efektu je užito hry se slovy a jejich víceznačností a přenesení reálií do současného kontextu.⁵⁰

Parodie klasických děl, která byla všeobecně známá, patřily mezi oblíbenou literaturu. Odpovídala životnímu stylu a humoru měšťanů, kteří v literatuře (nebo

⁴⁶ Lane, 662.

⁴⁷ Lane, 663.

⁴⁸ Keene, 153.

⁴⁹ K Příběhům z Ise viz také str. 36. Částečný překlad *Nise monogatari* do angličtiny vyšel v: Rucinski, Jack. 1975. "A Japanese Burlesque. Nise Monogatari". *Monumenta Nipponica* Vol. 30, No. 1, 1975, pp. 1-18. URL: <<http://www.jstor.org/stable/2383693>> (31.7.2013)

⁵⁰ Keene, 154.

divadlech a nočních čtvrtích) vyhledávali odlehčení a zábavu. Klasickou dvorskou literaturu mnozí dobře znali a oceňovali, ale přeci jen promlouvala ke čtenáři z odstupu několika sta let a byla původně určena relativně úzkému okruhu čtenářů císařského dvora. Právě vznešenost dvorské poezie a kontrast mezi dvorem doby Heian a městem doby Edo se stal předmětem humorných parodií. Z typu těchto parodií vychází i humorné básně *kjóka* obsažené v *Tókaidó meišoki* a dalších dílech doby.

3.4. Žánr *meišoki*

Meišoki (名所記 - doslova *zápisky o známých místech*)⁵¹ je literární žánr, který se vyvinul na počátku období Edo - okolo poloviny 17. století a jeho tvorba trvala přibližně do konce století. V japonské literární tradici označuje druh místopisné či cestopisné literatury, která popisuje určitá *meišo* - známá, či historicky významná místa, dále památky, chrámy, města, či významné zemské cesty, historické události či místní zvyklosti, často v doprovodu ilustrací.⁵²

Místopisná literatura má v Japonsku obecné označení *čiši* 地誌 a řadí se sem například nejstarší záznamy z japonských provincií *Fudoki* 風土記 (sepsány kolem r. 713). Pro cestopisnou literaturu je vžitý pojem *kikó bungaku* 紀行文学 a někdy je také užíván termín *henreki mono* 遍歴物. Pod touto skupinou se objevují i další pojmy označující cestovní deníky *dóčúki* 道中記 (doslova „zápisky na cestě“ či „zápisky z cesty“) a průvodce *annaiki* 案内機.

Pojem *meišo* 名所 má původní japonské čtení *nadokoro* (zapsané stejnými znaky). V japonské klasické poezii se slavná místa *nadokoro* často používala jako básnická figura zvaná *utamakura*.⁵³ *Meišo*, či *nadokoro* byla ve středověku nadále používána básníky formy *renga*. Žánr *meišoki* na tuto tradici navazuje, ale kromě z poezie známého místa (*meišo*) popisuje i různé památky, historické události a další pozoruhodnosti vztahující se k danému místu.

⁵¹ Také *meišo annai ki* 名所案内記 – průvodce po známých místech.

⁵² Kokuši daidžiten, sv. 13, str. 747;

Nihon koten bungaku daidžiten, sv. 5, str. 693- 694

⁵³ *Utamakura* 歌枕 - vlastní jména, či názvy míst z klasické a předmoderní japonské poezie, která jsou součástí poetického kánonu, a která indikují skryté významy díky vazbám na mytické a historické události s těmito místy spojené. (Švarcová: Japonská literatura 712-1868, str. 248).

Ačkoliv se jedná o žánr nový, navazuje na dlouhou tradici oblíbených cestovních a cestopisných deníků, spadajících do kategorie cestovní literatury *kikó bungaku*.⁵⁴ Právě přetrvávající zájem o cestovní literaturu napomohl formování žánru *meišoki*. Vývojově vzniku *meišoki* přímo předcházela monogatari, která obsahovala pasáže s popisem cesty ve stylu *meišoki*, a která vycházela zhruba mezi lety 1620-1660.⁵⁵ O *Zeraku monogatari* zařazovaným ještě ke středověkým příběhům a stojícím dobou vzniku (1658) na samém konci tohoto období, jsem se již zmínil výše. Charakteristickým raným dílem, které žánru *meišoki* předcházelo, je *Čikusai*, který byl vydán již v roce 1624.

V následujících dvou dekadách (1658–1681) na konci ohraničených zánikem literatury *kanazóši* a nástupem *ukijozóši*, můžeme mluvit o *meišoki* již jako samostatném literárním žánru. Tato čistá *meišoki* se dají charakterizovat jako literatura, která zajímavým a zábavným způsobem (například pomocí zapojení rámcového děje) zprostředkovává informace a vědomosti o topografii a historii popisovaných míst, často ve spojení s poezií. V zásadě se dají rozlišit dva druhy *meišoki*: 1) *meišoki* literárně zpracovaná s rámcovým dějem typu *monogatari*. 2) *meišoki* čistě místopisná, bez rámcového literárního příběhu.

Oproti starší cestovní deníkové literatuře, která se nesla spíše v duchu osobní výpovědi, jsou *meišoki* určena od počátku široké skupině čtenářů a jsou více zaměřena na zprostředkování vědomostí a informací. Zároveň se v nich, podobně jako u další dobové produkce *kanazóši*, často propojuje praktický a zábavný aspekt.

Za první *meišoki* je považováno dílo *Kjówarabe* 『京童』 od Nakagawy Kiuna vydaného červenci r. 1658 společně s *Rakujó meišošu* 『洛陽名所集』 od Jamamotoa Taidžuna 山本 泰順 vydaného ve stejném roce o několik měsíců později.

Nejdříve vznikala *meišoki* popisující Kjóto a jeho okolí a postupně se rozšířila o další města a oblasti jako Nara, Ósaka, Tókaidó a Edo.

Vrchol literárních *meišoki* spadá do 60. a 70. let 17. století (éry Mandži, Kanbun, Tenpó). Vymizení žánru koncem 17. století provází nástup nové literatury *ukijozóši*, kam se přesouvá zájem čtenářů o zábavnou prózu. Z literatury typu *čiši* začíná namísto dosavadního typu *meišoki* vycházet více prakticky zaměřená místopisná literatura, kam spadají dále vycházející průvodci *dóčúki* a *annaiki*, objevuje se nový ilustrovaný žánr

⁵⁴ Její podrobný výčet uvádím v následující kapitole *Tókaidó a jeho téma v japonské literatuře*.

⁵⁵ May, 15.

meišo ezu 名所絵図. V tomto žánru zaniká fiktivní rámcový příběh, ale objevuje se daleko více názorných obrazových informací. Přechod je pozvolný – první *meišo ezu* je datované již z roku 1690. Jde o *Tókaidó bunken ezu* 『東海道分間絵図』 od Očikoči Dóina 遠近道印, který ilustracemi sleduje celou pouť podle cesty Tókaidó.

K velkému rozvoji bohatě ilustrovaných průvodců s panoramaty slavných lokalit, bez rámcového příběhu, často doprovázených básněmi *kjóka*, došlo ale až více než sto let později.

Mladší místopisné literatuře *čiši*, která se objevila po vydání *Tókaidó meišoki*, je věnována kapitola 7. Téma Tókaidó v mladší literatuře, výtvarném umění a dramatu.

3.5. Vybraná díla žánru meišoki

V této části uvádím stručné synopse nejznámějších děl žánru. Díla méně známá shrnuji v chronologicky řazené tabulce. Rjóiho *meišoki* jsou uvedeny v kapitole 5.2.

a) předchůdci meišoki

Čikusai⁵⁶ 『竹斎』 (někdy také Čikusai monogatari – „Příběh o Čikusaiovi“)

Autor Isota Dója 磯田道治 (1585 – 1634) – lékař z Isawy v provincii Ise.

Předchůdce *meišoki*. Vznik kolem roku 1621 -1623. První vydání zřejmě 1624. Spíše než o cestopis či o průvodce se jedná o zábavné vyprávění o příhodách na cestě a v tomto smyslu jde o předchůdce *meišoki*. Vyprávění o cestě mastičkáře Čikusaie a jeho posluhy Niraminosukeho (jeho jméno je zřejmou parodií na postavu Uraminosukeho z Kijomizu monogatari) z Kjóta do Nagoji a odtud dál do Eda po cestě Tókaidó. V Kjótu nejprve navštíví chrám Kijomizu, síň tisíce bódhisattvů milosrdenství Kannon Sandžúsangen-dó a další památky. V Nagoji se snaží Čikusai s proměnlivými úspěchy léčit a zůstane tam tři roky, aby potom pokračoval dál do Eda. Na cestě do Eda prožívají různé zábavné příhody, ale jádro textu leží v popisu jejich cesty, do kterého jsou vkládány básně *kjóka*, či *haikai*. Zajímavé pro dnešního čtenáře mohou být obrazy ze života – kurtizány hrající na samisen, scéna z divadla nó, básnická soutěž a společné

⁵⁶ D. Keene jako jediný v knize *Down to the West* uvádí jako autora Tomiyamu Dóju. Částečný překlad díla do angličtiny je publikovaný v *Monumenta Nipponica*:

Edward Putzar, *Monumenta Nipponica*, Vol. 16, No. 1/2 (Apr. - Jul., 1960), pp. 161-195

URL: <<http://www.jstor.org/stable/2383358>> (31.7.2013)

komponování řazených básní *renga*.⁵⁷ Tento román se stal tak populární, že se vlastní jméno hrdiny stalo označením pro mastičkáře, bylinkáře, léčitele či podomního felčara. Svědčí o tom například Bašóovo haiku z roku 1684 (překlad Z. Švarcová):⁵⁸

Vítr, déšť, zima / sám sobě připomínám / čikusaie

Čikusai a Niraminosuke nesporně byli inspirací pro pozdější literární postavy dvojic průvodců na cestě – Rjóiho mnicha Rakuamiho a mladíka z Ósaky v *Tókaidó meišoki* i dvojici Jadžiróbeie a Kitahačiho z populárního díla zábavné literatury *kokkeibon Pěšky po Tókaidó* (Tókaidó čú hizakurige) od Džipenši Ikkua.

Azuma monogatari 『あづま物語』 „Příběh z východních provincií“

Autor je neznámý, ale pravděpodobně Tokunaga Tanehisa 徳永種久. První vydání 1642.

Krátké vyprávění o cestě jistého venkovana (v díle nazývaného Azuma-otoko) pocházejícího odněkud z východního Japonska do Eda. Příběh se odehrává v létě 1642. Hrdina je jako venkovan překvapen ze všech velkolepých staveb a míst, které v Edu vidí: edský hrad, rybník Šinobazu, socha bohyně Kannon v Asakuse, divadla ve čtvrti Negi-čó. Většinu díla však zabírá popis zábavní čtvrti Jošiwary. Dílo představuje vůbec první popis Eda, Jošiwary a první dílo typu *Júdžo hjóban ki* ještě z doby, kdy byla čtvrť kurtizán umístěna poblíž Nihonbaši, tzv. Moto Jošiwara.⁵⁹ Teprve po požáru v roce 1657 (Meireki) přesídlil šógunát „město ve městě“ až na předměstí na severovýchod od kláštera bohyně Kannon v Asakuse a nazval je Šin Jošiwara.

Šikionron 『色音論』

Autor stejný jako u *Azuma monogatari* (tedy možná Tokunaga Tanehisa). První vydání 1643.

Zevrubný popis Eda zasazený do vyprávění během prohlídky města. Popsány jsou rané městské dominanty jako Zódžódži,⁶⁰ Atago jama,⁶¹ Nihon baši,⁶² Negi-čó,⁶³

⁵⁷ Keene, 154. May, 16.

⁵⁸ Švarcová, Z. *Japonská literatura 712-1868*, Karolinum, Praha 2005, str. 135

⁵⁹ May, 17.

⁶⁰ Zódžódži je hlavním chrámem sekty čisté země Džódošú a je v něm pohřbeno několik generací šógunů. V době největší slávy pokrýval ohromnou rozlohu, zahrnoval 49 menších chrámů, 3000 mnichů a bylo k němu přidruženo 150 škol *terakoya*). Dnes z původního chrámu rodu Tokugawa zbývá jen vstupní brána.

Šinobazu no ike, chrám bohyně milosrdenství v Asakuse, řeka Sumida ad. Obsahuje také básně waka a hokku.⁶⁴

b) meišoki

Kjó warabe 『京童』 “Děti z hlavního města“

Autor: Nakagawa Kiun 中川喜雲 (1636 – 1705). První tisk 1658. 6 sešitů. Nejstarší *meišoki* a první místopis o Kjótu a jeho okolí.

V 87 odstavcích jsou popsána známá místa v Kjótu (kapitoly 1-3) a jeho okolí (kapitoly 4-6). Neobsahuje dějový rámec a jedná se spíše o výčet popisu míst obohacený o klasické básně *waka*, *čóka* a *haiku*.⁶⁵

Nakagawa Kiun je také autorem dalších *meišoki*: *Kamakura monogatari* 『鎌倉物語』, známé také jako *Kamakura meišoki* (1659) a *Kjó warabe atooi* 『京童跡追』 1667.⁶⁶

Dekisai Kjó mijage⁶⁷ 『出来齋京土産』 “Dekisaiův dárek z Kjóta“

První tisk Kjóto 1677. 7 svazků. Jako autor je někdy uváděn Asai Rjóji a pod jeho jménem toto dílo vyšlo i v edici souborného vydání Rjójiho děl nakladatelství Iwata Šoin, nicméně dílo pod jeho jménem není uvedeno v Hódžóově monografii. Jedná se o další ilustrované *meišoki* s hlavní postavou a dějem. Hrdina Dekisai prochází Kjótské chrámy a známá místa a ke každému improvizuje humornou báseň *kjóka*. Dílo je také známo pod názvem *Jamagoši meišoki* 山城名所記.⁶⁸

⁶¹ Přístavní vyhlídková hora (26 m) nazvaná podle kjótské posvátné hory Atago-san.

⁶² Tržiště a most v edském podhradí.

⁶³ Divadelní čtvrť kabuki mezi lety 1635-51. V roce 1651 přemístil šógunátu divadelní čtvrť dále od centra do Sakai-čo a Fukai-čo u města „zelených domů“ Šin-Jošiwara. Od roku 1663 přibýlo ještě Kobiki-čo. Působily zde čtyři divadelní skupiny kabuki s licencí.

⁶⁴ May, 17.

⁶⁵ May, 19.

⁶⁶ <<http://dl.ndl.go.jp/info:ndljp/pid/2606548?tocOpened=1>> (31.7.2013)

⁶⁷ Dobový tisk je k nahlédnutí na stránkách digitálního archivu university Waseda: URL: <http://www.wul.waseda.ac.jp/kotenseki/html/ru04/ru04_05597/index.html> (31.7.2013)

⁶⁸ May, 25.

Edo suzume 『江戸雀』 “Vrabec z Eda“

První tisk 1677 v Edu. 12 svazků. Autor textu a ilustrací Hišikawa Moronobu 菱川師宣 (1618-1694). Obsáhlé popisy míst v Edu. Podobně jako u *Kjó suzume* Asaie Rjóiho není toto *meišoki* zpracováno do literárního rámce. Jde o průvodce určeného zřejmě pro čtenáře, kteří z Eda nepocházejí a Edo neznají. Obsahuje věcný výčet bloků čó, rezidencí dajmjóů, mostů ad., popis velkého požáru v r. 1657 a divadelní čtvrti Negičó. Jde o nejstarší popis Eda vytištěný v Edu.⁶⁹

Naniwa kagami 『難波鏡』 “Zrcadlo z Naniwy“

Tisk 1680. Autor Ičimuken Dója 一無軒道治

Známé také pod názvem *Naniwa meišo ašiwakebune* 難波名所蘆分船. Popisuje svátky, slavnosti a zvyky v Ósace. Vedle toho uvádí mnoho informací o místech a historii. Cenný pramen o životě v Ósace na konci 17. století.⁷⁰

Mezi další *meišoki* patří například:

titul	autor	rok vydání
Rakujó meišo šú 洛陽名所集	Jamamoto Taidžun 山本泰順	1658
Takuan Ošó Kamakura no ki 沢庵和尚鎌倉記	Takuan Sóhó 沢庵宗影	1659
Hončó džiša monogatari 本朝寺社物語	?	1667
Jošino jama hitori annai 吉野山独案内	Jóšunan Šúka 謡春庵周可	1670
Arima šigure 有馬私雨	Hirako Masanaga 平子政長	1672
Nara meišo jaezakura 奈良名所八重桜	Ókubo Hideoki, Motohajaši Koresuke 大久保秀興、本林伊佑	1678

⁶⁹ May, 25-26.

⁷⁰ May, 27.

4. Téma Tókaidó v japonské kultuře

4.1. Historie Tókaidó

Počátky cesty Tókaidó 東海道, neboli Východní přímořské cesty, jak by se dal název doslovně přeložit, sahají do dávné minulosti. Cesta vedoucí kolem jihovýchodního pobřeží ostrova Honšú sloužila jako spojnice centrální oblasti Jamato s východní částí ostrova.

Tókaidó byl původně název jednoho z regionů středověkého Japonska a teprve později se název přenesl na cestu. První písemná zmínka o Tókaidó jako o regionu je ze sklonku období Asuka (592-709). Tehdy bylo Tókaidó začleněno do starověkého správního systému *goki šičidó* 五畿七道, obsaženého v zákoníku Taihó (701). V něm bylo stanoveno rozdělení země na pět centrálních provincií (Jamato, Jamaširo, Kawači, Seccu, Izumi) a sedm regionů (Tókaidó, Tósendó, Hokurokudó, Senondó, Sanindó, Sanjódó, Saikaidó). Jednalo se tedy o označení pro rozsáhlou oblast, rozprostírající se podél východního pobřeží od centra Kinai 畿内 na východ.

Tókaidó zahrnovalo původně 13 provincií: Iga, Ise, Šima, Owari, Mikawa, Tótómi, Suruga, Izu, Kai, Sagami, Kazusa, Šimósa, Hitači. V roce 771 přibyla provincie Musaši spadající původně pod region Tósandó, tedy oblast dnešního Tokia.⁷¹

V období Edo se cesta vedoucí regionem Tókaidó, která nesla shodný název, stala součástí systému pěti hlavních zemských cest *gokaidó* 五街道.⁷² Tyto cesty spojovaly politické centrum Edo s důležitými regiony a velkými městy (viz mapa v příloze č. 5). Tókaidó, vedoucí převážně kolem jihovýchodního pobřeží, společně s vnitrozemím vedoucí cestou Nakasendó byly spojnici mezi Edem a bývalým hlavním městem Kjótem. Schůdnější a o něco málo kratší Tókaidó se stalo cestou nejvytíženější. Edo, jako rychle rostoucí město, které mělo v polovině 18. století již milion obyvatel, nebylo potravinově a výrobně soběstačné a potřebovalo být zásobováno z regionů. Zásobování probíhalo po vodě i po souši a kromě potravin se dovážely výrobky z ostatních velkých měst.

⁷¹ Fudži, 388-389.

⁷² *Tókaidó* 東海道, *Nakasendó* 中山道, *Óšúkaidó* 奥州街道 vedoucí na sever k hradu Širakawa, *Nikkókaidó* 日光街道 odbočka *Óšúkaidó* ke svatyni rodu Tokugawa v Nikkó, *Kóšúkaidó* 甲州街道 vedoucí přes provincii Jamanaši a Nagano ke svatyni u jezera Suwako. Všechny tyto nové cesty se sbíhaly v centru Eda pod šógunovým hradem, na mostě Nihonbaši.

Tókaidó však nevyužívali pouze obchodníci. Protože bylo hlavní spojnici mezi Edem a západními knížectvími, procházely tudy například i početné knížecí družiny při výměně povinné služby v hlavním městě (systém *sankin kótai*). V období Edo došlo také k značnému rozšíření poutních cest k různým svatyním a klášterům a Tókaidó bylo často poutníky využíváno – vede z něj například odbočka na poutní cestu do Ise. Cesta do hlavního města se označovala jako *mijako agari*, cesta zpět jako *mijako kudari*.

V Edo byl pod šógunovým hradem vystavěn most Nihonbaši, u kterého se rozkládalo živé tržiště, a který se stal výchozím bodem Tókaidó. Na cestě byly zabudovány „mílové“ kameny *ičirizuka* 一里塚,⁷³ měřící vzdálenost od Nihonbaši až k mostu Sandžó-óhaši v Kjótu, kde cesta končila. Celková délka trasy byla 124 ri a 8 čó, což odpovídá asi 488 km. Šógunát nechal vybudovat některé nové stanice *šukuba*. Těch bylo na Tókaidó celkem 53. Cestou se také nacházela mýta, na kterých se museli cestovatelé prokázat povolenkami a kde se z některého zboží platilo clo. Mýta byla zároveň kontrolními stanicemi šógunátu. Ve stanicích byly zřízeny rezidence *hondžin*, které sloužili šógunátním úředníkům a samurajům na cestách. Pro běžné cestující byly zřízeny hostince *hatagoja*, čajovny *saten* a nocležny *kičinjado*, nebo také nocležny *džunren-džuku* určené poutníkům.⁷⁴ Byly zde umístěny i stáje s koňmi, které bylo díky tomu možné po cestě měnit a usnadnit si tak cestu. Tókaidó byla hojně využívána samuraji, obchodníky a poutníky a navzdory státem kontrolovanému pohybu obyvatel se dá mluvit o zlepšení cestovních podmínek.

Na místě Tókaidó vznikla v moderní době okresní silnice N1 která trasu staré cesty věrně kopíruje a nese dále její název.

4.2. Téma Tókaidó v japonské literatuře před vydáním Tókaidó meišoki

Při pohledu do historie japonské literatury můžeme nalézt v každém období díla, která se nějak dotýkají cesty Tókaidó. Nejstarší literatura období Nara (710-794) a Heian (784-1185)⁷⁵ položila svými později kanonizovanými texty japonské literatuře

⁷³ Jedno *ri* 里 je přibližně 3,9 km (přesně 3927,273 m). Ri se dále dělí se na 36 čó 町 (1 čó je asi 109 m).

⁷⁴ Fudži, 389.

⁷⁵ Klasická japonská literatura. Nazývá se *koten bungaku* 古典文学.

základy, ze kterých čerpali autoři po další tisíciletí. Většina pozdější literatury se ke starší literatuře nějakým způsobem odkazuje. Ve staré literatuře nalézáme i kořeny tématu Tókaidó v básních, které definovaly „slavná místa“ *meišo*. Z nich se později staly pojmy *utamakura* (viz str. 27), které odkazovaly na poetickou tradici a během staletí na sebe nabalovaly další vrstvy významů a asociací. Z těchto děl se dají vyzdvihnout následující sbírky poesie:

Manjóšú 万葉集 (*Sbírka bezpočtu listů*, vznik po r. 759) je nejstarší sbírkou japonské poezie a obsahuje tematicky seřazené básně. Jednu jejich skupinku tvoří básně o hoře Fudži (č. 317-321), která byla nejčastěji pozorována z okolí cesty Tókaidó v kraji Suruga. Autorem první z nich je Jamabe no Akahito 山部赤人. Jedná se o hymnus o hoře Fudži (*Fudži sanká* 富士讃歌), tyčící se nad provincií Suruga:

317. *Báseň Jamabe no Akahita o podívané na horu Fudži*

<i>amecuči no</i>	<i>Od dob stvoření,</i>
<i>wakareši toki ju</i>	<i>kdy se rozdělily nebe a země,</i>
<i>kamu sabite</i>	<i>stojí mocný vrcholek</i>
<i>takaku tótoki</i>	<i>hory Fudži v zemi Suruga,</i>
<i>Suruga naru</i>	<i>vznosný a vznešený jako vtělený bůh.</i>
<i>Fudžii no takane wo</i>	<i>Vzhlížím na Fudži v nebeské pláni</i>
<i>ama no hara</i>	<i>a zdá se mi, že zakryla zář</i>
<i>furisake mireba</i>	<i>samého slunce, jež putuje po nebi,</i>
<i>wataru hi no</i>	<i>a zastínila svit jasného měsíce.</i>
<i>kage mo kakurai</i>	<i>Bílé mraky se o ní zastaví</i>
<i>teru cuki no</i>	<i>na cestě oblohou a na jejím temeni</i>
<i>hikari mo miezu</i>	<i>leží věčný sníh –</i>
<i>širakumo mo</i>	<i>sdělme tu zvěst příštím pokolením,</i>
<i>ijuki habakari</i>	<i>vyprávějme o výsosti hor!</i>
<i>tokidžiku so</i>	
<i>juki wa furikeru</i>	
<i>kataricugi</i>	
<i>iicugi jukamu</i>	
<i>Fudži no takane wa</i>	

Český překlad Antonín Líman.⁷⁶

Autorem následujících čtyř básní (318-319) o hoře Fudži je Takahaši no Mušimaro 高橋虫麻呂 od něhož jsou ve čtrnácté knize Manjóšú také další básně o východních provinciích tzv. *azumauta* 東歌, které předznamenávají budoucí cesty na východ po Tókaidó.

Také v *Kokinwakašú* 古今和歌集 (*Sbírka starých a současných japonských básní*), sestavené kolem roku 905, která byla první z řady 21 císařských antologií japonské poezie (tzv. *čokusenšú* 勅撰集), nalézáme některá *meišo* jako jsou například pláň Kasuga (Kasugano 春日野), řeka Tacuta (Tacutagawa 竜田川), řeka Udži (Udžigawa 宇治川), ostrov Awadží (Awadžišima 淡路島) a mnohá další.

Základním a nejvíce tradovaným dílem typu *uta monogatari* 歌物語 (příběhy k básním) byly *Příběhy z Ise* (*Ise monogatari* 伊勢物語), které obsahují 209 básní zakomponovaných do 125ti lyrických epizod. Dílo vzniklo někdy na přelomu 9. a 10. století a bylo sepsáno postupně několika autory.⁷⁷ V deváté kapitole se jeho hrdina vydává se svou družinou z Kjóta na cestu do východních provincií a vytváří tak prototyp tzv. „cesty na Východ“ *azumakudari* 東下. Jsou zde zaznamenány zastavení na několika místech: v provincii Mikawa u Hacubaši, v provincii Suruga v průmysku Ucunoja tóge. Ve třinácté kapitole se ocitá hrdina v kraji Musaši a zastaví zde u řeky Sumida. Všechna tato místa se stala poetizmy zvanými *utamakura* (podušky básní) a ovlivnila pozdější literaturu včetně dále rozebíraného *Tókaidó meišoki*.⁷⁸

Vedle čisté poezie vznikaly i osobní deníky (*nikki*), ve kterých se téma cesty objevuje, nebo jsou to přímo deníky cestovní (*dóčú nikki*).

Deník z Tosy (*Tosa nikki* 土佐日記) Ki no Curajukiho 紀貫之 (868?– 945?) byl sepsaný v roce 935 a jedná se o vůbec první dochované japonsky psané prozaické dílo. Deník je literárním záznamem Curajukiho cesty ze služby v provincii Tosa (na Šikoku) do hlavního města Kjóta. Ačkoliv se neodehrává na cestě Tókaidó, jedná se o zakládající dílo cestovní literatury *kikó*. Jeho forma osobního, literárně zpracovaného cestovního deníku inspirovala vznik pozdějších cestovních deníků.

⁷⁶ Líman, 149.

⁷⁷ Jádro díla vzniklo již před *Kokinwakašú*, dokončeno bylo před rokem 951.

⁷⁸ O vlivu *Příběhů z Ise* na *Tókaidó meišoki* v kapitole 6.4.3.

V období Heian vznikl *Sarašinský deník* (*Sarašina nikki* 更級日記), jeden z velkých heianských literárních deníků, jehož autorkou je dcera Sugawary no Takasueho (1008-1060?). Autorka v něm zpětně líčí svůj život od dětství v provincii Kazusa a život na císařském dvoře. Deník obsahuje také části s popisem cesty mezi Kazusou (dnes provincie Čiba, ležící východně od Tokia) a Kjótem.

Středověk

Období Kamakura (1185-1333):

V období Kamakura dochází k oživení potřeby cestování mezi hlavním městem Kjótem a novým mocenským centrem šóguna v Kamakuře. Tomu odpovídá i nárůst literatury, ve které je popisována spojnice mezi těmito městy – Tókaidó. Příklady kamakurských cestovních deníků jsou:

Kaidóki 『海道記』 (Zápisky z *Kaidó*, 1223. Zde *kaidó* ze slova Tókaidó) od neznámého autora popisuje cestu asi padesátiletého samuraje Širakawa no Wabišiho z Kjóta do Kamakury a zpět. Na cestu z Kjóta se vydá 4. dubna 1223 a po 17 dnech dorazí do Kamakury, kde navštíví různé chrámy a zase putuje zpět. Po cestě pod horou Fudži zapisuje legendu o Kaguja hime. *Kaidóki* je zapsáno formálním stylem podobným čínské próze kanbun. V období Edo bylo *Kaidóki* považováno za dílo Kamo no Čómeie (1155-1216) a bylo tak i vydáno (pod názvem *Kamo no Čómei kaidóki*) a interpretováno, ale vzhledem k datu vzniku díla a Čómeiovým životním datům jeho autorství není možné.

Tókan kikó 『東関紀行』 (Zápisky z cesty do Kantó) rovněž od neznámého autora, možná ale stejného autora, jako *Kaidóki*, vznikly v r. 1242 jako záznamy z cesty přibližně padesátiletého poustevníka z Kjóta do Kamakury a zpět. Text sestává z předmluvy a popisu zážitků z cesty v první kapitole a pobytu v Kamakuře v kapitole druhé. V Kamakuře navštíví chrámy a po cestě si zaznamenává legendy či historické události týkající se míst, kterými prochází. Na místech jako Jacuhaši, Ucunojama vzpomíná na *Ise monogatari*. Podobně jako *Kaidóki* byly dlouho zápisky *Tókan kikó* považovány za dílo Kamo no Čómeie.

Ženskou středověkou cestovní literaturu zastupují díla *Izajoi nikki* a *Towazu monogatari*. *Izajoi nikki* 『十六夜日記』 (Deník šestnácté noci,⁷⁹ kolem r. 1283) je od

⁷⁹ Název překládán i jako *Deník měsíčné noci* – Švarcová (2005): Japonská literatura, str. 201.

ženské autorky a básnířky Abucuni 阿仏尼 (1222?-1283), která byla konkubínou významného básníka a kompilátora císařských básnických antologií Fudžiwary no Tameieho (1198-1275, syn Fudžiwary no Teiky). Deník obsahuje předmluvu, část popisující cestu z Kjóta do Kamakury a pobyt v Kamakuře.

Towazugatari 『とはずがたり』 je deník konkubíny císaře Gofukakusy Gofukakusain no Nidžó 後深草院二条 (1258 – po 1307) sepsaný v r. 1306. sestává z pěti svitků. Čtvrtý z nich popisuje cestu po Tókaidó.

Asukai Masaari nikki 『飛鳥井雅有日記』 je deník dvořana a básníka Asukaie Masaariho (1241 – 1301). Sestává ze čtyř cestovních deníků sepsaných mezi lety 1268-1275. Obsahují básně a záznamy z cest mezi Kjótem a Kamakurou.

Období Muromači (1336-1573):

Mnich Sógi 宗祇 (1421 – 1502), mistr řazených básní renga, který šel ve šlépějích mnicha Saigjóa z 12. století, mnohokrát cestoval, ale deník z Tókaidó nenapsal. Jeho bratr Sóčó 宗長 (1448 – 1532) napsal *Sógi šúen no ki* 『宗祇終焉記』, kde vylíčil názory na řazené básně *renga*, učení i životní peripetie svého mistra.⁸⁰ Sóčó sám také rád cestoval a v jeho soukromém deníku *Sóčó nikki* najdeme popis jeho čtyř návštěv v rodné provincii Suruga (dnes Šizuoka).

Ze středověké literatury je vedle deníků třeba zmínit pasáže *kaidókudari* (pasáže odehrávají se na cestě mezi Kjótem a Kamakurou) z příběhů o rodech Taira a Minamoto, které se řadí mezi válečné příběhy *gunki monogatari*. Tyto texty určené k přednesu byly zapsány formou *mičijuki* 道行 ve které se střídá pěti a sedmislabičný verš. Tato forma byla užívána i v divadle bunraku, kabuki a v próze pro části popisující cestu a objevuje se i v dílech, která vývojově předcházela *meišoki* (např. *Čikusai monogatari*).

Ve slavné válečné kronice *Heike monogatari* 『平家物語』 (*Příběh rodu Taira*) putuje v 10. kapitole pátý syn Taira no Kijomoriho generál Taira no Šigehira po porážce u Ičinotani do Kamakury. Na své cestě prochází i místy Jacuhaši a průsmekem pod horou Ucu, a je zde připomenuto, že tudy před dávnými časy procházel i Ariwara no Narihira. (Fiala, 370-372).

⁸⁰ Teoriemi a básněmi buddhistického mnicha a poutníka Sógiho se v posledních dekadách zabýval japonský literární vědec Koniši Džiniči, v české literatuře zatím není detailněji zpracován (jedna jeho renga přeložena Alicí Kramerovou ve výboru řazených básní *Bílý jestřáb si načechrál peří*, Dokořán, 2008).

V „Kronice velkého míru“ *Taiheiki* 『太平記』 je ve 2. kapitole Hino Tošimoto no Ason vyslán do Kamakury (Craig, 38-42)

Novověk

Období Edo (1603-1868):

Také v období Edo vznikaly nadále osobní cestovní deníky *dóčúki*. Předně jde o jednosvazkový deník *Heišin kikó* 『丙辰紀行』 konfuciánského učenice a nezávislého šógunova rádce Hajašiho Razana (1583-1657) z r. 1616, který se částečně stal předlohou pro Rjóiho *Tókaidó meišoki*⁸¹, nebo cestovní deník *Šinjú kikó* 『辛酉紀行』 aristokrata, mistra japonských umění a čajového obřadu Koboriho Enšúa 小堀遠州 (1579-1647) sepsaný v r. 1622.⁸²

Zde jsme sledovali téma cesty a míst spojených s Tókaidó, jak se objevuje a postupně krystalizuje v klasické a středověké literatuře. V nejstarších sbírkách poezie jako *Manjóšú* a *Kokinwakašú* jsou pojmenována slavná místa *meišo*, ze kterých vychází poetická tradice. V *Ise monogatari* jsou zachycena další *meišo* jako součást příběhu k básním *utamonogatari*. Následovaly poetické a osobní deníky *nikki*, které obsahovaly části s popisy cest (*Sarašina nikki*), nebo se jednalo přímo o cestovní deníky *kikóki* (*Tosa nikki*, *Kaidóki*, *Tókan kikó*, *Izajoi nikki* ad.) a jejichž tradice přetrvala do předmoderní doby (*Heišin kikó*). Středověké eposy *Heike monogatari* a *Taiheiki* pak představily válečné příběhy s pasážemi *mičijuki*. Téma cesty Tókaidó zde krystalizuje, ale neobjevuje se ještě jako samostatné hlavní téma celého díla. Teprve s nástupem literatury *kanazóši* určené širším společenským vrstvám dochází k obratu v přístupu k cestovní tematice od lyrických a subjektivních záznamů k praktické účelnosti cestopisu jako průvodce po cestách, případně i jako zábavné literatury.

⁸¹ *Heišin kikó* je reprodukován na webové stránce archivu univerzity Waseda:
<http://www.wul.waseda.ac.jp/kotenseki/html/ru03/ru03_03672/> (31.7.2013)

⁸² *Šinjú kikó* reprodukován na webové stránce archivu univerzity Waseda:
<http://www.wul.waseda.ac.jp/kotenseki/html/he10/he10_07330/index.html> (31.7.2013)

5. Asai Rjóí

5.1. Život Asaie Rjóího

O životě významného autora literatury *kanazóši* Asai Rjóim 浅井了意 (? - 29. 1. 1691), který kromě *kanazóši* napsal řadu náboženských buddhistických textů, existuje velmi málo detailních zpráv. Nevíme toho ostatně mnoho ani o jiných autorech *kanazóši* této doby, jako byli Džoraiši 如壘子, či Suzuki Šósan 鈴木正三. Jednak nám chybí primární prameny – autoři se v raném období tisku většinou pod svá díla nepodepisovali, nebývali uvedeni v kolofónech a předmluvy se psaly jen zřídka. Sekundární prameny, jako například písemná svědectví současníků těchto autorů, jsou vzácné. Badatelsky cenné jsou proto například údaje v katalogích nakladatelů, které vykazují důležité a někdy jediné svědectví o době vzniku a autorství díla.

Sám Rjóí o sobě nezanechal téměř žádné písemné zprávy a málo o něm napsali i jeho současníci. V podstatě jediný věrohodný pramen vypovídající o Rjóího životě je předmluva Hajašiho Gitana k posmrtně vydanému dílu *Inu-bariko* 狗張子 (1691).⁸³ Hajaši Gitan 林義端 (? - 1711) byl konfuciánský učenec z Kjóta, autor *ukijozóši* a zřejmě Rjóího přítel a žák. Z předmluvy se například dovídáme, že Rjóí zemřel ve vysokém věku na Nový rok 1691. Soudě podle odhadu věku, ve kterém mohl zemřít (70-80let) se v literatuře někdy uvádí rozmezí let 1611-1621 jako rok jeho narození. Některé zdroje uvádí r. 1612.⁸⁴

Místo Rjóího narození je také nejisté, ale je možné, že pocházel z Kjóta. Působil jako šířitel buddhistického učení školy *džódo šinšú*, nejprve jako laik a později jako mnich. V pozdním věku se stal představeným kláštera Honšódži 本性時 ležícího tehdy na Druhé třídě *Nidžó* v Kjótu a přijal jméno Honšódži Šógibó Rjóí 本性時昭儀坊了意. Rodové jméno Asai 浅井 se objevuje pouze v několika katalogích vydavatelů. Žádné své dílo tímto jménem nepodepsal. Skutečné jméno je neznámé. Svá díla vydával pod jmény:⁸⁵

Hjósuiši 瓢水子

Jógisai 羊岐斎

⁸³ Nihon meičo zenšú, Edo bungei no bu, sv. 10 (Kaidan meisaku šú), Tókjó 1927

⁸⁴ Šnmura, Izuru. Kódžien. A - So. Tókjó: Iwanami Šoten, 2008.

⁸⁵ O tom, zda se jedná skutečně o jednu osobu se vedla dlouho diskuze, která dodnes nedospěla k jednoznačným závěrům. May, str. 34.

Seisai 静斎

Šóun 松雲

Rjóí 了意

Honšódži Šógibó 本性寺昭儀坊

První dvě jména z této řady používal v raném věku.

Rjóího otec Seššú Mišimae 摂州三嶋江 byl představeným jiného stejnojmenného kláštera Honšódži 本照寺, který spadal pod větev Ótani sekty Šinšú (真宗大谷派). Ta zas měla své sídlo ve velkém klášteře Higaši Hongandži v Kjótu. Poté, co Mišimaeho mladší bratr Nišikawa Šúdži 西川宗治 utekl z kláštera, byl i Rjóího otec obviněn, vyloučen ze svého kláštera a byl zbaven mnišského titulu. Zda už byl tehdy Rjóí naživu není jisté, každopádně s existenčně nezajištěným otcem, který začal pracovat i jako rolník, zřejmě neměl lehké dětství. Možná i pod vlivem těchto okolností se oddal opět studiu buddhistických textů, šířil toto učení a později restauroval postavení svého otce, když se sám stal nejvyšším představeným kláštera - opatem. Jeho hluboké znalosti byly široce uznávané. Učil se také esoterické formě buddhismu *mikkjó* sekty *Tendai* u mnicha Tenkaie Sódžúa 天海僧正 (1536 - 1643), který vykonával buddhistické zádušní obřady pro šóguny v chrámovém komplexu v Nikkó. Kolem třicátého roku svého života žil a působil několik let v Ósace a od roku 1644 se přesunul do Kjóta. Zde se stal mnichem a stejně jako jeho otec vstoupil do sekty Ótani. Dlouhá léta pak působil v klášteře Šógandži 正願寺, který se nacházel v Kjótu na Druhé třídě ve čtvrti Kikuhonmači. Na vlastní žádost však z kláštera odešel, aby se mohl od roku 1675 stát představným kláštera Honšódži 本性寺, který nesl stejné jméno, jako klášter Honšódži 本照寺, ve kterém sloužil jeho otec. Od té doby také začal podepisovat svá díla jménem Honšódži Šógibó Rjóí.⁸⁶

Rjóího význam pro literaturu 17. století je mimořádný. Byl jedním z nejpłodnějších autorů *kanazóši* a autor řady náboženských textů. Rjóí bývá označován i jako první profesionální a zároveň populární autor.⁸⁷

⁸⁶ Životopisné údaje podle Nihon koten bungaku daidžiten, sv. 1, str. 36.

⁸⁷ Keene. str. 156.

5.2. Literární dílo Asaie Rjóiho

Asai Rjóimu je připisováno 72 děl uvedených v monografii Hidey Hódžóa⁸⁸, z nichž je přesně u poloviny (36 děl) Rjóiho autorství s větší či menší jistotou doložitelné. Díla se dají rozdělit na dvě velké skupiny: texty buddhistické, psané převážně kanbunem a texty s ne-buddhistickou tematikou, které mají podobu *kanazóši*.

Úplný soupis děl podle Hódžóa uvádím v tabulce v příloze.⁸⁹ Hódžó zavádí čtyři kategorie podle stupně doložitelnosti Rjóiho autorství:

Buddhistická díla	<i>Kanazóši</i>	celkem
a) Díla prokazatelně napsaná Rjóim		
13	16	29
b) Díla pravděpodobně napsaná Rjóim		
4	3	7
c) Díla, nedochovaná u nichž je těžko prokazatelné autorství		
6	15	21
d) Díla, u nichž je Rjóiho autorství nepravděpodobné		
5	10	15

Dále uvádím krátké popisy a charakteristiky výběru děl Asaie Rjóiho, nebo děl jemu připisovaných v chronologickém sledu.

Kandžin gidan šó 『歎信義談鈔』

Nejstarší datované buddhistické dílo napsané nejspíš v r. 1649 a vydané až posmrtně v r. 1761. V jeho předmluvě je jako autor uveden Šaku Rjóji 釈了意.

Ise monogatari džokai 『伊勢物語抒海』

Komentář k Ise monogatari napsaný v r. 1655 a v doslovu signovaný Rakuka Jógisai Šóun-šoši 落羊岐斎松雲処士.

⁸⁸ Hódžó, Hideo. *Asai Rjóji*. Tókjó: Kasama Šoin, 1944.

Hódžó, Hideo. *Šinshū Asai Rjóji*. Tókjó: Kasama Šoin, 1974.

⁸⁹ Seznam děl v příloze č. 5, str. 92.

Kašóki hjóban 『可笑記評判』

První tisk 1660, 10 sv., signatura Hjósuiši 瓢水子

Jedná se o kritické poznámky a úvahy k dílu Kašóki 可笑記 od dalšího autora literatury *kanazóši* Džoraišiho vydaného v r. 1642.

Kanninki 『堪忍記』 „Zápisky o trpělivosti“

První tisk 1659, 8 sv. Jsou sbírkou 169 krátkých příběhů o trpělivosti (kannin) a umění moudrého života sestavené na základě čínských a japonských pramenů. Mnoho pozdějších vydání svědčí o oblibě díla.

Kójó gunkan hjóban ógišó 『甲陽軍艦評判奥儀抄』

Vydání určitě do r. 1660 protože obsahuje citace z Kašóki hjóban(1660). Komentář ke Kójó gunkan hjóban, které je samo komentářem k dílu o vojenství Kójó gunkan Kósaky Masanobua 高坂昌信 z počátku 17. stol. Nedochovalo se.

Tókaidó meišoki 『東海道名所記』 „Zápisky o slavných místech na Tókaidó“

1661. Podrobně viz kapitola 5.

Musaši abumi 『武蔵鑑』 „Třmeny z Musaši“

První vydání tiskem 1661. Pojednání o velkém požáru *Meireiki no taika*, ke kterému došlo v r. 1657 v Edu.

Ukijo monogatari 『浮世物語』 „Příběhy z pomíjivého světa“

První tisk kolem r. 1665 (možná již 1661). Představuje přechod od *kanazóši* k *ukijozóši*. Jedno z nejznámějších děl Rjóho, kombinující prvky *monogatari* a *meišoki*. V úvodu je popsán starý a nový význam slova *ukijo*. Původně buddhistický termín *ukijo* měl negativní a smutný význam poukazující na pomíjivost světa a marnost lidských tužeb. Kolem poloviny 17. století se konotace termínu obrátily v pravý opak a *ukijo* začalo označovat pomíjivý svět slastí, radostí a vášní, tedy „plovoucí nestálý svět

lidských citů“.⁹⁰ Hrdinou vyprávění je bohatý mladík Hjótaró, který přijde o své bohatství v radovánkách a při hazardu v nočních čtvrtích. Poté přijme místo poradce svého lenního pána ve věci výběru daní. Za svou práci, která ožebračuje chudé rolníky na hranici živoření, ho poddaní nenávidí. Hjótaró nakonec odchází do kláštera, kde přijme mnišské jméno Ukijo-bó.

Edo meišoki 『江戸名所記』 „*Slavná místa v Edu*“.

První vydání tiskem 1662. „Slavná místa v Edu“. První *meišoki* o Edu tištěné v Kjótu. Zřejmě vzniklo pro čtenáře z oblasti hlavního města, aby jim přiblížilo život a pamětihodnosti Eda – proto je také v knize 81 ilustrací. Rámec knihy tvoří předmluva, ve které je představena postava vypravěče – muže, který se se svým přítelem rozhodne projít všechna významná místa v Edu. V celkem 80ti oddílech jsou popisovány převážně chrámy a svatyně (67), jejichž popis a historie je podána s výrazným buddhistickým podtónem. Vedle toho jsou vykreslena místa jako Nihon baši, divadelní čtvrť Negi-čo a čtvrť kurtizán Jošiwara.

Kaname iši 『かなめ石』 „*Ochranný kámen*“

Sepsáno 1662. Zprávy o velkém zemětřesení v Kjótu v létě roku 1662.

Kjó suzume 『京雀』 „*Vrabec z Hlavního města*“

První tisk 1665. Jedná se o čistého průvodce bez literárního rámce. Popis jednotlivých hlavních ulic a bloků čó.

Togibóko 『伽婢子』 „*Panenky*“

1666. V literatuře uváděno také čtení Otogibóko (ze zbytků látek šité figurky na hraní). 67 volně převyprávěných nadpřirozených příběhů původem z čínského Ťien-teng Sin-chua 剪燈新話, Čchü Jou (zemřel 1433)

⁹⁰ Keene, s. 156.

Akauso 『あかうそ』 „Čistá lež“

1667. Nejedná se o samostatné dílo ale o dodatek k dílu Cukimi no tomo 月見の友, které je zkrácenou verzí Zoku Kijomizu monogatari.

Kirišitan hakjaku ronden 『鬼理至端破却論伝』

Vznik před rokem 1667. Krátká vyprávění o křesťanství a jeho šíření do Japonska. O povstání v Šimabaře.

Kjóka banaši 『狂歌咄』 „Vyprávění o básních kjóka“

1671. Sbírka zábavných anekdot k humorným básním *kjóka* nových autorů i k básním *haikai no renga* ze starších sbírek.

Sambukjó kusui 『三部経鼓吹』

1668 – 1674. Rjóiho nejrozsáhlejší dílo sestávající ze 78 svazků. Buddhistický spis komentující základní sútry sekty Džódo šinšú. Mnohá pozdější vydání naznačují významnost a vlivnost tohoto díla.

Gendži kumogakure šó 『源氏雲隠抄』 „Komentář ke kapitole Kumogakure z *Gendži monogatari*“

Tisk 1677. Komentář ke kapitole Kumogakure z *Gendži monogatari* (Příběh prince Gendžiho)

Kjó suzume atooi 『京雀跡追』 „Po stopách vrabce z Hlavního města“

První vydání 1678. Navazuje na předchozí dílo *Kjó suzume* a rozšiřuje ho o další známá místa v hlavním městě. Slovo atooi v názvu napodobuje název pokračování Nakagawova *meišoki* Kjó warabe atooi vydaného r. 1667.

Šin goen 『新語園』 „Nová zahrada slov“

Tisk 1682. 508 krátkých úseků o *kodži* 故事 - ustálená slovní spojení podobná příslovím původem z Číny. U každého je uveden pramen.

Šókagin 『賞花吟』

Vznik 1688. Tisky 1736, 1777. Staré příběhy o květech z Číny a Japonska. Obsahuje japonsky psanou Rjóiho předmluvu. Převyprávění 36 čínských příběhů, které sesbíral mnich Šóhódži a které Rjóí doprovodil poezií *waka*.

Kandžin nembucu šú 『勧信念仏集』 „Sbírka motliteb pravé víry“

Napsáno 1688. Spíše *kanazóši* ve formě *zuihicu*, než čistě buddhistické dílo. Úvahy o pomíjivosti života.

Inu bariko 『狗張子』 „Pes z papíru“

První vydání 1692, 7 svazků. Ilustroval Hišikawa Moronobu. Poslední *kanazóši* Asaie Rjóiho, kde je v úvodu uveden pod svými pseudonymy Šóun-in. a Rjóí. Knihu rok po smrti mistra připravil k tisku jeho žák Hajaši Gitan 林義端, který k ní napsal předmluvu.⁹¹ Parafráze klasických čínských tajuplných a strašidelných povídek žánru *kaii šósecu* (怪異小説 podivuhodné příběhy). Považuje se za pokračování příběhů *Otogi bóko* (御伽婢子). Zatímco *bóko* je vyřezávaná loutka či panenka, *hariko* je malovaná figurka vyrobená z papíru (papírmaše).

⁹¹ Předmluva je v jiném pozdějším vydání však signovaná jménem Čikamacu Monzaemon Nobumori 近松門左衛門信盛 (1653-1725). Je možné, že bylo Gitanovo jméno smazáno a vyměněno (tiskové desky bylo možné opravovat technikou vyřezání a vkládání částí textu *iregi*) za jméno populárnějšího autora, aby se kniha lépe prodávala.

6. Tókaidó meišoki

6.1. Formální popis Tókaidó meišoki:

Než přistoupím k charakteristice a rozboru *Tókaidó meišoki*, shrnu nejprve základní informace o fyzické podobě originálního tisku díla. Vycházím z digitální kopie tisku uloženého v archivu knihovny Univerzity Wadseda.⁹²

Kniha je vydána v šesti sešitech (knihách) vázaných jako *fukurotodži* ve formátu *daihon* 大本 (27 x 19 cm). Na titulní stránce každého sešitu je štítek s titulem *Tókaidó meišo ki* s číslem svazku a rozsahem cesty, o kterém pojednává. Stejným údajem začíná i první list každé ze šesti kapitol. Název je zde však doprovázen fonetickým čtením furiganou jako *Tókaidó meišo no ki*⁹³ Kniha je zapsána kombinací hiragany a znakového písma (*hiragana kandži madžiribun*). Nachází se v ní celkem 41 jednostránkových a 7 dvoustránkových ilustrací od neznámého autora. Kniha je bez předmluvy a nakladatelských údajů.

6.2. Obsah a charakteristika díla

Tókaidó meišoki (dále TMK) Asaie Rjóiho poprvé vydané v r. 1661 je jedno z raných *meišoki*, která v době rostoucího knižního trhu s rozmanitou nabídkou titulů *kanazóši* představují svébytnou směs literatury - vyprávění *monogatari*, průvodců, cestopisného vyprávění, poezie a historických výkladů.

Rámec děje TMK tvoří vyprávění o cestě mnicha jménem Raku Amida Bucu (Radostný Buddha Amida) a spolu s ním cestujícího mladého muže z Ósaky, který se k němu po cestě přidá, z Eda do hlavního města Kjóta. Hrdinové postupně prochází všemi stanicemi a známými místy na cestě a děj se střídavě odvíjí jako věcný popis cesty, výklad historie a zajímavostí, proložený poezií vázané k daným místům a epizodami.

Hlavní postava - mnich Raku Amida Bucu je popsán jako: „...vcelku bezvýznamný muž, který trochu přičichl k Buddhovu učení a pojal mnišské jméno - řekněme Raku Amida Bucu.“⁹⁴ Amida Bucu (Buddha Amida) bylo od středověku často používané mnišské jméno sekty Čisté země (Džódo), jejíž hlavní ikonou byl Buddha Západního ráje

⁹² Viz poznámka č. 10.

⁹³ Takto se někdy název díla objevuje i v rejstřících a literatuře. V této práci se držím zažitého čtení bez partikule „no“.

⁹⁴ Fudži str. 9: 「世になし者はて、青道心をおこして、楽阿弥陀仏とかや、名をつきて」.

Amida, který věřícím měl podle jejich zásluh v tomto světě otevřít možnost žít po smrti buď v pekle (džigoku) nebo v ráji (gokuraku). Mnišským jménům obsahujícím slovo Amida se říká *amigó* 阿弥号 a byla již od středověku velmi častá.

Jméno Raku Amida Bucu je v textu zkracováno na Rakuami a mělo by naznačovat touhu po lehkosti, kterou věřící obdaří po smrti Buddha Amida. Nicméně z charakteru postavy spíše vyplývá částečně ironické užití tohoto jména pro člověka pohodlného a bezstarostného (nebo „radostného“), který „se nestará o věci onoho světa“.

O původu hrdiny se mnoho nedočítáme, ale protože říká, že „...půjde opět do Kjóta a ubytuje se někde u Kurodani...“ (Fudži, 26), dá se usoudit, že z Kjóta pochází.

K motivu Rakuamiho cesty se píše: „Nestaraje se o věci onoho světa, rozhodl se pro své pozemské živobyetí procestovat poutní místa na Šikoku, Ise a Kumano. Za Kumanem nasedl na velkou loď a navštívil různá slavná místa od břehu ke břehu.“ (Fudži, str. 9) Odtud začíná příběh popisované cesty. Z Kumana připlouvá do Eda a dále vydá po Tókaidó do Kjóta.

Na začátku cesty se k mnichovi přidá mladý obchodnický učeň z Ósaky, kterého cestou mnich náhodně potká, a který je druhou hlavní postavou. Je mu asi 24 nebo 25 let a je popsán jako trochu nerozhodný, křehký muž bledé pleti s dlouhým a krátkým mečem vraženým za pás (Fudži, 26). Mladíkovo jméno neznáme a je v textu uváděn vždy prostě jako „muž“. Byl vyslán kvůli obchodní záležitosti z Ósaky na obchodní lodi do Eda, odkud se má sám vrátit zpět. V Edu je poprvé a nemá zkušenosti s cestováním. Proto, když potká zcestovalého mnicha, poprosí ho, zda by nemohli cestovat společně do Kjóta, odkud by se již snadno a bezpečně do Ósaky vrátil.

Takovýto rámec popisu cesty dvou lidí se již objevuje v *Čikusai monogatari* (první tisk z r. 1624), kde hrdinové - mastičkář Čikusai a jeho posluha Niraminosuke cestují z Kjóta do Eda (podrobněji viz kapitola 3.5.). Populární Čikusai je považován za jeden z inspiračních zdrojů TMK, ale shody jsou spíše okrajové. V obou dílech je hlavní postava spíše komická: Čikusai je mastičkář, který neumí moc dobře léčit a Rakuami je nedopečený mnich, který se někdy snaží působit učeně, čímž budí obdiv, ale i pobavení. V Čikusai monogatari je vztah hrdinů postavený na vazbě pán – sluha, v TMK jde o náhodné setkání mnicha a obchodnického učně.

Podstatný rozdíl mezi oběma díly je, že v TMK je hlavní náplní popis cesty a zprostředkování informací o cestě a historii míst čtenářům, zatímco Čikusai je spíše sled epizodických vyprávění (*monogatari*), které se na cestě částečně odehrává.

Rjóí volil hlavní postavy tak, aby by do takového konceptu zapadaly. Hlavní postavou je učený mnich, který je průvodcem a který klade důraz na historii chrámů, vypráví příběhy z historie, recituje klasickou poezii a vymýšlí na ní humorné parodie typu komických pětiverší *kjóka* či trojverší *haikai*. Vedle něj stojí postava nezkušeného mladíka, který mu klade otázky, a který je zároveň natolik vzdělaný, aby mohl vtipně na básně *kjóka* a *haikai* reagovat. Mladíkova postava není detailněji vykreslena a slouží v podstatě pouze jako prostředek k uskutečnění výkladu. Postava Rakuamiho je vykreslena o něco plastičtěji. Na několika místech se dočítáme o jeho charakteru, nebo minulosti (May, 125, Fudži 9, 26, 28-29).

Je otázkou, zda a nakolik Rjóí čerpal při psaní TMK i ze své zkušenosti. Ačkoliv to není v textu nikde doslovně napsáno, dokážeme si představit, že by některé prvky vyprávění mohly být autobiografické.

V textu není popsána pouze cesta po Tókaidó. Část první kapitoly popisuje historii divadla kabuki a divadelní čtvrť Sakai-čo, stejně jako další místa v Edu. V poslední šesté knize je zas popsán příchod obou hrdinů do Kjóta, kde během dvou dnů obejdou všechny hlavní památky a významná místa. Vedle toho je popis cesty prokládán pasážemi, které se k daným místům vztahují a ve kterých Rakuami vypráví příběhy z japonské historie, vykládá historii chrámů, recituje básně, které spolu s mladíkem z Ósaky komentují a parodují. Pro současného čtenáře jsou pozoruhodné zejména popisy lidí a výjevů ze života na zastávkách při cestě.

Zamyslíme-li se nad tím, jakým způsobem mohlo být *Tókaidó meišoki* čteno a jakému čtenáři bylo určeno, je nasnadě, že vzhledem k objemnosti knihy velkého formátu čítající šest svazků to nebyl příruční průvodce na cesty, ale mnohem spíš se jednalo o poučné a zároveň poutavou formou podané čtení „na doma“ - například pro někoho, kdo se na cestu chystal. *Meišoki* čtenářům do jisté míry nahrazovalo možnost cestovat. Z toho důvodu se v nich výrazněji uplatňovala ilustrace, která dokreslovala popisovaná místa a děje.

Pro čtenáře bylo zajímavé zasazení popisu cesty do rámcového příběhu se dvěma hrdiny, se kterými je možné cestu prožívat v různých epizodách, či prostřednictvím

humorných básní *kjóka*, kterou vtipně komentují místa, jimiž procházejí. Dále jsou to četné ilustrace, které dokreslují děj.

Ilustrací je v TMK celkem 48 (41 jednostránkových a 7 dvoustránkových). Užívají styl *ukijoe* 浮世絵 v jeho zárodečné, dosud neustálené podobě odvozené ze slohu *jamatoe* 大和絵.⁹⁵ Malíř již užívá typické prvky:

1. šikmý pohled zprava seshora (v tradici domácí malby *Jamatoe* nazvaný „pohled odsunutou střechou“ – *hikinuki jatai*)

2. drobné měřítko figur vůči celku, figury nejsou pojednány v detailu, zabírají asi pětinu výšky obrazové plochy. Přesto jsou dynamické a dají se velmi dobře rozpoznat jako žánrové figury na cestě. Obrazy ústředního páru jsou na všech ilustracích – Rakuami má černou kutnu, mladík z Ósaky nosí kimono s ornamenty a knírek.

3. schématické podání figur. Kresba je neobratná a tvrdá, a celková kompozice nevyvážená, figurky nemají přirozený pohyb, jsou anatomicky pochybené.

4. častá je diagonální kompozice, jednotlivé výjevy jsou odděleny liniemi nebo pásy mraků a na Evropany působí rušivě neexistence úběžníkové perspektivy, jež se projevuje v nepravidelně rozbíhajících se linkách obrysů budov, cest a městských vedut.

6.3. Texty jiných autorů zapracované do Tókaidó meišoki

Asai Rjóji při práci na TMK pracoval s různými texty jiných autorů, ze kterých čerpal a opisoval. Tyto související kompilované texty se dají rozdělit do dvou skupin na

- a) cestopisnou literaturu
- b) sbírky poezie

Citované poezii se věnuji samostatně v kapitole 6.4.3.

Z cestopisné literatury to v první řadě byly průvodce *dóčúki*, popisujících cestu z Eda do Kjóta, ze kterých Rjóji v největší míře přebíral v průvodci nezbytné informace o cestě.

První průvodce *dóčúki* vyšel v roce 1655 a dále po celé období Edo vycházely jejich aktualizované verze (1658, 1659, 1664 ad.). Vzhledem k jejich účelu praktického „kapesního“ průvodce měly ustálený malý formát na šířku asi 15 x 10 cm tzv. *kobon*. Udávaly základní údaje o cestě jako vzdálenosti, možnost zapůjčení koně a výčet mostů, řek, či hor mezi stanicemi.

⁹⁵ Viz ilustrace v obrazové příloze.

Rjóí vybíral údaje z *dóčúki* vydaných v letech 1658 a 1659. Údaje v nich uvedené většinou téměř doslovně citoval tak, že je vkládal volně do textu, nebo je vkládal do větých struktur, nebo je začlenil v opisech do přímé řeči. Holé informace zasazené do kontextu vyprávění tak nabývají na zajímavosti.

Dalšími podklady pro TMK a zdrojem informací o cestě byla Rjóimu dvě díla tokugawského učenice Hajašiho Razana (1583-1657): *Heišin kikó* a *Hončó džindža kó*.

V cestovním deníku *Heišin kikó* 丙辰紀行⁹⁶ (tisk z roku 1638) Razan na své cestě z Eda do Kjóta v roce 1616 píše především o historických událostech, které se váží k jednotlivým místům, ale také zapisuje své vlastní úvahy o poezii. Každý z 55 krátkých úseků, které ve většině případů odpovídají zastávkám na Tókaidó, je zakončen jednou čínskou básní, nebo se pouze z této básně skládá.

Ve druhém spisu *Hončó džindža kó* 本朝神社考 (Bádání o japonských svatyních) Razan na základě nejstarších kronik a záznamů sebral informace o původu japonských šintoistických svatyní. Rjóí se oběma texty nechal inspirovat a použil z nich některé pasáže, které upravil a začlenil do textu.⁹⁷

V šestém svazku TMK popisující Kjóto jeho okolí čerpá Asai Rjódzí z průvodce po Kjótu Nakagawy Kiuna *Kjó warabe* (1658) (podrobněji o tomto díle v kapitole 3.5.). Rjóí se o něm několikrát v textu dokonce zmiňuje a odkazuje na informace v něm uvedené.⁹⁸ Z prvního sešitu *Kjó warabe* Rjóí například opisoval informace o Sandžú sangendó, či chrámu Seigan-dži ad. Další shodu bychom našli i v podobnosti některých ilustrací z těchto děl.

Mezi další díla, ze kterých Rjóí okrajově čerpal a která byla v jeho době důvěrně známá patří: jedna z verzí válečné kroniky bojů mezi rody Minamoto a Taira *Heike Gempei seisui* 源平盛衰記 (například pasáž o Kijomi ga seki ve 2. knize; Noda, 146) a úvahové črty *Curezuregusa* 徒然草 od Jošidy Kenkóa (v pasáži o historii divadla *kabuki*

⁹⁶ Název znamená *Cestovní deník z roku heišin*, kde jsou znaky *hei* 丙 (hinoe) a *šin* 辰 (tacu) zápisem pro 53. rok šedesátiletého cyklického kalendáře, kterým se podle čínského vzoru v Japonsku datovalo. V tomto případě rok 1616.

⁹⁷ May, str. 67-72. Podobným způsobem na několika místech odkazuje Rjóí na své vlastní místopisné dílo o Kjótu – *Kjó suzume*.

⁹⁸ Noda, str. 255, 266, 271, 279. May, str. 73.

v 1. kapitole a pasáž ve 2. knize o vypravěčích *biwa-bóši* a vzniku *Heike monogatari*; Noda, 88, 153).

6.4. Analýza obsahových elementů v Tókaidó meišoki

Tókaidó meišoki představuje text, který je kompilací výše zmíněných textů a svým určením jako literatura zároveň zábavná, praktická a vzdělávací, velmi specifický. Z hlediska funkce se v textu střídají a prolínají části podávající informace o cestě, části popisující průběh cesty s epizodickými událostmi, objevují se citace klasické a současné poezie, které se váží k jednotlivým místům, zasazena jsou vyprávění o historii míst a popisy života a zvyků. To vše dohromady tvoří pestrou mozaiku vytvářející obraz o cestě Tókaidó.

Při analýze textu proto bude užitečné jednotlivé obsahové elementy ze kterých je text vystavěn vyčlenit a věnovat se jim jednotlivě. Tyto obsahové vrstvy jsem již zmínil v oddílu o metodě na str. 10.

6.4.1. Vyprávěcí rovina *monogatari*

Vyprávěcí rovina v TMK, kterou nazývám podle klasického vyprávěcího žánru *monogatari*, představuje v díle sjednocující dějový prvek.

Dějová linie je daná zasazením příběhu do rámce, který představuje putování mnicha Rakuamiho a náhodného spolucestujícího z Ósaky na cestě z Eda do Kjóta. Následuje jejich chronologický postup po cestě, který probíhá bez zásadních dějových zvratů. Děj se uskutečňuje formou epizod a v komentářích hlavních postav a je proložen výkladem historie jednotlivých míst *meišo*, vyprávěním z japonské historie ad. Takto včleněné krátké výklady a vyprávění zas představují další vnitřní úroveň vyprávění realizovaného uvnitř hlavního děje.

Průběžným vkládáním prvků b) - f) je postup hrdinů na cestě členěn a obměňován. Přesto se nedá říci, že by celkově na souvislý realistický popis cesty, vykreslení postav, nebo vývoj děje byl kladen velký důraz. Příkladem takových míst je v první kapitole část, ve které se seznamujeme s postavou Rakuamiho následující přímo po úvodu (viz překlad str. 84-85) a místo setkání Rakuamiho a mladíka, kde je popsán mladík (viz překlad na str. 54).

Zřídka jsou popsány stanice, na kterých hrdinové nocují - popis těchto míst najdeme jen v šesti stanicích z padesáti tří (Numazu, Edžiri, Nissaka, Akasaka, Mija, Minakuči), přičemž cesta obvykle trvala pěšky dva týdny. Zaznamenáno je tedy zhruba každé druhé přenocování.

Pakliže postup hrdinů po cestě je prvek, který děj posouvá dopředu, jsou pasáže v těchto hostincích prvkem zpomalujícím, které dávají prostor na vstupy dalších postav (například společnice Uta-bikuni v Numazu, Jamabuši a Zató v Edžiri a kurtizány v Nissace a Akasace).

Krátké odpočinky hrdinů na cestě jsou pak často záminkou pro vtipkování hrdinů ve formě básní *kjóka*, nebo vyprávění zábavných příběhů. Někdy tato místa působí tak, že byla napsána, jen aby mohla být vyslovena báseň (například zastávka Jakimočizaka).

6.4.2. Praktická rovina – cestopisné údaje

Za cestopisné, praktické informace v TMK považují geografické údaje, údaje o přepravě, místní názvy, názvy památek, klášterů a svatyň, údaje o službách (možnost půjčení koní), názvy a délky mostů, údaje o vzdálenostech a cenách, rady a varování, upozornění na místní speciality ad. O způsobu začlenění cestopisných informací převzatých do TMK z ranějších dobových průvodců dóčúki jsem se zmínil i výše v kapitole 6.3.

Každá ze šesti knih je rozdělena do několika částí (kapitol), které odpovídají určitému úseku cesty. Tyto kratší části, jsou, po vzoru průvodců *dóčúki* vždy uvedeny údajem o vzdálenosti mezi popisovanými místy. Například úsek z Kawasaki do Kanagawy je uveden nadpisem: „Z Kawasaki do Kanagawy dvě a půl ri“, po kterém následuje popis tohoto úseku cesty. Po uvedení délky nadcházející trasy následuje často věcný popis nejbližšího okolí.

Charakteristickou pasáží popisující okolí místa na cestě je například odstavec s popisem ostrovu Reigandžima a okolí Edského zálivu, který následuje hned po dlouhé pasáži líčící historii divadla kabuki a s ním spjatých nešvarů (překlad na str. 86).

Z praktických cestovních informací, které Rjóji nepřevzal z průvodců, ale spíše z vlastní cestovatelské praxe a „ze života“ je zajímavá obsáhlá monologická pasáž po setkání s mladíkem, ve které varuje před různými nebezpečími na cestě a zmiňuje se i o motivu cesty a o tom, jak s stal mnichem:

„Když [Rakuami] pomyslel, že odtud půjde opět do Kjóta bude bydlet někde u Kurodani, nemohl udržet nohy na místě. Když stanul na Šibaguči, stál tam muž asi dvacetičtyř-, nebo dvacetipětiletý, úplně sám. Za pasem měl sice katanu a meč wakizaši⁹⁹, ale byl to od pohledu nesmělý, křehký muž bledé pleti. V ruce mu visel balík zabalený voskovaným papírem. Přistoupil blíž k Rakuamimu a zeptal se: „Vede tato cesta do Kjóta? Pokud tam, ctěný mnichu, máte také namířeno, nedoprovodil byste mne?“ [Rakuami] řekl „A odkud jste? Kam do hlavního města jdete?“ [muž] odpověděl „Ne, ne, já nejsem z Kjóta. Jsem vedoucí obchodu jistého pána z okolí Ósaky a byl jsem vyslán na dálkové lodi¹⁰⁰, abych dohlédl na zboží. Do Eda jsem jel poprvé a teď jsem na cestě zpět. Přirozeně, že nejsem z těch, co jsou v cestování zběhlí.“

Když to Rakuami slyšel řekl: „To je politováníhodné, říká se přeci „Společník na cestě je jako soucit v životě“.¹⁰¹ Člověka jako vy, který nemá s cestováním zkušenosti, přepadne lupič a zabije ho, nebo podlehne lsti a přijde o celé své jmění, nebo se často stává, že utrpí ztrátu v noclehárně, či na lodi a podobných místech. Na cestách je potřeba na prvním místě dbát na užívání léků a chránit se před nemocemi. Je nutné se střežit ovoce, studené vody a nedbale připravených pokrmů. Při cestách v létě bývají průjmy a zvracení¹⁰² způsobeny často právě otravou z jídla. Když si člověk zvolí podezřelého spolucestujícího, stává se, že při noclehu v hostinci mu ve spánku tajně vymění zavazadlo a uteče s ním. Když vyrazí člověk z hostince ještě před svítáním, je třeba dát pozor na loupežníky a pouliční zloděje. Když člověk dorazí do hostince, je potřeba se nejprve podívat, kde je vchod z kuchyně a zadní východ. V pokoji by se neměla dávat zavazadla ke stěně.¹⁰³ Pokud jsou v rohožích měkká místa, či díry, rohož zvedni a podívej se tam! Pod moskytiérou by měl člověk být na straně a ležet podél stěny. To pro případ, že by přišel v noci zloděj, usekl držák [moskytiéry] a chtěl vás do ní zabalit. Místo, na které si člověk večer lehne je [později] třeba změnit. Meč *tači*¹⁰⁴ a katana by se měly pokládat rukojetí podél těla. Nenechte se okrást o zlato a stříbro, když vás baví kurtizány! I když na vás volá [a láká vás], nedejte se tím oblomit.

⁹⁹ *katana* – dlouhý meč, *wakizaši* - krátký meč. Meč byl ve feudálním Japonsku znakem samuraje a proto je informace o dvou mečích, které měl mladý obchodní příručí za pasem překvapivá.

¹⁰⁰ Ómawaši no fune 大まはしのふね (dálková loď) – lodní spojení mezi velkými městy, bez zastávek v menších přístavech. Mezi nejčastější spojnici patřila Ósaka a Edo.

¹⁰¹ „tabi wa miči zure, jo wa nasake“ 旅は道連れ世は情. Japonské přísloví.

¹⁰² kakuran 霍乱. Původně čínské pojmenování onemocnění podobné otravě z jídla, či choleře, při kterém dochází k prudkému zvracení a průjmu.

¹⁰³ Hrozí jejich odcizení přes tenké, často jen papírové stěny.

¹⁰⁴ *Tači* 太刀 je forma dlouhého meče s čepelí nad 60 cm užívaného při jízdě na koni.

Nu a nejlepší rada na cestu zní, že trpělivosti není nikdy dost. Převozníci, podkoní, vozkové a tak dál bývají lidé umínění a lakomí. Když ale člověk přihodí dva nebo tři *mony* [měďáky] vše se rychle vyřídí. Vějíř, klobouk a váček s penězi by se neměly pokládat na vysoké místo. Jsou to věci, na které se lehce zapomene. Peníze za nocleh by se neměly platit večer [předem], ale ráno před odchodem. Když člověk mění zlato a stříbro na mince, stává se, že jsou tajně vyměněny za nekvalitní peníze. Je proto třeba peníze jen ukázat, převzít drobnější mince a teprve potom je předat. Když je u cesty svatyně, či buddhistický chrám, je třeba sepnout ruce a projít s modlitbou v srdci; tak vás budou chránit božstva. Kromě toho jsou zde různé další věci, které pochopíte později. Procestoval jsem různé kraje, prošel smutky i útrapami, přestál hořkosti života, ale některé věci na světě změnit nelze.¹⁰⁵ Jsem starý a nezaopatřený. Oholil jsem svou hlavu a stal jsem se mnichem. Tak tedy budu vaším průvodcem, budeme chodit po cestách a povídat si.“ a vyrazili společně na cestu do Kjóta.“ (Fudži, 26, 28)

Z *dóčúki* jsou převzata také upozornění na místní speciality a výrobky tzv. *meibucu* 名物, které byly k dostání v čajovnách, hostincích a krámcích ve většině stanic. Jsou to buď rozličné sladké, či slané pokrmy z různých plodů, rýže, zeleniny nebo ryb, nebo výrobky ze dřeva, tkanin a dalších materiálů. Například kaštanové kameny *kuri iši* prodávané u chrámu Mjókokudži poblíž Eda, sušené řasy z Šinagawy (*Šinagawa nori*, Fudži, 30), barevné kamínky na miniaturní krajiny z Óiso (Fudži, 44), sandály ze dřeva stromu *kejaki* z Odawary (Fudži, 48), sladké knedlíčky *tódango* z okolí hory Ucu – dnešní Šizuoka (Fudži, 86) ad.

6.4.3. Meišo a poezie waka¹⁰⁶

Jako zvláštní textovou vrstvu můžeme chápat pasáže o slavných místech *meišo*, ke kterým autor cituje klasické básně *waka*, jež o nich napsali básníci dávných dob. *Meišo* 名所 (nebo *nadokoro*) bezprostředně s klasickou japonskou poezií a zejména s básněmi *waka* souvisí. Jsou to místa, která se objevovala ve staré japonské poezii a z kterých se časem stala ustálená rétorická figura *utamakura*. Místa bez tohoto poetického kontextu

¹⁰⁵ Na tomto místě přísloví: *iššó iri no hjótan ni te, daikai ni te mo iššó nari* 一升入のひょうたんにて、大海にても一升なり. (kalabasa o jednom šó bude i v moři měřit jedno šó). Existuje v různých obměnách. Šó je jednotka objemu o přibližně 1,8l.

¹⁰⁶ Viz také kapitola 3.4. Žánr meišoki.

se nenazývají *meišo* (slavná místa), ale *kjúseki* (staré památky, doslova „stopy starobylého“).¹⁰⁷ Básně *waka* v nichž figuruje *meišo* se pak nazývají *meišo-uta* (doslova „básně s *meišo*“).

O oblibě *meišo-uta* ve středověku svědčí různé sbírky poezie, které jsou kompilacemi básní tematicky spojených *meišo*, jako například následující čtyři sbírky:

- *Dairi meišo hajku šú* 内裏名所百首 (1215, *Sto básní o slavných místech z dvaceti pěti provincií*)

- *Sógi dokugin meišo hjakuin čú* 宗祇独吟名所百韻注 (Řazená báseň o sto slokách na náměty slavných míst, které složil a okomentoval mnich Sógi)¹⁰⁸ sebrané básníkem Sógim 宗祇 (1421 - 1502).

- *Čokusen meišo waka šošucu* 勅撰名所和歌抄出 (Komentovaný výběr básní o slavných místech z císařských antologií)¹⁰⁹, který pořídil mnich a básník renga

Sóseki 宗碩 (1474-1533), který pracoval na samém konci dlouhé básnické tradice pořizování výběru nejlepších básní na rozkaz jednotlivých císařů. Těchto císařských antologií vzniklo mezi lety 905 a 1439 celkem jednadvacet a obsahovaly 33 662 kanonizovaných básní.

- *Ruidži meišo wakašú* 類字名所和歌集¹¹⁰ (*Sbírka na téma slavných míst*) z počátku období Edo, kterou zkomponoval Satomura Šótaku 里村 昌琢 (1574-1636). patří mezi tzv. tematické sbírky, zatímco většina jiných kompilací shrnuje básně na nejrůznější témata.

V TMK se objevuje celkem 43 citací *meišo-uta* původem z *Manjóšú*, *Ise monogatari*, *Fuboku wakašó*, ale i z císařských antologií *čokusenšú* jako jsou *Kokin wakašú*, *Šinkokin wakašú*, *Šúi wakašú*, *Gošúi wakašú* ad.

Rjóí čerpal zřejmě z některé z těchto tematických sbírek *meišošú* – pravděpodobně z *Ruidži meišo wakašú*, ve které se objevuje 40 z citovaných 43 básní.¹¹¹

¹⁰⁷ Nihon koten bungaku daidžiten, sv. 5, str. 693.

¹⁰⁸ <http://www.wul.waseda.ac.jp/kotenseki/html/bunko20/bunko20_00081/index.html> (31.7.2013)

¹⁰⁹ <http://www.wul.waseda.ac.jp/kotenseki/html/bunko20/bunko20_00194/index.html> (31.7.2013)

¹¹⁰ <http://www.wul.waseda.ac.jp/kotenseki/html/bunko01/bunko01_01627/index.html> (31.7.2013)

¹¹¹ May, str. 79.

Pro podrobné zkoumání všech básní *waka* obsažených v TMK a jejich případné vazby na starší literaturu zde není dost místa, nicméně alespoň u některých z nich se pokusím demonstrovat, jak jsou parafráze na klasickou poezii do textu zapojeny a jak s odkazem na starší poezii pracují.

Z hlediska tradice komentářů a kánonu se v TMK objevují zajímavé odkazy na *Ise monogatari* (*Příběhy z Ise*).¹¹² Sám Rjóji je autorem jedné knihy komentářů k *Ise monogatari* s názvem *Ise monogatari džokai* (1655).¹¹³ V *Ise monogatari* se k Tókaidó váží 9. a 13. kapitola, ve kterých je nejmenovaný hrdina na cestě ve východních provinciích a prochází místy Jacuhaši, Asakusa a Ucunojama. Za hrdinu *Příběhů z Ise* se obecně považuje dvorský básník a milovník Ariwara no Narihira (在原 業平, 825–880).

V první knize je zmíněno *Ise monogatari* hned na několika místech.

Prvním z těchto míst je zastavení Rakuamiho u řeky Sumida ve čtvrti Asakusa v Edu:

„Asi půl *ri* severovýchodně od Asakusy je Sumidagawa. Na této řece jsou „ptáci z hlavního města“ *Mjakodori*.¹¹⁴ V *Ise monogatari* je psáno, že když byla zarecitována báseň¹¹⁵:

Na ni ši owaba - iza koto towamu - mijako dori - waga omou hito wa - ari ja naši ja to

名にしおはばいざこととはん都鳥わが思ふ人はありやなしやと

Jestli jste skutečně - ptáci z hlavního města - ptám se vás – je naživu má milá - anebo ne?

všichni na lodi se rozplakali. Dnes tyto ptáky prostí lidé chytají, dávají je do klecí a chovají je. Opravdu mají červené zobáky a nohy, a jsou to bílí ptáci velikosti sluky¹¹⁶, kteří často jedí škeble a podobně. Muž, který zaslechl, jak Rakuami zaujatě recituje báseň „Jestli jste

¹¹² Jeden ze základních textů japonské literatury. Typově se jedná o *uta monogatari* (příběh s básněmi). Vznik sbírky po roce 880, autor je neznámý.

¹¹³ Podrobněji v kapitole 5.2. Literární dílo Asaie Rjóiho.

¹¹⁴ *Mjakodori* 都鳥 doslova „pták z hlavního města“. Je otázka, o jaký druh ptáka se skutečně jedná. Dnes se *Mjakodori* říká v Japonsku Ústřičníkovi velkému (*Haematopus ostralegus*), který má černo-bílé zabarvení. V *Ise monogatari* jsou však tyto ptáci popsáni jako bílí ptáci s červenými zobáky a nohama, velikosti sluky, poletující nad vodou a lovící ryby. Tomuto popisu by nejlépe odpovídal Ráček chechtavý (*Larus ridibundus*).

¹¹⁵ *Ise monogatari* 9. kapitola. Překlad Martina Tiraly:

Jsi-li hoden svého jména, / na něco se tě zeptám / ptáku z hlavního města / Jak daří se nyní tam / ženě mé milé? (Tirala, 119).

¹¹⁶ V textu jako *šigi* 鴎 - patří mezi slukovité (*Scolopacidae*).

skutečně...“ řekl „Zdalipak žijí *mijakodori* opravdu pouze na Sumidagawě a nikde jinde?“. Tu si náhle Rakuami vzpoměl: „Inu, v básni prince Nakacukasy no Kjóa stojí¹¹⁷:

*Iza saraba - mukaši wo towan - Mijakodori - Naniwa-horie ni - ima mo naku ja to*¹¹⁸

いざさらば昔をとはん都鳥難波堀江に今もなくやと

Vždyť i dnes, stejně jako kdysi, lkají ptáci mijakodori na řece Horie v Naniwě

A také Ason Šunrai na cestě do Cukuši uviděl u Wady mijakodori:¹¹⁹

Na ni ši owaba - širadži na Wada no - mijakodori - kokorozukuši no - kata wa tou to mo

名にしおはばしらじな和田の都鳥心つくしのかたはとふとも

Ptáci z Wady - nic netuší o svém jménu – nevzpomenou - jak je kdysi v dobré víře lidé zpovídali

A takových básní je hodně, takže nebudou žít pouze u Sumidagawy.“ řekl Rakuami a zakouřil si tabák. Dotazující byl hluboce dojat a na pochvalu řekl: „No teda, vy jste hotový básník. Vy nejste jistě žádný obyčejný mnich. Napadlo mě, když jste tak kouřil, jestli nejste mistr Kiseru.¹²⁰“ Rakuami se smějíc odpověděl: „Ale kdepak, já nebydlím na hoře Udži.“ Bylo to velmi zábavné.“

(Fudži, 16. Noda, 92)

Dále v první knize prochází Rakuami na cestě z Eda krajem Musaši, poté, co se setká s mladíkem z Ósaky. Mezi dalšími básněmi je citována báseň z 13. kapitoly *Ise monogatari*:

¹¹⁷ Princ Nakacukasa no Kjó (Munetaka Šinnó 宗尊 親王, 1242-1274) syn císaře Gosagy a 6. japonský šógun.

¹¹⁸ Báseň se nachází v antologii *Fuboku wakašó*, sbírce z roku 1310, jež obsahuje přes 17 tisíc básní tematicky seskupených podle námětů.

¹¹⁹ Ason Šunrai (Minamoto no Tošijori 源 俊頼, 1055-1129), kompilátor císařské antologie poezie Kinjó wakašú.

¹²⁰ Slovní hříčka. Narážka na básníka Kisen Hóši 喜撰法師, který žil v období Heian a patří mezi šest básnických géniů *rokkasen*. Žil na hoře Udži. Jeho jméno (Kisen) je zaměněno za *kiseru*, což je bambusová dýmka.

Musaši abumi - sasuga ni kakete - omou ni wa - towanu mo curaši - tou mo urusaši¹²¹

武蔵あぶみさがにかけて思ふにはとはぬもつらしとふもうるさし

Láska je cosi - jako třmeny z Musaši – Visí z obou stran: - čekat znamená milovat –nečekat být milován
(Fudži, 30. Noda, 105)

Ve třetí knize na cestě mezi Mariko a Okabe je zmíněno *Ise monogatari*, když hrdinové procházejí po cestě zvané *Cuta no hosomiči*¹²² průsmekem pod horou Ucunojama.¹²³ Tato prastará cesta je známá z deváté Kapitoly *Ise monogatari*, kde po ní jde Ariwara no Narihira se svou družinou a stěžují si na psím vínem zarostlou cestu. V básni se rozehrává slovní hříčka *kakekotoba* kolem slova ucu. *Ucucu* znamená „skutečnost“ a básník k ní asociuje slovo „sen“ (*jume*).

Báseň z *Ise monogatari* zní:¹²⁴

Suruga naru - Ucu no jamabe no - ucucu ni mo - jume ni mo hito ni - awanu narikeri

するがなるうつの山辺のうつゝにもゆめにもひとにあはぬなりけり

Pod horou Ucu - v krajině Suruga - nenajdeš svůj sen - o tom, že ji potkáš - ve skutečnost proměněn

Rakuami si na tuto klasickou báseň z 9. kapitoly *Ise monogatari* vzpomene a pohotově složí humornou parodii *kjóka*, ve které naráží na místní kulinářskou specialitu, malé rýžové knedlíčky zvané *tódango*¹²⁵:

Kocubu naru - Ucu no jamabe no - tódango - šikamo katanakute - ha ni awanu nari

小粒なるうつの山べの十団子しかもかたなくて歯にあはぬ成

*Pod horou Ucu - spíš než sen najdeš - tuhé knedlíčky - malé jak kuličky - a zuby půjdou ven*¹²⁶

(Fudži, 86. Noda 159)

¹²¹ V *Ise monogatari* stojí namísto „omou ni ha“ spojení „tanomu ni wa“ たのむには.

¹²² Dnes prefektura Šizuoka, okres Suruga. *Cuta no hosomiči* 蔦の細道 - doslova „stezka porostlá psím vínem“. *Cuta* 蔦 - loubinec trojlaločný, *Parthenocissus tricuspidata* (lidově *psí víno*).

¹²³ 宇都の山

¹²⁴ Český překlad Martna Tiraly: *V Suruze u hory Ucu, / u hory Skutečnosti / s tebou jsem se bdící / ba ani ve snu / setkat nemohl* (Tirala, 118).

¹²⁵ Tato místní specialita se v okolí hory Ucu (dnes Šizuoka) vyrábí i dnes. Jedná se o deset malých rýžových knedlíčků svázaných jako korále na provázku.

¹²⁶ Doslovný překlad by byl: *Malé knedlíčky Tódango pod horou Ucu – jsou tak tvrdé, že lámou zuby*

Rjóí zde poměrně věrně parafrázuje původní Narihiovu báseň a využívá opět oblíbeného komického efektu záměny slov a hry s mnohoznačností jazyka.

Jako důkaz své erudice v krajině básnictví předkládá Rakuami čtenáři ještě další tři básně na námět hory Ucu.

První napsal vysoký buddhistický hodnostář, Sódžó Gjói (僧正行意 1177-1217) jeden z básníků sbírky *Nový výběr třiceti šesti nesmrtelných básníků* (Šin sandžúrokkasen 新三十六歌仙):

Cuju fukaki - cuta no šitamiči – wakekoete - Okabe ni kakaru - Ucu no jama moto

露深き 蔦のした道分こえて 岡べにかかる 宇都の山本

Pod horou Ucu - směrem na Okabe – pátrám po cestě - skryté pod psím vínem - pod nánosy rosy
(Fudži, 85. Noda, 158)

Dále Rakuami cituje báseň od vysoce postaveného dvorského básníka éry Šinkokinšú, z rodu Fudžiwra, kterého uvádí po sinojaponským čtením Karjú. Ietaka, neboli Karjú (藤原家隆 1158-1237), byl synem středního rady Mičitaky a přiženil se do rodiny známého básníka, mnicha Džakurena. V jeho básni se opět naráží na hustý porost psího vína a na cestu snů z původní básně Narihiry:

Ucu no jama - cuki dani moranu - cuta no iho – jumedži taetaru - macukaze zo fuku

宇都の山月だにもらぬ 蔦のいほ夢路絶たる 松風ぞ吹く

Vítr z pinií – vane do cesty snů – skrze psí víno- nepronikne ani svit – měsíce nad horou Ucu
(Fudži, 85. Noda, 159)

Šestý kamakurský šógun, Munetaka Šin'ó 宗尊新王 (1241 – 1274), napsal na téma tuto variaci, kterou Rakuami recituje jako třetí v řadě o hoře Ucu:

Šigeri au - cuta mo kaede mo- momidži šite - kokage aki naru - Ucunojama goe

茂りあふ 蔦も 楓も 紅葉して 木陰秋なる うつの山越

Proplétá se - psí víno mezi javory - na hoře Ucu - a cestou rudým stínem - pod stromy začal podzim
(Fudži, 85. Noda, 159)

Naposledy se spojují putování Rakuamiho a Ariwara no Narihiry ve čtvrté knize, kde na cestě mezi Okazaki a Čirjú prochází hrdinové v blízkosti místa Jacuhaši (Osmimostí), známého z deváté kapitoly Ise monogatari. Narihira zde uprostřed mokřiny plné kosatců smutně vzpomíná na svou milenku v hlavním městě, která je zvyklá nosit hedvábná roucha a báseň recituje tak, že první slabiky každého z pěti veršů skládají dohromady slovo KAKICUBATA – kosatec. Originální text básně zní:¹²⁷

KArakoromo - Kicucu nareniši - CUma ši areba - HARubaru kinuru - TABi wo ši zo omou
から衣きつゝなれにしつましあればはるばるきぬるたびをしぞ思

Má milovaná - z města navyklá nosit - hebký čínský šat - já sám, smutný na cestě - musím putovat

Dále překládám část, kde se hrdinové zastaví poblíž Jacuhaši:

„... Asi jedno ri severně od Kaidó je historické místo Jacuhaši.

V minulosti tudy určité procházelo Tókaidó. V Ise monogatari se píše, že když Ason¹²⁸ Narihira směřoval na východ, tak na tomto místě složil a přednesl báseň o kosatcích.¹²⁹ Místu se říká Osmimostí prý proto, že ze všech směrů se zde stékaly proudy vody. Přes tyto říčky byly napříč postavené mosty a protože se rozpínaly do všech stran jako pavoučí nohy a bylo jich osm, pojmenovali místo Osmimostí. V této mokřině rostly kosatce a další rostliny. Dnes už je ale místo obydlené, kosatce jsou beze zbytku vymýcené, mokřina je obdělána a je z ní rýžové pole. Jen Narihirův pamětní kámen upomíná na minulé časy. Mladík zarecitoval:

*Jacuhaši no - sawada ni tateru - šizu no o no - jasetaru kao wa - gakicubata ka na*¹³⁰

八橋の沢田にたてる賤の男のやせたる顔はがきつばたかな

Vychrtlá tvář - chud'ase v mokřině - Jacuhaši - připomíná mi - Hladovějícího démona

¹²⁷ Překlad Martina Tiraly zachovává akrostich z původní básně a převádí ho na “květy kosatců”: **květované roucho, tyto šaty obnošené kolikrát o ně tam v dálce pečovala saténově hebká žena má milá, cůpky vzpomínek jen bolesti jsou nyní.** (Tirala, 118).

¹²⁸ Jeden z osmi dvorských titulů systému kabane v období Nara.

¹²⁹ から衣きつゝなれにしつましあればはるばるきぬるたびをしぞ思

¹³⁰ Slovní hříčka se slovem kakicubata (kosatec) zaměněného za gakicubata, kde kaki 餓鬼 je pojem z buddhismu, který označuje démonické bytosti, trpící za své pozemské hříchy v minulém životě věčným hladem a žízní.

[Mladík] dále řekl: „Pan Narihira tehdy složil báseň s pěti slabikami slova *kakicubata* tak, že každou z nich umístil na začátek verše. Do básně vložil své pocity z cesty. Myslím, že se tomu říká *oriku*.¹³¹ Složte také vy, ctěný mnichu, báseň s těmito pěti slabikami na začátku verše a dejte do ní své pocity z cesty!“ Rakuami přednesl:

*K*Ami koromo - *K*Icucu jare ni ši - *C*Ugiši areba - *H*Arime kirenuru - *T*Ači wo ši zo omou

かみ衣きつゝやれにしつぎしあればはりめきれぬるたちおしをぞ思ふ

*M*ůj vzácný šat - z papíru se roztrhal - díra na díru! - Kolik jsem záplat šil - a teď ho musím rozstříhat

Mladík se smál, až mu tekly sliny po bradě a měl ji celou mokrou.

(Fudži, 122. Noda, 192-194)

Tato báseň, kterou složil Rakuami už je tedy přímým pokusem o humornou parafrázi Narihirovy básně s akrostichem slova *kakicubata* (kosatec).

6.4.4. Poezie *kjóka* a *hokku*

Vedle klasické poezie *waka* je v TMK obsažena také poezie současná, která je reprezentována formou jednatřicetislabičné básně *kjóka* 狂歌 a sedmnáctislabičným trojverším *hokku* (nebo *haikai no hokku* 俳諧の発句), kterým začínají humorné řazené básně *haikai no renga*.

Užití *kjóka* a *hokku* vnáší do díla moderní, oživující a zábavný prvek.

Básně *kjóka* je v cestopise celkem 61 a jsou převážně složeny Rjóim. Některé jsou anonymní. Objevují se buď v podání Rakuamiho a jeho mladého spolucestujícího, nebo stojí volně vřazeny do textu. Vztahují se většinou k místním názvům na cestě. Komický účinek staví buď na parodiích na *meišo-uta* (jak již bylo ukázáno výše na příkladu *Ise monogatari*), nebo na slovních hříčkách a asociačních hrách s místními názvy.

Parodie na klasická díla byla po celé období Edo oblíbená. Mezi nejznámější z nich patří *Inu makura* a *Nise monogatari* (viz 2.3. Kategorie literatury *kanazóši* - parodie). Komický efekt je vyvolán protikladem vznešené, básnické dikce užitě v klasických básních a všedních hovorových slov v básních *kjóka* při zachování původní struktury verše.

¹³¹ *oriku* 折句 doslova „přehnutý“, či „přeložený“ verš. Báseň s akrostichem.

Například v druhé knize v úseku mezi Jui a Okicu u Kijomigaseki se objevuje parodie na Sanefusovu báseň, která pochází ze sbírky *Senzaišú*. Nejprve Rakuami cituje Sanefusovu báseň¹³²:

Kijomigata - seki ni tomarade - juku fune wa - araši no sasou - konoha narikeri

清見潟関にとまらで行舟は嵐のさそふ木の葉成りけり

Jediný člun - který nezastaví u mýta - v zálivu Kijomi - je list hnáný bouří - [jež se snesla z hor]

A následně na ni vytvoří parodii¹³³:

Kijomigata - seki mo tomarade - jukuhito wa - araši no sasou - kaze narikeri

清見潟せきもとまらで行人はあらしのさそふ咳気成りけり

Jediný člověk - který nezastaví (kašel) - u mýta Kijomi - je ten stížený chřipkou - [jež přišla s bouří]

V této humorné básni *kjóka* se využívá homofonní záměny slov pro *seki* – kašel a *seki* - mýto a navíc zde jako dvojvazebné slovo *kakekotoba* působí sloveso *seki ni tomarade* – bez zastávky u mýta a *seki mo tomarade* – bez přestání kašle. Podtržená jsou slova, u kterých oproti původní básni došlo ke změně. Podobné hry se slovy jsou typické pro formu *kjóka*, která se stala velmi populární právě v době vzniku TMK.

Jako jiný příklad básně *kjóka*, ve kterém jde o hru se slovy v místních názvech uvádím situaci z první knihy v úseku mezi Nihonbaši a Šinagawou, kdy v Šinagawě Rakuami a mladík z Ósaky procházejí kolem kurtizán. Při pohledu na kurtizány, které se snaží zastavit a zlákat kolemjdoucí mladík zaimprovizuje:

„... Ve stanici Šinagawa je mnoho kurtizán. Když uviděli, jak vyběhla dívka, která si právě myla ruce, aby zastavila kolemjdoucího, muž [mladík z Ósaky] zarecitoval:

Tabibito no - suguru wo tomete - uči maneku - te no šina gawa zo - nurete miekeru

旅人の過るをとめてうちまねく手のしな川ぞぬれてみえける

Jak svůdně (vlhce) vypadají její ruce, když staví mýjejícího cestujícího a zve jej dál

¹³² Viz Fudži, 73. Noda, 146.

¹³³ Viz Fudži, 74. Noda, 147.

(Fudži, 30. Noda, 107)

Zde je využito prolnutí dvou významů u slov *te no šina gawa*, kde *te no šina* znamená svůdné pohyby rukou a ukrývá zároveň název místa Šinagawa. Tato situace je také vyobrazena na ilustraci v knize s postavami dvou kurtizán, které mávají rukama na procházejícího mnicha a mladíka s knírkem v rákosových kloboucích. (Viz obrazová příloha str. 100. Fudži, 31).

Podobným způsobem se baví Rakuami a mladík z Ósaky ve špinavé čajovně v Nakamuře na adresu hostinské, která se právě pohádala se svým mužem. (1. kniha):

„Z Hodogaji do Tocuky dvě *ri*

Za městem [Kanagawa] po pravé straně cesty prochází hranice mezi Musaši a Sagami. Pod kopci je vesnice Nakamura. Rakuami řekl „Lidé, kteří jdou po téhle cestě poprvé si zde obvykle dají *moči*. Proto se říká těmhle kopcům *jakimočizaka* [kopce pečených moči]. Pojdme si na chvíli odpočinout a posadit se do čajovny a dejme si tam pečené moči.“ a s mladíkem vešli do čajovny. Uvnitř to bylo špinavé a hostinská se mračila tak, že její tvář vypadala [byla vroubkovaná] jako mušle. Navíc měla žena v tváři zlý výraz. Mladík proto pronesl „To je ale nepřívětivá hostinská!“. Rakuami na to řekl „Právě se pohádala se svým mužem.“. Mladík na to řekl:

Ie wa musaši - saga miru hito no - kaocuki wa - kore ja meoto no - isakai no saka

家はむさしさがみる人のかほつきはこれやめをとのいさかいの坂

Hospoda v Musaši - pod kopcem u hranice - je sešlá jak líce - rozlícené hostinské - po manželské hádce

a zakousl se do *moči*. Rakuami si pomyslel, že by rád na tu báseň odpověděl a usilovně přemýšlel, až z toho úpěl a ani *moči* si nekousl. Konečně řekl:

Musaši tote - ie no saga miru - hito ha isa - isakai hatete - čigiriki no moči¹³⁴

むさしとて家のさがみる人はいさいさかひはててちぎりきのもち

Je pozdě litovat - zastávky u hranice - Musaši v hospodě - ošklivé jak staré moči - a zamračené líce

(Fudži, 34. Noda, 110-111)

¹³⁴ *Isakai hatete no čigiriki* 諍い果てての乳切木 (nebo také *arasoi hatete no čigiriki* 争い) je staré rčení, které znamená doslova „[mít] hůl [až] po rvačce“, čili něco jako české: „Přijít s křížkem po funuse.“ Čigiriki 乳切木 je tyč, která sahala od země k prsům, která se používala v domácnosti, ale i jako možná zbraň při rvačkách.

Mladíková báseň obsahuje hru se slovy Musaši, Sagami, a sakai (hranice) – čajovna je na hranici mezi Sagami a Musaši. Rakuami, aby nezůstal pozadu, mu stejným způsobem zdatně sekunduje. Slovo moči zde má významy držet - 持ち a moči - 餅, jako pochoutku z rýžového těsta. Ilustrace k této epizodě je vyobrazena v příloze na str. 100.

Při zapojení stručné, sedmnácti slabičné formy *hokku* do textu se užívají podobné asociační principy jako v případě básní *kjóka* (záměna slov a hra s mnohovýznamovou interpretací jazyka). *Hokku* je v textu celkem 25. Dvacet z nich pochází od básníků školy Teimon. Dvanáct z nich se objevuje v *Dóčúki* z r. 1659.¹³⁵ V prvním sešitě v oddíle popisujícím cestu mezi Hodogajou a Tocukou Rakuami cituje hokku od básníka jménem Masajuki 正行:

Ka no kuwade - raku wa ika hodo - kaja no uči

蚊のくはで楽はいかほどこやのうち

Jak příjemně je pod moskitiérou, kde nepíchají komáři!

(Fudži, 36. Noda, 112)

Název stanice Hodogaja je zde ukryt ve druhém a třetím verši ve slovech *hodo* a *kaja* – do jaké míry „hodo“ je příjemně pod moskytiérou „kaja“

6.4.5. Historické příběhy a pověsti (*rekiši*), historická místa (*kjúseki*), chrámy a svatyně (*engi*)

Na cestě z Eda do Kjóta popisované v TMK se objevuje celá řada míst u kterých se Rjóji podrobněji rozepisuje o jejich historii, nebo vypráví příběhy spojené s těmito místy. Jsou to místa významných historických událostí, dále jsou to legendy a pověsti zahrnuté v povídání o chrámech a jejich historii.

Tyto popisy vybočují nad rámec žánru *meišoki* a zpestřují popis cesty. V dobových knižních kolofónech je jako téma u tohoto typu knih poznamenáno:

- 1) *innen* 因縁 osud (vztahy pramenící z buddhistické víry v příčiny a následky)
- 2) *kjúseki* 旧跡 staré (historické) památky (doslova „stopy starého“)

¹³⁵ May, s. 83.

3) *engi* 縁起 historie chrámů a svatyní

V prvním svazku je rozsáhle popsána historie divadla kabuki a divadelní čtvrť Negičó (viz překlad části první kapitoly, příloha č. 1, str. 84-86), čtvrť kurtizán Sanja (Jošiwara), rybník Šinowazu ga ike, Jušima no Tendžin, Kanda no Mjódžin a Edský hrad. Do Kamakury odbočku z časových důvodů hrdinové neudělají, ale Rakuami povídá obsáhle o její historii a památkách na cestě mezi Tocukou a Fudžisavou, odkud jsou kopce obklopující Kamakuru vidět (Fudži, 36-40). Koncentrace chrámů, svatyní a památek je nejvyšší v šesté knize v cílové stanici - hlavním městě Kjótu.

Historie chrámů a svatyní však prostupuje celou trasou a často jsou popisovány i místní pověsti a legendy. Jako příklad se dá uvést odstavec o svatyni v Asakuse se sochou bohyně Kannon (viz překlad str. 88). S legendou je spojen také popis historie svatyně Acuta ve městě Mija (dnes součást Nagoje), ve kterém je vyprávění o meči „Ama no mura kumo no cuguri“ 天叢雲劍, který je jedním ze tří japonských posvátných pokladů (*sanšu no džingi* 三種の神器) a zároveň božstvo *shintai* této svatyně.¹³⁶

Další historické události, legendy a pověsti z TMK zahrnují například: džinšin no ran, bitva u Fudžikawy, porážka Ašikagy Takaudžiho v průsmyku Satta, i události z nedávné historie jako Hidejošiho tažení proti Udžinaovi.¹³⁷

6.4.6. Popis života, způsobů, zvyků a jazyka (*fúzoku*)

Kromě života a lidí ve městě i na venkově, který je na několika místech popisován (například pasáž popisu lidí před divadly ve čtvrti Negičó, popis kurtizány v obci Nissaka), vzbuzuje Rjóiho zájem také nářečí, jakým se v regionech mluví. V samotném úvodu knihy píše Rjóí ve výčtu věcí, které k cestování patří a jsou na něm zajímavé, že:

„Lidé a jejich řeč se kraj od kraje, místo od místa liší; jejich obyčeje jsou ušlechtilé i nízké.“¹³⁸ (Fudži, 8)

Na dvou místech přímo zaznamenává příklady promluvy v různých dialektech.

V obci Nissaka se dvě hlavní postavy setkají s kurtizánou, jejíž nepříliš hezký vzhled a neuhlazený, venkovanský způsob vystupování a řeči Rjóí s lehkou ironií popisuje:¹³⁹

¹³⁶ Viz Noda, 209-210. May, 166. Fudži, 125-126.

¹³⁷ May, 85.

¹³⁸ 「人の心もこと葉つきも、国により所により、をのれをのれの生れつき、花車なもあり、いやしきもあり。」

„Z Nissaky do Kakegawy 1 ri 29 čó¹⁴⁰

Když mladík řekl: „Už mám nohy celé uchozené, nezůstaneme v tomhle hostinci?“ Rakuami odpověděl: „Dál už stejně dobré místo na nocleh není, tak s tím nebudeme otálet.“ a šli se ubytovat. Když vešli, svítila tam slabě olejová lampa, a když postoupili dál na místo, kde viděli tabákový kouř, přišla tam kurtizána s vlasy rozcuchanými jako rákosí, nedbale svázanými do copu, tvář měla hrubou jako dno ošatky z Tamby a barevnou asi jako zkažené broskve. Navíc nebyla ani nalíčená, na patách měla v kůži velké praskliny, že by se přes ně dalo skákat, nad pasem měla nepořádně uvázaný široký pás obi, krk měla odhalený a špičatou bradu vystrčenou. Oční víčka měla povislá a měla velká ústa. Její postava se nořila z přítmí; přirovnat ji ke květině, byla by to d'ábelská lilie¹⁴¹, přirovnat jí k měsíci, byl by to prosincový měsíc¹⁴² a člověk by si mohl i myslet, že je to ježibaba z hory Ageru.¹⁴³ Mladík k ní přistoupil a zeptal se hlasem hlubokým, jako vrkání holuba ze svatyně: „Madam, odkud pocházíte?“. „Jsem z Šimocuke.“ odpověděla. Její řeč měla přízvuk a zněla komicky, a když jsme jí k odpočinku nechali zazpívat, tak i píseň působila venkovsky obhrouble. Řekla: „Jakpak, panstvo, nejsou celí zmatrovaní? Pomňágám vám nohy, dajte je sem.“¹⁴⁴ Překvapený mladík, vyndal nohy a nechal si je pomasírovat. „No teda, chlupy vám rostou jak d'as! Hrůza, hrůza!“¹⁴⁵ řekla a smála se.

(Fudži, 96. Noda, 168-169)

Přepis části stejné pasáže v japonštině s přepisem dialektu (podtržené):

こと葉つきなまりて、をかしかりければ、旅屋のなぐさみにとゞめて、歌うたはせ
などするに、歌さへぞひなびたる。『いかなになよ、旅の殿さ、お草臥（くたばり）
であるべい に、おくわびら いだしめされい。はだけ申さう。』といふ。おと
こおかしがりて、あしをさし出して、さすらせければ、『さてな、猛（まう）に毛
が生（おへ）て、おせらしや おせらしや』といふて、わらいけり。

¹³⁹ K této epizodě viz také ilustrace v obrazové příloze str. 102.

¹⁴⁰ Asi 7 km.

¹⁴¹ *oni juri* 鬼百合 - doslova d'ábelská lilie. Druh lilie s květem červené barvy s černými skvrnami.

¹⁴² *šiwasu* 極月 – podle starého japonského kalendáře 12. měsíc v roce. Odpovídá prosinci.

¹⁴³ Hora v oblasti Níigata. Váže se k ní pověst o horské ježibabě *jamambě*.

¹⁴⁴ 『いかなになよ、旅の殿さ、お草臥（くたばり）であるべいに、おくわびらいだしめされい。はだけ申さう。』 Zde jsem pro překlad volně užil slováckého nářečí z Nivnice.

¹⁴⁵ 『さてな、猛（まう）に毛が生（おへ）て、おせらしや おせらしや。』

Dále je dialekt zaznamenán také v posledním šestém sešitu, kde Rakuami a mladík v Kjótu poblíž císařského paláce potkají muže z Jase¹⁴⁶ a ženu z Óhary¹⁴⁷, kteří na sebe upozorní neobvyklým vzhledem a způsobem řeči. Muž má vlasy, oproti dobovému zvyku nad čelem neoholené, načerněné zuby (jako je mívaly vznešené dámy) a vousy. Žena z Óhary má zvláštní šaty a na hlavách nese chraští, které jde prodat do města.

„Na tom místě stáli dva lidé, kteří vypadali právě tak na padesát let. [Jeden měl] na tyči, které se říká *ógo* přivázaný provaz a rákosovou rohož *kamasu* na způsob zavazadla. Vypadal podivně a nebylo možné říct, zda jde o muže, či ženu. Vlasy měl svázané nahoru, ale neměl vyholené temeno. Měl načerněné zuby a rozcuchané [dlouhé] vousy. To, co říkal, nebylo srozumitelně slyšet. Pak tam byla ještě žena s lehce obarvenými nehty, okolo očerněných zubů měla do červena namalované rty a do hezkého účesu uvázané vlasy. Přes tmavě modré kimono z pevné látky měla uvázaný bílý pás *obi* a přes holeně měla návleky *habaki*. Na hlavě nesla černé dříví¹⁴⁸ a přistoupila k tomu podivnému člověku. Slově, která ta žena říkala bylo jakoby rozumět, ale zněla zvláštně. Řekla: „Ráčejí isť do Kjóta? Já tam též včil idu.“ Jak to ten podivín zaslechl, odpověděl takto: „Otecko i mať išli do Kjóta, já tam také idu. Než tam přindu, bude sa stmívat.“

Mladíkovi z Ósaky to bylo divné a zeptal se na ně. Rakuami mu odpověděl „Ten podivín, co nepoznáš, zda je to muž či žena, je muž ze horské vesnice Jase na severu [Kjóta]. Ačkoliv je to z hlavního města slabé dvě míle¹⁴⁹, tak se zevnějšek i slova lidí od Kjóta naprosto liší.“ (Fudži, 191, 193)

Místo jejich rozhovoru vypadá následovně (fonetický přepis slov v závorkách):

女、いふやう、「右子大夫殿（をこのたいふどの）は京へか。我（うら）も今出るのは」
といふ。かのくせ者、これを聞（きき）て、返事するやうは、「父（たあ）も母（うも）
も、京へ出たにやあ、我（げら）もでてにやあ。今から京へ、来（けえ）たらにやあ。
目がくれにやあ」と、いひけるぞ、をかしき。

¹⁴⁶ Horská ves ležící asi 8 kilometrů na severovýchod od Kjóta.

¹⁴⁷ Vesnice ležící asi dalších 5 kilometrů na sever od Jase.

¹⁴⁸ *kuroki* 黒木 (doslova černé dřevo) v peci zuhelnatělé větve, či polínka, které se dále prodávaly jako topivo.

¹⁴⁹ V textu dvě *ri*.

Žena o sobě mluví jako *ura* (já). Odpovídající muž o sobě mluví jako *gera* (já) a používá na konci každé věty zakončení *-nijá*. Jako slovo pro otce je užito *tá* a pro matku *umo*. Zabarvený je i kondicionál slovesa *kuru* - *kitara* (až přijdu) na *kétara*.

Zapojení dialektu vedle popisu lidí pomáhá po popisných částech dokreslit lokální kolorit a dodává vyprávění plasticitu.

7. Téma Tókaidó v mladší literatuře, výtvarném umění a dramatu

7.1. Literatura

Potud jsme sledovali vývoj tématu cesty Tókaidó do doby vzniku díla *Tókaidó meišoki* na začátku období Edo. Dále budeme sledovat, jak se s žánr cestovní literatury *kikó* vyvíjel po tomto mezníku.

Slavný básník haiku Macuo Bašó 松尾芭蕉 (1644 – 1694) v roce 1684-85 absolvoval osmiměsíční cestu, aby uctil památku své mrtvé matky. Cestovní deník z této cesty, naplněný básněmi *hokku*, se jmenuje podle jedné z nich *Nozaraši kikó* 『野ざらし紀行』. Bašó putoval na západ po Tókaidó přes Hakone a Fudžikawu, pak odbočil do svatyně v Ise a do Igy, kde nad hrobem své matky složil báseň: „*Nedá se chytit do dlaní - podzimní jíní padá - hustě jako mé slzy*“ (手にとらば消えんなみだぞあつき秋の霜). Poté putoval krajem Jamato až do Ócu, kde pobyl u jezera Biwa a vrátil se podél řeky Kiso zpět to Eda.

Oi no kobumi 『笈の小文』 „*Poznámky z cestovní brašny*“ je další cestovní poetický deník Bašóa, který sepsal během půlroční cesty mezi desátým a pátým měsícem let 1687-88. Tentokrát se vydal na svou třetí dlouhou „pout“ za slavnými památkami“ (*meiseki no tabi* 明跡の旅) a ve spise se nachází celkem 54 jeho básní *hokku* ve stylu *fúga* (další čtyři jsou od Morikuniho). Bašó na cestě oživoval ve vzpomínkách místa, která před ním už navštívil mnich Saigjó ve 12. století a mnich Sógi v 15. století, takže se tento cestovní deník dá charakterizovat jako cestopis ve stopách velkých literátů. Cestovní deník vyšel tiskem v jednom svazku o 40 kapitolách až v roce 1709. Básně z této památné cesty se staly tak proslulé, že často v místech, které Bašó v kraji Jamato navštívil, zdobí jejich kaligrafie vyrytá do kamene (*kuhi* 句碑).

V případě cestopisů básníka Bašóa, který vrcholná díla tvořil v éře Genroku, se ještě dá hovořit o současníkovi Asai Rjóho, ale Bašó vlastně stvořil již zcela odlišný typ literatury, i když se pro ní stále užívá termín *kikó* – zápisky z cest. Jeho deníky psané dvaadvacet let po vydání *Tókaidó meišoki* nastolují již zcela odlišný typ cestovního deníku, naplněného poetickými zážitky a básněmi, které nemají komický, parodický či zábavný charakter, ale vrací se k pojetí poezie jako vznešené disciplíny (Bašóův styl se označuje jako elegantní – *fúga* 風雅). Důležité je však právě to, že se Bašó zdržoval na

místech klasické kultury v kraji Jamato v okolí Kjóta a Nary, a Tókaidó je jen spojnici k jádru jeho cest. Jeho cestopisy nedoprovázejí žádné ilustrace a nemají praktický účel. Jde tedy o čistou literaturu.

Po žánru *meišoki* se na konci 18. století vedle dále vydávaných průvodců *dóčúki* objevuje nový ilustrovaný žánr *meišozue* 名所図会 „nákresey a obrazy slavných míst“. Jde o nový druh obsažných, encyklopedických cestopisů s podrobnými informacemi o popisovaných místech a jejich historii s velkým množstvím podle reality vyvedených obrazových informací. Na rozdíl od *meišoki* nemají ale *meišozue* rámcový příběh. Ilustrace kombinovaly přesné topografické nákresey, „mapy“ (zu 図) s obrazy v klasickém pojetí (*e* 会/絵), takže vznikaly velmi přesné, až realistické, panoramatické obrazy krajiny s mnoha detaily označenými drobnými vpisky. Graficky byly upraveny ve stylu *jomihonů* se sériemi dvoustranných ilustrací proložených textem v *kanamadžri-bun*.

Tyto ilustrované knihy vznikaly v nakladatelstvích v Kjótu a Ósace a jsou věnovány hlavně Kjótu, oblasti Kansai (Jamato, Jošino) a západním provinciím (Kawači). Vycházejí i obrazové průvodce k poutním cestám – například *Ise sangú meišo zue*.

Nejznámějším raným autorem těchto obrázkových knih je Akisato Ritó (秋里 籬島, činný 1780-1814), který vydal celou řadu *meišozue* ve spolupráci s malířem Takeharou Šunčósaiem 竹原春朝斎 (? – 1800). Jejich nejstarší *meišozue* je *Mijako meišo zue* 『都名所図会』 (1780). Po úspěchu, který vydání *Mijako meišo zue* zaznamenalo, vycházejí další *meišozue* těchto autorů jako například: *Edo meišozue* 江戸名所図会, *Šúi meišo zue* 拾遺名所図会 (Kjóto, 1787), *Jamato meišo zue* 大和名所図会 (Kjóto, 1791) ad.

Podstatný rozdíl od raných *meišoki* není jen v převaze ilustrací a absenci děje, ale také v důrazu na západní kulturu oblasti Kansai. Tókaidó proto nezačíná v Edu, ale v Kjótu. Nejranější *meišozue* věnované Tókaidu je z roku 1797. Jeho autorem je opět Akisato Ritó a ilustrátorem je Tosa Micusada (土佐光貞 1738–1806).¹⁵⁰

Až do začátku éry Tempó (1830) byly v těchto průvodcích časté také básně *kjóka*, které vyjadřovaly náladu krajiny či uváděly vtipný komentář ke slavné lokalitě. Vedle

¹⁵⁰ Produkce 名所図会 konce 18. století je ilustrována ósackými malíři jako Cukioka Settei (1710-1786), Šitomi Kangucu 蒔関月 (1747-1797), Niwa Tokei 丹羽桃溪 (1760-1822), Nišimura Čúwa 西村中和, Hasegawa Settan 長谷川雪旦 (1778–1843) aj.

rozlehlých panoramatických celků se často ilustrovaly i žánrové výjevy s postavami ve městech či na cestách ve větším detailu.

Snad nejslavnějším dílem, ve kterém téma cesty Tókaidó figuruje je dílo Tókaidóčů hizakurige 東海道中膝栗毛 „Pěšky po Tókaidó“, které napsal Džipenša Ikku 十返舎一九 (1765-1831) a které vyšlo ve 12 svazcích mezi léty 1802-1814.

„Pěšky po Tókaidó“ je humoristický román typu *kokkeibon* 滑稽本. Tento soubor epizod z cesty podél Tókaidó z Eda do Kjóta a dál do Ósaky vycházel na pokračování dvanáct let a jeho hrdinové Kitahači a Jadžiróbei doslova zlidověli. Jde o pár žertěřů, kteří si cestu krátí různými zážitky a kousky, kdy se snaží doběhnout venkovany, ale sami jsou často nakonec jejich obětí. Jadžiróbei je padesátiletý řezbář z Fučů v provincii Suruga a je na útěku před věřiteli. Třicetiletý Kita se s ním původně seznámil jako jeho milostný jinoch, pak s ním prchá daleko od rodného města. Hrdinové navazují na charakter, který se poprvé objevil právě v *meišoki* a jejich příbězích. Jejich předchůdci jsou Čikusai nebo Rakuami. Kromě veselých příhod kniha nabízí i řadu informací o lokálních zvycích, slavnostech a stavbách. Také zde je integrováno mnoho básní *waka*, *kjóka* a *senryú*. Narozdíl od *Tókaidó meišoki* ale hrají v *Tókaidóčů hizakurige* tyto informace, citace a popisy vedlejší roli a i téma Tókaidó zde stojí v pozadí humorných příběhů. Ač nová pokračování „hizakurige“ z dalších míst vycházela až do autorovy smrti, prvotina „Pěšky po Tókaidó“ nebyla ve své popularitě nikdy překonána a je literárním vyvrcholením žánru cestopisů po slavných místech Japonska.

V 1. polovině 19. století došlo k vydávání dalších a dalších průvodců po slavných místech, které měly stále obsažnější obrazové přílohy. Jednalo se nejen o Tókaidó, ale i o poutnické okruhy po kláštorech v kraji Jamato, na Šikoku, po jednotlivých provinciích, po šintoistických svatyních zasvěcených bohu námořníků a rybářů Konpirovi¹⁵¹ apod. Například Hirošige, který proslavil jako malíř volných obrazových sérií s Tókaidem, vydal ještě v roce 1851 také knižní titul s texty a obrázky z Tókaida pod názvem *Tókaidó fúkei zue* 東海道風景図絵, kde byl zdůrazněn figurální aspekt ilustrací v žánrových výjevech podél cesty Tókaidó. Tento druh průvodců převládal od roku 1780 až po konec šógunátu (1868) a přetrval i v období Meidži, ve kterém se dál vyvíjí a proměňuje v odpovědi na novou dobu, techniku tisku, způsoby a účel cestování.

¹⁵¹ *Konpira sankei meišo zue* 金毘羅参詣名所図会, 6 sv., text Akacuki Kanenari, ilustrace Urakawa Kósa, 1846.

7.2. Téma Tókaidó v japonském dramatu

Divadelní formy se v Japonsku vyvinuly v porovnání s klasickou evropskou kulturou poměrně pozdě, až ve 14. století z pouličních podívaných *sarugaku* 猿楽, ale tím spíše mohou navazovat na starší literární tradici, kde se uplatňuje poezie *waka*, lyrické a epizodické vyprávění *monogatari*, válečné kroniky *gunki* a cestovní motivy *kikó*. Již v nejstarší formě aristokratického divadla *nó* 能楽 15. a 16. století se odráží předchozí literární tradice i ve volbě témat, v příbězích převážně historických s nadpřirozenými prvky. Výraznou součástí her *nó* jsou rytmizované pasáže *mičijuki* (cestování), kde se během putování na místo děje lyrickou formou líčí podstata toho, co se na daném místě odehrálo. Je zde zjevná návaznost na vyprávění z cestovních deníků dvorských šlechticů a básníků, anebo recitaci recitátorů *heikebiwa*, kteří za doprovodu loutny *biwa* zpívali příběhy z válek rodu Taira a Minamoto ve 12. století. Děje se však většinou neodehrávají přímo na Tókaidó, ale ve starém mocenském centru země Jamato v okolí Kjóta a Nary.

Deklamace *mičijuki* pak byla převzata i do další divadelní formy, loutkového divadla *džóruri* 浄瑠璃, jehož popularita vrcholila na přelomu 17. a 18. století v díle Čikamacu Monzaemona 近松門左衛門 (1653-1724).¹⁵²

Motiv putování *mičijuki* převzala divadelní forma *kabuki* 歌舞伎, která se v 17. století objevila v oblasti Kjóta a v Ósace a od 18. století ovládla Edo. V divadle *kabuki* se lyrická esence putování *mičijuki* objevila i ve fyzickém vybavení divadla, kde herci nevystupují jen ze zákulisí scény, ale přicházejí tzv. „květinovou cestou“ *hanamiči* 花道 vedoucí hledištěm přímo mezi diváky. Na této květinové cestě se odehrávají pasáže s tématem cesty. Protože v době Edo už bylo cestování po Tókaidó každodenní realitou, objevuje se Tókaidó i na realistických barevných kulisách divadla *kabuki*. Například v borovém háji na Tókaidu se s bandity utká mladý Širai Gompaci a při bitce se setká s vůdcem edského podsvětí Banzuinem Čóbeiem. Důležitou roli ale hrálo Tókaidó i ve hrách mladších, které přišly do módy až v 19. století.

Snad první hrou *kabuki*, která se částečně odehrává na Tókaidu, je hra o pomstě bratří Soga (*Soga no taimen* 曾我の対面), jejíž nejstarší verze z mnoha pochází již z první poloviny 17. století. Synové úkladně zavražděného válečníka rodu Soga, Džúró Sukenari a Goró Tokimune, přísahají v klášteře vysoko v horách Hakone na cestě

¹⁵² Horáková (ed.), 5-11.

Tókaidó, kde v ústraní vyrůstají dlouhých osmnáct let, pomstu vrahovi svého otce, ukrutnému šógunovu rádci Kudó Sukecunemu. Na Nový rok se jim podaří vraha dopadnout a zabít na dalším místě spojeném s Tókaidó – v loveckém táboře přímo pod horou Fudži – kde statečně bojují proti přesile Kudóových samurajů. Nakonec Džúró padne a Goróovi přikáže šógun spáchat sebevraždu, protože vztáhl meč na šógunova vysokého státního úředníka, ale pomsta je dovršena a sympatie diváků jsou na straně bratří Soga. Kulisy malebného Hakone a Fudži z těchto scén na cestě Tókaidó patří ke každoročním slavnostním novoročním přestavením divadla *kabuki*.¹⁵³

Další výjevy z Tókaidó se objevují ve hře o pomstě 47 věrných samurajů nazvané *Pokladnice věrnosti* (*Čúšingura* 忠臣蔵), jež byla sepsána opět v mnoha variantách na základě historické události z roku 1701. Jelikož byly současné politické náměty zakázány, přenesli tři dramatici hru do období Kamakura a její záporný charakter Kó no Moronao je kamakurský guvernér. Po incidentu s pánem 47 samurajů, kterého vyprovokuje k tasení meče a nutnému důsledku spáchání sebevraždy *seppuku*, se ze samurajů stanou potulní róninové, kteří se po cestě Tókaidó stáhnou až do okolí Kjóta a po dvou letech pak svého pána pomstí a musejí také spáchat sebevraždu. Z jedenácti jednání mají dvě jako ústřední téma putování *mičijuki* po cestě Tókaidó. Již ve třetím jednání po Tókaidu kráčí mladý pár Okaru a Kampei na úprku do stanice Tocuka a scénu opět zdobí sličná silueta hory Fudži. V osmém dějství po Tókaidu kráčí mladá nevěsta Konami za svým ženichem Rikijou, který zakrátko položí život v pomstě za svého pána.¹⁵⁴

Tókaidó se i zásluhou divadla kabuki stalo pevnou součástí japonské kulturní tradice.

7.3. Tókaidó ve výtvarném umění

Tókaidó se objevuje již v obrazech, které ilustrují slavná díla předmoderní japonské literatury, o kterých jsem se zmínil v souvislosti s *monogatari*, deníky a cestopisy středověku. Například jedním z častých námětů malířských děl je cesta Narihiry průsmykem pod horou Ucu, tak jak je popsána v *Ise monogatari*, nebo jeho postava u můstku Jacuhaši v mokřině plné kosatců. Slavný je například obraz z divokým vínem na

¹⁵³ Herwig, 83-94.

¹⁵⁴ Herwig, 178-196.

hoře Ucu od Tawaraji Sótacua z počátku 17. století. Pravá éra Tókaida jako samostatného námětu v dřevořezech škol *ukijoe* však nastává až v 19. století. Obrazy se zrodily právě z ilustrací cestopisné literatury; ve 30. letech 19. století se osamostatnily a začaly se prodávat jako tzv. *meišoe* 名所絵 – obrazy slavných míst.

V 19. století vznikají nejprve knižně vázaná obrázková alba s výjevy z cesty Tókaidó, doplněná básněmi, ale pak již ryze obrazová, kde jsou vepsána jen jména stanic. Tak například mezi lety 1798 -1800 vyšla dvoudílná kniha básní *kjóka* na náměty cesty Tókaidó, kterou zkomponoval mistr Seijókan 青陽館 s názvem „*Ilustrovaná kniha - zvonek poutníka na padesáti třech stanicích při Tókaidó*“ (*Tókaidó godžúsan cugi ehon ekiro no suzu* 東海道五十三次繪本驛路鈴), kam namaloval žánrové obrázky tehdy již slavný malíř Kacušika Hokusai 葛飾北斎 (1760-1849). V roce 1830, tedy poté, co se z Hokusaie stal již proslulý malíř¹⁵⁵, nechal malý nakladatel z Nagoji¹⁵⁶ znovu vytisknout starou knihu básní *kjóka* s názvem *Hokusai dóčú gafu* 北斎道中画譜. Z původních ilustrací od Hokusaie zbyly jen dvě (Nihonbaši a Sandžóbaši) a zbývajících 53 namaloval Hokusaiův žák Totoja Hokkei (魚屋北溪 1780-1850). Venkovský nakladatel pořídil levnější vydání bez *kjóka* jako čistě obrazové album, kde jméno Hokusai užil jako dobře prodejnou značku. Dvoudílná kniha tištěná jen černobílým dřevořezem s přidáním tří pastelových barev, měla velký úspěch, vyšla v mnoha reedicích.

První vydání této knihy zřejmě inspirovalo malíře Utagawu Hirošigeho 歌川広重 (1787-1859), aby u nakladatele Hóeidó v Edu vydal slavnou sérii *53 stanic na cestě Tókaidó* (*Tókaidó godžúsan cugi* 東海道五十三次) tištěnou mezi lety 1832-34 plnobarevným, tzv. brokátovým tiskem (*nišikie* 錦絵) ve velkém formátu *óban*. Zobrazil zde krajinu a poutníky kolem hlavních zastávek cesty Tókaidó v horizontálním formátu svým ojedinělým malířským stylem. Díky originální kompozici, barevnosti a malebnosti této série se Hirošige rázem stal největším malířem nového žánru *ukijoe* tzv. „obrázků slavných míst“ *meišoe*.¹⁵⁷

¹⁵⁵ Hokusai se proslavil dodnes nejvíce reprodukovanou sérií „36 pohledů na horu Fudži“ (*Fugaku sandžúrokkei* 富嶽三十六景 1829-30) a jako autor žánrových skic *manga*, které vycházely postupně v patnácti dílech pod názvem *Hokusai manga* 北斎漫画, 1814-1878 (posledních pět dílů posmrtně).

¹⁵⁶ Eirakuja Tóširó byl vydavatel z provinčního města, kterého navštěvoval i spisovatel Bakin. (viz Haruo Širane, str. 352).

¹⁵⁷ <<http://www.hiroshige.org.uk/hiroshige/main/main.htm>> (31.7.2013)

Ze série se stal tak žádaný obchodní artikl, že vycházela v dalších reedicích a Hirošige sám navrhl 18 nových sérií na totéž téma, které vycházely dalších dvacet let až do jeho smrti v roce 1859. Na středním formátu čúban vznikla mezi lety 1838-40 jediná série Tókaida, která byla doprovázena básněmi kjóka a které se proto říká *kjóka Tókaidó* 狂歌東海道. Kjóka nebyly převzaty z již starého rukopisu Tókaidó meišoki a psali je básníci své doby, kteří jsou na tiscích podepsáni. Reformy éry Tempó (1842) kromě jiného zakazovaly literaturu *nindžóbon* a zobrazování nežádoucích kurtizán a herců (tisky s námětem kabuki a Jošiwary), a tak byly krajinné série vedle květin a ptáků jediné přípustné téma až do 50. let, kdy se cenzorské zákazy uvolnily. Ještě za života Hirošigeho se pod sérií krajin začaly objevovat i figurální výjevy, na kterých pracovali tři největší mistři té doby – Hirošige (krajiny) Kunisada (herci) a Kunijoši (hrdinové). Ze spolupráce těchto tří mistrů vznikla vertikální série *Tókaidó godžúsan cui* 東海道五十三対, kde se kromě výjevů ilustrujících pověsti spojené s okolím jednotlivých stanic, objevuje v kartuších v horní části obrazových listů i poměrně podrobný text s legendou k danému obrázku. Vedle *Kjóka Tókaidó*, kde jsou vloženy básně kjóka je to jediná série Tókaidó, kde je kromě ilustrace také text.

Hirošigeho horizontální Tókaidó z roku 1833 nebo vertikální Tókaidó z roku 1855 se po mistrově smrti snažili napodobit další malíři žánru *ukijoe*, např. Hirošige II. nebo III., který namaloval celou sérii s průvody knížat. Na sklonku šógunátu a po jeho pádu se začaly ilustrovat i západní novinky, jako styl odívání, nebo železnice v Jokohamě. Právě železnice brzy nahradila pěší cestování po Tókaidó a jeho jméno dnes žije jen v místních názvech a v památkách japonské kultury minulosti.

8. Závěr

Cesta Tókaidó hraje v rámci tradiční japonské kultury velmi důležitou roli. Je od starověku až po dnešek hlavní dopravní tepnou země, která spojuje dvě velká kulturní centra na západě a východě hlavního ostrova Honšú: Kjóto a Tokio. Cesta Tókaidó se stala dějištěm nejrůznějších legend, historických událostí, příběhů a příhod, které zachycuje japonská literatura od nejstarších dob, a je proto opředená bohatými literárními konotacemi a folklórem. V této práci jsem sledoval hlavní díla, která v historii japonské kultury cestu Tókaidó reflektují se zaměřením na dobu předmoderní.

Nejprve byla cesta Tókaidó představena v krátké historické perspektivě po které následoval stručně přehled děl, ve kterých se Tókaidó tematicky uplatňuje v období starověku (Nara, Heian, 8.-12. stol.) a středověku (Kamakura, Muromači, Momojama, 13.-16. stol.). Zde se dá konstatovat, že důležitou roli pro formování pozdějších témat spojených s Tókaidó měla klasická poezie, která definovala "slavná místa" - *meišo*. Ve staré deníkové literatuře, kde zvláštní skupinu tvořily cestopisné deníky, a ve válečných příbězích se Tókaidó neobjevuje jako hlavní téma, ale často jako motiv spojený s cestou mezi centry na západě a na východě země. Cesta Tókaidó nabyla na frekvenci a důležitosti zejména s příchodem novověku v období šógunátu Tokugawa (1600 – 1868). Od začátku 17. století se začíná mohutně rozvíjet městská kultura a spolu s ní i tištěná literatura.

V jádru diplomové práce jsem se věnoval vůbec prvnímu dílu, ve kterém je cesta Tókaidó zvolena jako hlavní téma, dílu *Tókaido meišoki* od Asaie Rjóiho, poprvé vydaného tiskem v roce 1661. Bylo zasazeno do kontextu literatury *kanazóši* jež vycházela po téměř celé 17. století a do kontextu žánru *meišoki*, ke kterému patří. Jak ukázala kapitola 3.2., jsou *meišoki* v rámci literatury *kanazóši* literárními vědci zařazována do literatury s praktickým zaměřením. Na základě rozboru díla se jeví takové přiřazení alespoň v případě TMK spíše jako formální pokus o kategorizaci bohaté dobové tvorby. TMK sice nese rysy praktické literatury, ale neméně důležité jsou jeho rysy řadící ho k zábavným *kanazóši* (užití rámcového příběhu, přítomnost humorné poezie *kjóka* a *hokku*, parodie klasických děl) ale i *kanazóši* naučným (citace klasických děl, historické příběhy). Mezi ostatními díly žánru *meišoki* vykazuje TMK některé shodné i odlišné rysy. Shodně s předchůdcem žánru *meišoki* – v díle *Čikusai monogatari* se objevuje popis cesty ve dvou, cesta po Tókaidu a komické komentáře v poezii *kjóka*. V

těchto ohledech TMK na starší *kanazóši* navazuje. Na druhou stranu zavádí i prvky nové. Narozdíl od *Čikusai monogatari* a starší literatury není v TMK užito rytmitizované formy *mičijuki*, nově se objevují informace o cestě převzaté z dobových průvodců *dóčúki* a nově je zařazena i poezie *waka*, která doprovází slavná místa a je po vzoru dobových parodií klasických děl často parodována. Také pojednání díla s rámcovým příběhem je mezi *meišoki* obecně jevem spíše výjimečným. Z pozdějších děl, které zpracovaly podobnou látku jako TMK se dají vyzdvihnout *Tókaidó meišo zue* od Akizato Ritóa a *Tókaidóčú hizakurige* od Džipenši Ikkua, kde opět nacházíme obdobu dvou postav provázející čtenáře po cestě Tókaidó. I mezi nimi zůstává TMK jediným dílem, které zpracovává Tókaidó jako hlavní téma a zároveň v sobě spojuje prvky praktické, naučné a zábavné literatury v jeden celek.

Vrcholná japonská literatura předmoderního období oplývá bohatostí výrazových prostředků, které jsou převážně dány dlouhou a uzavřenou literární tradicí, která umožňuje stavět na konotačním přesahu a mnohovýznamovosti i homonymitě japonského jazyka. Příznačným rysem velkých děl japonské literatury je epizodičnost, lyrický charakter, specifický druh metafor čerpající z přírodní lyriky a jejích estetických ideálů melancholie (*aware*), tajemnosti (*júgen*), prostoty (*wabi*) a stručné lehkosti (*karumi*). Jejich texty v sobě spojují vyprávění a poezii a často bývají provázeny i slovními hříčkami a humorem.

Všechny tyto vlastnosti jsou obsaženy již v raném díle Asie Rjóiho, který je proto po právu považován za zakladatele populární literatury doby Edo a předchůdce velkých literátů. Je zřejmé, že také díky němu mohlo dílo prozaika Saikakua, či dramatika Monzaemona na starší japonskou literaturu 17. století mohlo plynule navázat.

Cestopisy po Bašóvi, který ještě nabízel "čistou" literaturu ve středověkém duchu, tíhly od 18. století ke stále většímu množství informací, ale i ilustrací. V názvech průvodců pozdní doby Edo od roku ca 1780 se užívalo spojení *zue* 図絵, které napovídalo, že se v knize nacházejí topografické panoramatické pohledy připomínající mapy (*zu*) a také detailnější ilustrace s žánrovými figurami (*e*). Ve třicátých letech 19. století došlo již k úplnému osamostatnění ilustrací a cesta Tókaidó se stala námětem volně prodejných obrázkových sérií *Tókaidó godžúsan cugi* (53 stanic na Tókaidó), které proslavil malíř Utagawa Hirošige v mnohotvárných a výtvarně originálních třinácti variacích na totéž téma.

Kromě výtvarné bravury na téma Tókaidó v dílech Hirošigeho, jeho současníků a žáků jsem sledoval ve stručném přehledu také téma Tókaidó v divadle, od motivu *mičijuki* ve hrách nó a džóruri až po dynamické mičijuki v divadle kabuki. Téma Tókaidó se táhne jako červená nit celou historií japonské kultury.

Seznam použité literatury:

- Asai, Rjó, Očikoči Dóin, Moronobu Hiškawa, Mamoru Takada, Michio Hara, Akio Fudži. *Tókaidó meišoki, Tókaidó bunken ezu*. Tókjó: Kokušo Kankókai, 2002.
- Asao, Naohiro. *Nihon rekiši daidžiten*, Šógakkan, Tókjó 2007.
- Chibbett, David. *The History of Japanese Printing and Book Illustration*. Tokyo: Kodansha International, 1977.
- Craig McCullough, Helen. *The Taiheiki. A Chronicle of Medieval Japan*. Rutland, Vt: C.E. Tuttle, 1979.
- Fiala, Karel. *Příběh rodu Taira*. Praha: Mladá fronta, 1993.
- Ičiko, Teidži. *Nihon koten bungaku daidžiten*, Iwanami šoten, Tókjó 1984.
- Herwig, Arendie, Henk Herwig. *Heroes of the Kabuki Stage: An Introduction to Kabuki, with Retellings of Famous Plays Illustrated by Woodblock Prints*. Amsterdam: Hotei Pub, 2004.
- Hillier, Jack. *The Art of the Japanese Book*. 2 vol. London: Philip Wilson for Sotheby's, 1987
- Hódžó, Hideo. *Asai Rjó*. Tókjó: Sanseidó, 1944.
- Hódžó, Hideo. *Asai Rjó*. Tókjó: Kasama Šoin, 1974.
- Horáková, Dita (ed.). *Kalhoty pro dva. Antologie japonského divadla*. Brody, Praha 1997
- Jošida, Kenkó: Psáno z dlouhé chvíle, in *Zápisky z volných chvíl*, Odeon, Praha 1984.
- Keene, Donald. *World within Walls: Japanese Literature of the Pre-Modern Era 1600-1867*. New York: Columbia University Press, 1999.
- Kokuši daidžiten henšú iinkai. *Kokuši daidžiten*, Jošikawa Kokubunkan, Tókjó 1992.

Kornicki, Peter F. *The Book in Japan: A Cultural History from the Beginnings to the Nineteenth Century*. Honolulu: University of Hawai Press, 2001.

Lane, Richard. 1957. "The Beginnings of The Modern Japanese Novel: Kana-zōshi, 1600-1682". *Harvard Journal of Asiatic Studies*. Vol. 20, No. 3/4: 644-701.

Líman, Antonín. *Manjóšú: deset tisíc listů ze starého Japonska*. Praha: Brody, 2001.

May, Ekkehard. *Das Tōkaidō meishoki von Asai Ryōi; ein Beitrag zu einem neuen Literaturgenre der frühen Edo-Zeit*. Wiesbaden: O. Harrassowitz, 1973.

Mizutani, Futó. *Recudentai šósecu ši, Šunjódó, Tókjó*, 1897.

URL:<http://www.wul.waseda.ac.jp/kotenseki/html/tomon/tomon_21589/index.html>
(31.7.2013)

Moretti, Laura. 2010. "Kanazōshi Revisited: The Beginnings of Japanese Popular Literature in Print". *Monumenta Nipponica*. 65, no. 2: 297-356.

Mostow, Joshua S., and Royall Tyler. *The Ise stories = Ise monogatari*. Honolulu: University of Hawai'i Press, 2010.

Mulhern, Chieko Irie. 1974. "Otogizōshi. Short Stories of the Muromachi Period", *Monumenta Nipponica*, Vol. 29: 181-198.

Nakai Nobuhiko, James L. McClain. Commercial change and urban growth in early modern Japan, in: *The Cambridge History of Japan vol. 4*, Cambridge 1991

Noda, Hisao; Asai, Rjó. *Kanazōšišū II*. Tókjó: Asahi Šinbunša, 1962.

Novák, Miroslav. *Japonská literatura I*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989.

Reischauer, Edwin O., Craig, Albert M. *Dějiny Japonska*, Praha: NLN, 2000.

Švarcová, Zdeňka. *Japonská literatura 712-1868*. Praha: Karolinum, 2005.

Širane, Haruo. *Early Modern Japanese Literature: An Anthology, 1600-1900*. New York: Columbia University Press, 2002.

Tirala, Martin. *Téma lásky a estetický ideál dokonalého milovníka v heianských příbězích s básněmi*, Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2009

Winkelhöferová, Vlasta. *Slovník japonské literatury*. Praha: Libri, 2008.

Přílohy:

1) Překlad části první kapitoly *Tókaidó meišoki*

Cesta po slavných místech Tókaidó (Tókaidó meišo no ki)

1.

Z Eda do Óiso

Říká se: "Pošli dítě které miluješ na cestu." Žádná jiná zkušenost se cestě nevyrovná. Na dlouhých cestách po zemi se setkáte s nejrůznějšími věcmi: věcmi smutnými, veselými, věcmi které vás vyvedou z míry (rozčílí), věcmi podivuhodnými, dojemnými, hrůznými, nebezpečnými i směšnými. Lidé a jejich řeč se kraj od kraje liší; jejich obyčeje jsou ušlechtilé i nízké. A nejen to. Na cestách uvidíte moře, řeky, hory, kopce, mosty, roviny, pláně kamenité i písčité, úzké stezky, polní cesty, rozcestí a tak dál. V sněhových závějích jsou na cestách k pomoci bambusové koše *jamagoši*, při velké vodě říční nosítka *kawagoši*, či přívoz tam, kde je voda hluboká. Na cestu se zavazadly (*norikake*) jsou k půjčení silní nosní koně, nebo pro ty, co cestují nalehko jezdečtí koně *karaširi*¹⁵⁸, jsou zde nosítka *norimono* a *kago* pro přepravu lidí, a kde nejsou koně, jsou nosiči a na neznámých cestách průvodci. Tam, kde je hostinec daleko, nachází se obchůdky s rýžovými knedlíčky a *moči*, čajovny s opékaným *moči* a kromě toho na každém místě a v každém domě mají speciality příslušného kraje, sake, ryby, lahůdkářství s pochutinami vařenými i dušenými. Na konci celodenní pouti jsou pro cestující ve stanicích hostince k přenocování. V minulosti se jim říkalo konírny *mumajado* a rychlým koňům, kteří byli s císařskými posly vysláni do některé z pěti vnitřních provincií a sedmi zemských cest¹⁵⁹ se říkalo *haima*. Stačilo pouze křiknout „haima“ a lidé strachy uhýbali z cesty. Dokonce i dnes ustupují kolemjdoucí na stranu když někdo vykřikne „haima, haima“ – možná právě proto, že slovo má takový původ.

Inu, jeden vcelku bezvýznamný muž, který trochu přičichl k Buddhovu učení a pojal mnišské jméno - řekněme Raku Amida-Bucu, se vydal na cestu po Japonsku. Nestaraje se o věci onoho světa, rozhodl se pro své pozemské živobytí procestovat poutní místa na Šikoku, Ise a Kumano. Za Kumanem nasedl na velkou loď a navštívil různá slavná místa

¹⁵⁸ 軽尻／空尻

¹⁵⁹ *gokišičidó* 五機七道 . Viz 4:1. Historie Tókaidó.

od břehu ke břehu. Když se jednou v bouři zvedly vlny, ztuhla mu krev v žilách při pomyslení, „Ted' se ta loď určitě roztříští“. Není divu, neboť na lodi dělí člověka ve vnitřku lodi od širého moře venku jen prkno na tloušťku jednoho palce. Z představy takového nebezpečí se člověku stáhne šourek. Když nato mnich řekl: „Jeden starý verš praví: Okamžik je jako zrnko zlata v písku“, odvětil někdo jiný „Vskutku, jak trefné.“ Pak tam byl ještě jeden, co se smál až se válel po zemi a řekl: „Ten nevzdělaný mnich povídá pěkné nesmysly.“ Když se konečně začali blížit k Edu, oznámil kapitán lodi: „Lodě z Šikoku a jižních provincií jedoucí do Eda připlouvají do Teppózu a pokračují dál do Haččóbori. Z Šimbori a Micumaty se dá bárkou doplout k Nihonbaši. Kromě toho jezdí lodě i na Reigandžimu.“ a vesloval s cestujícími ke břehu podle toho kam si řekli.

Rakuami přistoupil během plavby a za cestu neplatil. Když řekl: „Dovezte mě k Teppózu.“, nikdo neřekl ani slovo. Když vystoupil, nevěděl kam by se obrátil. Rakuami byl mnich zchátralého vzezření a byl zvyklý využívat druhé ke svému prospěchu. Řekl si, že bude lepší se teď vydávat za žebravého mnicha a podívat se během cesty na to nejzajímavější.

Vydal se směrem na *Kobiki-čo*, kde recitovali gidajú¹⁶⁰ hru *Džóruri* a předváděli – nevěda zda se mu to jen nezdá - podivuhodná stvoření roztodivných tvarů. Co se samotné hry týče, vypráví takovýto příběh: Kuró Hógan¹⁶¹ vyrostl v horách v Kuramě a měl chlapecké jméno Ušiwaka. Jednou na jaře, když mu bylo patnáct let, odešel z hor do Óšú. Cestou přenocoval v Jahagi u jednoho zámožného muže, který měl dceru, *Džóruri* - Čistý drahokam. Bylo to vymodlené dítě a tak jí dali takové jméno. Jelikož byla krásná, Ušiwaka se s ní tajně zasnoubil. Tím příběh začíná a dále se zpívá v různých zpracováních, které všechny nesou jméno *Džóruri*.

Protože odtud mířilo mnoho lidí do *Sakai-čo*¹⁶², Rakuami je následoval. Byly zde davy lidí a před těsnými vchody divadel – takzvanými „myšími děrami“ jako Ózacuma a Kozacuma se tlouklo na bubny. Jistý Kanzaburó - známý herec komických rolí v divadle s ložemi *sadžiki*¹⁶³ známý pod jménem Onna gata Kanzaburó předváděl věci ve stylu

¹⁶⁰ Takemoto Gidajú 竹本 義太夫, 1651 – 1724, recitátor divadla *džóruri* a tvůrce zpěvného stylu přednesu, který se od jeho doby užívá. Své jméno převzal z označení pro recitátora loutkového divadla *gidajú*. Někdy se mylně uvádí, že se recitátorům gidajú říká podle Takemotoa Gidajúa, ale ani vzhledem k datu vzniku TMK, kdy Gidajúovi bylo 8 let to není možné.

¹⁶¹ Jošicune Minamoto.

¹⁶² Divadelní čtvrť.

¹⁶³ 棧敷 / 棧敷 vyvýšená lepší místa k sezení po stranách hlediště.

kabuki. Když si Rakuami stoupnul poblíž takové „myší díry“ viděl vcházet muže shrbené, muže s výrazem kudlanky nábožné s knírkem úzkým jak cvrččí krovky, šviháky s šátkem ležérně uvázaným přes hlavu až k hrdě vytrčené bradě, kteří si šli leda koledovat o rvačku, staré i mladé muže a ženy s pletenými slaměnými klobouky z Ise, rákosovými klobouky z Ómi, dívky s bavlněnými klobouky zakrývajícími tvář, s kabátky *haori* z Okudžimy, zkrátka viděl procházet všemožné lidi.

Co se kabuki týče, vypráví se, že jej poprvé tančila jedna kněžka z Velké svatyně¹⁶⁴ v provincii Izumo. Ale není tomu tak. Za vlády excísaře Gotoby¹⁶⁵ vynikal v tanci mnich Mičinori.¹⁶⁶ Předváděl vybrané pohyby a učil jim jednu ženu jménem Iso no Zendži. Protože jí nechal obléknout do bílého roucha *suikan*, opásal jí mečem *sómaki*¹⁶⁷ a vlasy jí schoval pod klobouk *eboši* říkalo se [tomu] tanci mužský. Zendži pak tanec předala své dceři Šizuce¹⁶⁸ - tanečnici širabjóši.^{169, 170} Když se zpívalo a tančilo [ve stylu] *imajó*¹⁷¹ postupně styl zhrubl, přestal se nosit klobouk *eboši* a meč za pasem a nosilo se jen kimono se zástěrou *hakama*. Protože tančily a zpívaly tanečnice¹⁷², začalo se tancům říkat kabuki.¹⁷³ Ještě donedávna ho tančily společnosti, které svou rozpustilostí popletly nejednomu muži hlavu. Stávalo se, že si takový muž vyrobil klíč od pokladny rodičů, někteří se vytratilí z očí svým těhotným ženám, zastavili své jmění a chodili za nimi znovu a znovu, aby je spatřili. Tu a tam docházelo k hlučným hádkám o jejich přízeň, jednomu ustríhli vlasy, jiného sekli při útěku mečem. Protože mnoho lidí vznášelo

¹⁶⁴ Ójaširo 大社 šintoistická svatyně Izumo taiša 出雲大社

¹⁶⁵ Zde se jedná o omyl. Císař Gotoba vládl v letech 1183-1189. Rjóí měl na mysli nejspíš císaře Goširakawu, který vládl mezi lety 1155-1158.

¹⁶⁶ Fudžiwara Mičinori 藤原通憲 (1106 – 1160) zvaný také Šinzei 信西. Sestavitel kroniky *Hončó seiki*.

¹⁶⁷ Běžně *sajamaki* 鞘巻 - krátký meč bez pochvy.

¹⁶⁸ Šizuka Gozen 静御前 milenka Jošicuneho.

¹⁶⁹ širabjóši 白拍子 původně označení rytmu v dvorské hudbě gagaku. Od období Heian označení tanečníka, či tance, který později splynul s tradicí divadla Nó.

¹⁷⁰ Rjóí zde cituje z 225. oddílu Curezuregusa Jošidy Kenkóa. V českém překladu Petra Geislera viz Jošida Kenkó: Psáno z dlouhé chvíle, in *Zápisky z volných chvil*, Odeon, Praha 1984, str 302.

¹⁷¹ Imajó 今様 - zkratka imajóuta 今様歌, doslova „tanec v současném stylu“ byl od vrcholu období Heian do začátku Kamakury populární styl přednesu/zpěvu.

¹⁷² 妓女 gidžo - tanečnice, umělkyně, společnosti.

¹⁷³ psáno 歌舞伎 se znakem 妓 ve významu tanečnice, umělkyně, společnosti. Běžně také 歌舞伎 se znakem 技 - dovednost. Původ slova kabuki se však dnes odvozuje od slovesa *kabuku* かぶく・傾く chovat se, hýbat se neobvykle.

stíznosti, řeklo se: „Je to na škodu naší zemi a pohroma pro lid.“, a tak časům ženského tance nastal konec.¹⁷⁴

Poté se začalo hrát jinošské kabuki. Tanec sličných chlapců opět šálil smysly, zatemňoval a pletl srdce. Chlapci byli pícháni mezi nohy aby ochrnuli, řezali je do rukou,¹⁷⁵ až sténali bolestí. Takto znetvořených bylo mnoho. Mniši ze všech klášterů se radovali, že se tak naplňuje přerod ženy v Buddhu.¹⁷⁶ Fazolkové mince¹⁷⁷ z milodarů měnili za vstup do „myších děr“ a velké stříbrné mince *čógin*¹⁷⁸ určené na zádušní obřady dávaly těmto chlapcům za jejich rozkošná slova.

Kvetoucí větve donesené na místo pro dary¹⁷⁹ kladli na jeviště, kde zářily barvami. Sake a pochutiny pěkně srovnané do jídelních skříněk¹⁸⁰ si nechali vyzdvihnout do loží *sadžiki* a jazyky jim jen mlaskaly. Když vše snědli a stále to nestačilo, přidali do zástavy k rudému šálu *kesa* a oltářnímu brokátu *kinran* na oltář ještě Šákjamuniho kopí a Amidův meč.¹⁸¹ Roucho z hrubě tkané látky přenechali herci kjógenu ze hry *Šinboči daiko*¹⁸² a velký skládací vějíř darovali představiteli hlavní role ze hry *Kaidó kudari*¹⁸³ Nakonec nemohli ani zůstat v klášteře, stáhli se proti své vůli do ústranní, a tam konali s nelibostí pokání. Mezi patrony kláštera pak kolovaly zvěsti „Někam zmizel a nikdo neví kam“. Ačkoliv se v sútrách se praví, že až nastane konec světa, tak skončí mnichové v náruči chlapců, přeji si, aby vyšli z bloudění na tomto světě a přerodili se.

¹⁷⁴ Ženám bylo zakázáno provádět kabuki v roce 1629 (6. rok éry Kanei 寛永).

¹⁷⁵ Šudó 衆道, či wakašudó 若衆道 doslova „cesta chlapců“ označuje tradici homosexuálních vztahů mezi mužem a nedospělým chlapcem. V šudó je kainahiki 腕引 zvyk vzájemného řezání se mečem do rukou jako obřad sbratření.

¹⁷⁶ Hendžó nandži 変成男子 čtyřslabičné buddhistické přísloví. Žena se nejprve musí přerodit v muže, aby mohla dosáhnout buddhovství.

¹⁷⁷ Mataita 豆板 stříbrná mince o hmotnosti 1-10 momme (1 momme 匁 = 3,75g).

¹⁷⁸ Čógin 丁銀 Velké stříbrné mince o hmotnosti v průměru okolo 43 momme (asi 160g).

¹⁷⁹ Šimaihašira 仕舞柱 sloup pódia japonského divadla směřující ke středu hlediště, ke kterému se dary hostů skládaly. Také *mecukebašira* 目付柱.

¹⁸⁰ Sage džúbako 提重箱 zdobená skřínka na sake a pokrmy s více přihrádkami.

¹⁸¹ Šaka no jari, Mida no riken 釈迦の鑓、弥陀の利剣 - chrámové poklady.

¹⁸² Šinboči daiko 新発意太鼓 (Novicův buben) - hra divadla Nakamura.

¹⁸³ Kaidó kudari 海道下 (Dolů po Tókaidó) - hra divadla Ičimura. Cesta z hlavního města Kjóta do východních provincií (Edo). Opačný směr do hlavního města se nazýval kaidó agari 海道上.

Také v Číně znají chlapeckou lásku. Začíná u mistra I-čchuana¹⁸⁴ a říkalo se jí *Caj-wej*¹⁸⁵. Su Ši napsal pod dojmem jeskyní Ťin-siou Feng-šuej a ze stesku po Li Ťie-tchuejovi ve své básni „Jak neposkvrněný a líbezný je chlapec jedoucí na koni“.¹⁸⁶

Co se naší země týče, tak když byl Narihira ještě chlapec, složil v touze po něm Šinga Sódžó¹⁸⁷ báseň.

Tokiha no jama no ihacucu dži ihaneba koso

常磐の山のいはつつじいはねばこそ

Skalní azalky na hoře Tokiwa – nemám jediného slova

Tedy, [čínská a japonská] poezie je zde součástí důvěrného, niterného vztahu, ve kterém slouží jako prostředek morálky, mravů a dokonce důvěry; chlapec, který byl svým pánem pečlivě ochraňován, pánovi přísahal věrnost až na onen svět, a že ho bude následovat i na horské cestě smrti – cožpak to není něco výjimečného?

Jakkoli by si chtěl někdo myslet, že chlapci z kabuki je něco úplně jiného, než o čem zde byla řeč, bude přeci hned přemožen hříšností, tělo mu zeslábně a přijde o peníze. Řeklo se: „Takové chlapecké kabuki je opravdu opakování starých chyb.“ a chlapcům se daly ostříhat vlasy z čela a ti se stali odpudivými. Ačkoliv tak vypadali staře a [proto] komicky nezůstali bez přitažlivosti. Když se zvedla opona a vyšli na jeviště (hašigakari) říkali si [lidé]: „Tak to tu ještě nebylo.“ Ze *sadžiki* obdivně zvolávali: „Hle, zde sestupuje Buddha!“ a z hlediště se mísily hlasy jeden přes druhý: „Čí je to hra?“. Lidé vzadu se stavěli na špičky a natahovali krky a lidé vpředu si poklekli, aby to viděli. Nakonec [chlapci] dotančili a odkráčeli zpátky do zákulisí. I když nastala noc, svolali se [obdivovatelé chlapců] a zpívalo se a tančilo. Když byl někdo při pití sake poctěn šálkem, ze kterého pil některý z chlapců (*cukezaši*), řekl si „Doufám, že dostanu *učikoši*“¹⁸⁸. U

¹⁸⁴ Konfuciánský učenec a filozof I-čchuan 伊川先生 (1033-1107) je spíše známý pod jménem Čcheng-I (japonsky Tei I 程頤).

¹⁸⁵ Japonské čtení *saibi* 裁尾

¹⁸⁶ Su Ši (1037-1101) čínský básník a literát dynastie Sung, známý také pod jménem Su *Tung-pcho* (japonsky Sotóba 蘇東坡, či Sošoku 蘇軾). Ťin-siou Feng-šuej jap. 風水洞 Fúsuidó je komplex jeskyní poblíž čínského města Chang-čou, který Su Ši ztvárnil ve svých básních a tušových malbách. Strávil zde několik dní se svým mladým přítelem Li Ťie-tchuejem (jap. Risessui 李節推). V Číně se jeho malby nedochovaly, ale v Japonsku se toto téma stalo populárním v období Momojama a je dochováno několik maleb. Je na nich vyobrazen Su Ši přijíždějící na koni k paláci, kde na něj čeká krásný mladík. V Japonsku se tyto malby řadí mezi žánr *nanšoku* 男色 vyobrazující téma mužské lásky.

¹⁸⁷ Šinga 真雅僧正 (801 - 879), buddhistický mch sekty šingon ranného období Heian.

¹⁸⁸

řetězené básně renga se to nesmí, ale u pití se toho cení. S kokrháním kohoutů¹⁸⁹ byli s pláčem vyprovozeni. Přesto bláznů, kteří by [proto] chtěli ještě kohoutovi jeho zpěv zazlívát, je na světě jako lidí na tržišti. I Rakuami se trochu zamiloval a zabásnil:

Ucukušiki wakašu kabuki onna gata kore ha sekai no mannaka zo kaši

うつくしき若衆歌舞妓をんながたこれは世界のまんなかぞかし

Překrásní chlapci v ženských rolích kabuki - vy jste středem světa!

Nyní Reigandžima. Je to ostrov ležící stranou od Eda ve východním moři.¹⁹⁰ Naproti jemu na východ leží pole v Ušidžimě. Protože se tam nachází chrám Wakamija no Hačiman říká se jim Nová Hačimanská pole. Místům severně od Nových polí se říká Fukagawa. Sem byla převezena Atakemaru¹⁹¹, nejslavnější loď Japonska. Sever Fukagawy tvoří břeh řeky Asakusa. Kapři z této řeky platí za místní specialitu.

V Asakuse se nachází [socha bohyně] Kannon. Přicházejí k ní urození i prostí lidé bez ohledu na původ. Říká se, že v minulosti z těchto míst vyšel d'ábel v podobě býka a běhal po okolí.¹⁹² Socha bohyně Kannon je zázračná, byla vylovena v síti rybářů bratrů Hamanariho a Takenariho, kteří ji dostali ze dna moře na souš.

(Kapitola pokračuje pasáží z okolí řeky Sumida přeložené na str. 57)

¹⁸⁹ V textu nazváni poeticky jako *ptáci osmi hlasů* 八声の鳥.

¹⁹⁰ Ostrov ležel v Edském zálivu při ústí řeky Sumidy, ale byl časem vyplaven.

¹⁹¹ Válečná loď, kterou v roce 1632 nechal postavit šógun Tokugawa Iemicu.

¹⁹² Tato zpráva pochází z historických záznamů *Azuma kagami*. K události mělo dojít v roce 1251.

2) Obsah prvního svazku:

Edo-Óiso

- Úvod
- Příjezd do Eda, Edo

Sakai-čo, obsáhlá pasáž historie divadla kabuki, Reigandžima, Asakusa, Sumidagawa (3 *waka* o *mijakodori*), Jošiwara, obsáhlá pasáž historie kurtizán v Číně a v Japonsku (1 Rjóiho *kjóka*), Tóeizan, Šinowazu no ike, Jušima (1 Rjóiho *waka*), Kanda no Mjódžin – historie, 1 *waka*, hrad v Edu, Momidži jama, Tóšó gongen, San'ó gongen, Atago jama, Niši no Kubo, Zózódži, Šinmeidži.

Setkání s mladíkem, varování a rady na cestě, Kurama-čo (dnes Minato ku), sochy velkých Buddhů v Njóraidži, hokku Šótei, Musaši (2 hokku, 1 *waka* z Ise monogatari).

- Nihonbaši-Šinagawa, Šinagawa-Kawasaki

Zde málo koní, Tókaidži, Mjókokudži, specialita *kuri iši* a *Šinagawa nori*, Šinagawa, zde mnoho kurtizán, *kjóka* o kurtizánách Rjóji, Suzu no mori, specialita kameny *Suzuiši*, v noci nebezpečná cesta, opodál místo původu sekty Ikegami.

- Kawasaki-Kanagawa

Za Kawasaki leží Daiši gawara – historie, vesnice Honmoku opodál, ves Ičiba odkud je vidět Futago jama (hokku Masajuki), ves Namamugi, ves Kojasu.

- Kanagawa-Hodogaja

Kumano gongen-dži, Fudži no hitojama - historie, hokku Rakuami.

- Hodogaja-Tocuka

(Hodogaja dnes součást Jokohamy), za Hodogajou hranice provincií Musaši a Sagami, ves Nakamura opodál, okolním kopcům se říká Jakimočizaka kvůli místní specialitě jakimoči, odpočinek v čajovně, zde výměna dvou *kjóka* mezi Rakuamim a mladíkem, další dvě *kjóka* a tři *hokku*.

- Tocuka-Fudžisawa

Hačiman no mija, za kopci leží Kamakura, obsáhlá pasáž o historii a památkách v Kamakuře.

- Fudžisawa-Hiracuka

Ve Fudžisawě Dódžózaka a chrám Šódžókódži, náhrobek Oguri Micušigeho, náhrobky rodu Jokojama, ves Širahata, Hiracuka hačimangů, *kjóka* Rjóji.

- Hiracuka-Óiso

Kóraidži no jama, Gongendži, most v Hanamizu, Morokošigahara, Džikkenzaka, Jamašita, Šukugahara, zde o kamenech Toragaiši a *kjóka* o nich, jedno *hokku*.

- Óiso-Odawara

Mezi městy Óiso a Koiso vede borová alej. Z pobřeží za Óiso jsou známé barevné kamínky na miniatury krajin. Za Koiso socha Džizó – k ní legenda a Rakuamiho *kjóka*, svatyně Rokuša, ves Kódžin, svatyně se sochou Zaó-gongen – legenda, v Mumesawě čajovna, poblíž hora Azuma no Mjódžin, v čajovně odpočinek, kde si dají opečené tófu, moči a sake, mladík si objedná pečeného tuňáka (*kacuo*), na kterého by měl chuť i Rakuami, ale jako mnich ho nemůže – o tom dvě *kjóka*. Ves Ošikiri, chrám Sekimoto no Saišódži, borový háj, odkaz na historii o bratrech Sukenarim a Tokimunem z rodu Soga v Soga monogatari, řeka Sakawa, mnoho pouličních zlodějů, *hokku* o Óiso a mladíkova *kjóka* o zlodějích.

3) Seznam stanic na Tókaidó

	Stanice	宿場名	Sešit
1.	Nihonbaši (Edo)	日本橋 (江戸)	1.
2.	Šinagawa	品川	
3.	Kawasaki	川崎	
4.	Kanagawa	神奈川	
5.	Hodogaja	程ヶ谷 (保土ヶ谷)	
6.	Tocuka	戸塚	
7.	Fudžisawa	藤沢	
8.	Hiracuka	平塚	
9.	Ócuka	大磯	
10.	Odawara	小田原	2.
11.	Hakone	箱根	
12.	Mišima	三島	
13.	Numazu	沼津	
14.	Hara	原	
15.	Jošiwara	吉原	
16.	Kanbara	蒲原	
17.	Yui	由比 (油井・由井)	
18.	Okicu	興津	
19.	Edžiri	江尻	3.
20.	Fučú	府中	
21.	Mariko	鞠子 (丸子・毬子)	
22.	Okabe	岡部	
23.	Fudžieda	藤枝	
24.	Šimada	嶋田 (島田)	
25.	Kanaja	金谷	
26.	Nissaka	日坂 (新坂)	
27.	Kakegawa	掛川	
28.	Fukuroi	袋井	
29.	Micuke	見附 (見付)	
30.	Hamamacu	浜松	
31.	Maisaka	舞阪 (舞坂)	
32.	Arai	新居	
33.	Širasuka	白須賀	

34.	Futagawa	二川	4.
35.	Jošida	吉田	
36.	Goju	御油	
37.	Akasaka	赤坂	
38.	Fudžikawa	藤川	
39.	Okazaki	岡崎	
40.	Čirjú	池鯉鮒 (知立)	
41.	Narumi	鳴海	
42.	Mija (Acuta)	宮 (熱田)	
43.	Kuwana	桑名	
44.	Jokkaiči	四日市	
45.	Išijakuši	石薬師	
46.	Šóno	庄野	
47.	Kamejama	亀山	5.
48.	Seki	関	
49.	Sakašita (Sakanošita)	坂下 (坂之下)	
50.	Cučijama	土山	
51.	Minakuči	水口	
52.	Išibe	石部	
53.	Kusacu	草津	
54.	Ócu	大津	
55.	Sandžó óhaši (Kjó)	三条大橋 (京)	6.

Do pořadí 53 stanic se nezapočítává výchozí a cílová stanice.

Číslo sešitu naznačuje rozsah každého ze šesti sešitů.

4) Mapa se stanicemi na Tókaidó

Nad číslovanou cestou Tókaidó je vyznačena i cesta Nakasendó (bez čísel).

5) Soupis díla Asaie Rjóiho podle údajů v monografii Hidea Hódžóa.¹⁹³

1) Buddhistická díla			
a) Díla prokazatelně napsaná Rjóim			
č.	název (český přepis):	název:	rok vydání (sepsání), počet svazků, autor
1.	Kandžin gidanšó	觀信義談鈔	1649
2.	Sanbu kjó kusui: - Amida kjó kusui - Murjódžu kjó kusui - Kanmurjódžu kjó kusui	三部經鼓吹: • 阿弥陀經鼓吹 • 無量寿經鼓吹 • 觀無量寿經鼓吹	78 sv. 1668, 18 sv. 1670, 30 sv. 1674, 30 sv.
3.	Urabongjóšo šinkičikó	孟蘭盆經疏新記直講	1678, 15 sv.
4.	Óhara dangi kuge	大原談義句解	
5.	Šótoku taiši denrjaku bikó	聖德太子伝暦備考	1678, 30 sv.
6.	Ódžó džúin džikidan	往生拾因直談	1682
7.	Bussecu džúókjó džikidan	仏説十王經直談	1683 (1682)
8.	Hórin šódan (sangoku inntan)	法林樵談 (勸化要文便蒙鈔國因縁譚)	1691 (1686)
9.	Kandžin nenbucušú	勸信念仏集	1688
10.	Fumo ondžúgjó wadanšó	父母恩重經話談抄	
11.	Kakunjo Šóin Ganganšó čúkai	覺如上人願々鈔注解	1691
12.	Hógo kusui	法語鼓吹	před 1692
13.	Kange hook hicudanšó narabi ni cuika	勸化蓬戸筆談鈔並追加	1715
b) Díla pravděpodobně napsaná Rjóim			
14.	Zenaku inga kjó džikige	善悪因果經直解	1666
15.	Sangoku inen – džódo kange ódžóden	三国因縁 浄土勸化往生伝	1689
16.	Šódžirui hen	証事類篇	
17.	Gumei hoššinšú džikidan	愚迷癡心集直談	
c) Díla, u nichž je těžko prokazatelné autorství			
18.	Šaka ičidai denki kusui	釋迦一代傳記鼓吹	
19.	Seppó innenšú	説法因縁集	
20.	Džódo sanbu kjó džókai	浄土三部經註解	
21.	Kanka šijóšó	勸化至要鈔	
22.	Anšin ketteišó kusui	安心決定鈔鼓吹	
d) Díla s neprokazatelným Rjóiho autorstvím a díla nedochovaná			
23.	Kaisacu hódžóbun	戒殺放生文平假名	

¹⁹³ Hódžó, Hideo. Asai Rjóí. Tókjó: Kasama šoin, 1972

	hiragana		
24.	Kanka daisóšó	勸化大綱抄	
25.	Zózó kudoku kjó čokkai	造像功德經直解	
26.	Urabonkjó šinki čokkai	盂蘭盆經新記直解	
27.	Sanzeinga kjó džikidan	三世因果經直談	
28.	Inmjóron bikó	因明論備講	
2) Kanazóši a díla ne-buddhistická			
a) Díla prokazatelně napsaná Rjóim			
1.	Kašóki hjóban	可笑記評判	1660 (1637?), 10 sv., sign. 瓢水子
2.	Kanninki	堪忍記	1659, 8 sv.
3.	Kójó guncan hjóban ógišó	甲陽軍艦評判奥儀抄	
4.	Ise monogatari džokai	伊勢物語抒海	1655, 10 sv.
5.	Tókaidó meišoki	東海道名所記	1661 (1659), 6 sv.
6.	Kaname iši	かなめ石	1662
7.	Edo meišoki	江戸名所記	1662, 7 sv.
8.	Kjósuzume	京雀	1666, 7 sv.
9.	Togi bóko	伽婢子	1666, 13 sv.
10.	Šinsen hínagata	新撰ひいな形	1666
11.	Akauso	あかうそ	1667
12.	Kirišitan hakjaku ronden	鬼利至端破却論傳	před r. 1667
13.	Kjóka banaši	狂歌咄	1672 (1671)
14.	Šingoen	新語園	1682 (1681), 10 sv.
15.	Šókagin	賞花吟	1688, 5 sv.
16.	Inu hariko	狗張子	1692 (1690), 7 sv.
b) Díla pravděpodobně napsaná Rjóim			
17.	Ukijo monogatari	浮世物語	ca. 1665, 5 sv.
18.	Musaši abumi	武藏鑑 むさしあぶみ	1661, 2 sv.
19.	Gendži kumogakure šó	源氏雲隠抄	1677
c) Díla nedochovaná a díla, u nichž je těžko prokazatelné autorství			
20.	Kókó monogatari	孝行物語	1660
21.	Hončó džokan	本朝女鑑	1661
22.	Abe no Seimei monogatari	安倍晴明物語	1662
23.	Miidera monogatari	三井寺物語	1662
24.	Kazuraki monogatari	かづらき物語	1659
25.	Šógunki	將軍記	1664
26.	Jamato nidžúšikó	大倭二十四孝	1655
27.	Hokke rijaku monogatari	法花利益物語	před 1669
28.	Hončó buke kongen	本朝武家根元	před 1670
29.	Hjakunin iššu tóšo	百人一首頭書	před 1670
30.	Sankó kódžicuzu	三綱行實図	před 1670

31.	Hódžó kudaiki	北條九代記	1675
32.	Kamakura kudaiki	鎌倉九代記	1672
33.	Taiheiki kaširagaki	太平記首書	1680
34.	Šizu ga odamaki	賤がをだまき	
d) Díla, u nichž je Rjóiho autorství málo pravděpodobné			
35.	Renga šošinšo	連歌初心抄	1637 (1634)
36.	Nišikigi	錦木	
37.	Hjakuhaččóki kahicu	百八町記加筆	
38.	Kašóki atooi	可笑記跡追	
39.	Onna džingi monogatari	女仁義物語	
40.	Hjaku monogatari	百物語	
41.	Hanabigusa daizen	はなび草大全	
42.	Reihó jakušó nódoku	靈寶藥性能毒	
43.	Kamakura meišoki	鎌倉名所記	
44.	Šigabači monogatari	似我蜂物語	1661

Dále zde uvádím díla, která nejsou uvedena v monografii Hidey Hódžóa, ale jsou vydána v souborném vydání děl Asaie Rjóiho, nebo jsou obsažena v edičním plánu tohoto souborného vydání¹⁹⁴:

č.	název	počet svazků, autor
1.	Cukimi no tomo	月見の友 3 sv., Šóun Rjóí
2.	Jamaguči akimiči	山口秋道 3 sv.
3.	Sorori kjóka banaši	曾呂里狂哥咄 3 sv.
4.	Ukijo banaši	浮世ばなし
5.	Inga monogatari	因果物語 Suzuki Šósan (?)
6.	Kaisecu hódžó monogatari	戒殺放生物語
7.	Amakusa Širó	天草四郎
8.	Jókihi monogatari	ようきひ物語
9.	Dekisai Kjó mijage	出来齋京土産

¹⁹⁴ Asai, Rjóí. *Asai Rjóí zenšú*. Tókjó: Iwata Šoin, 2007.

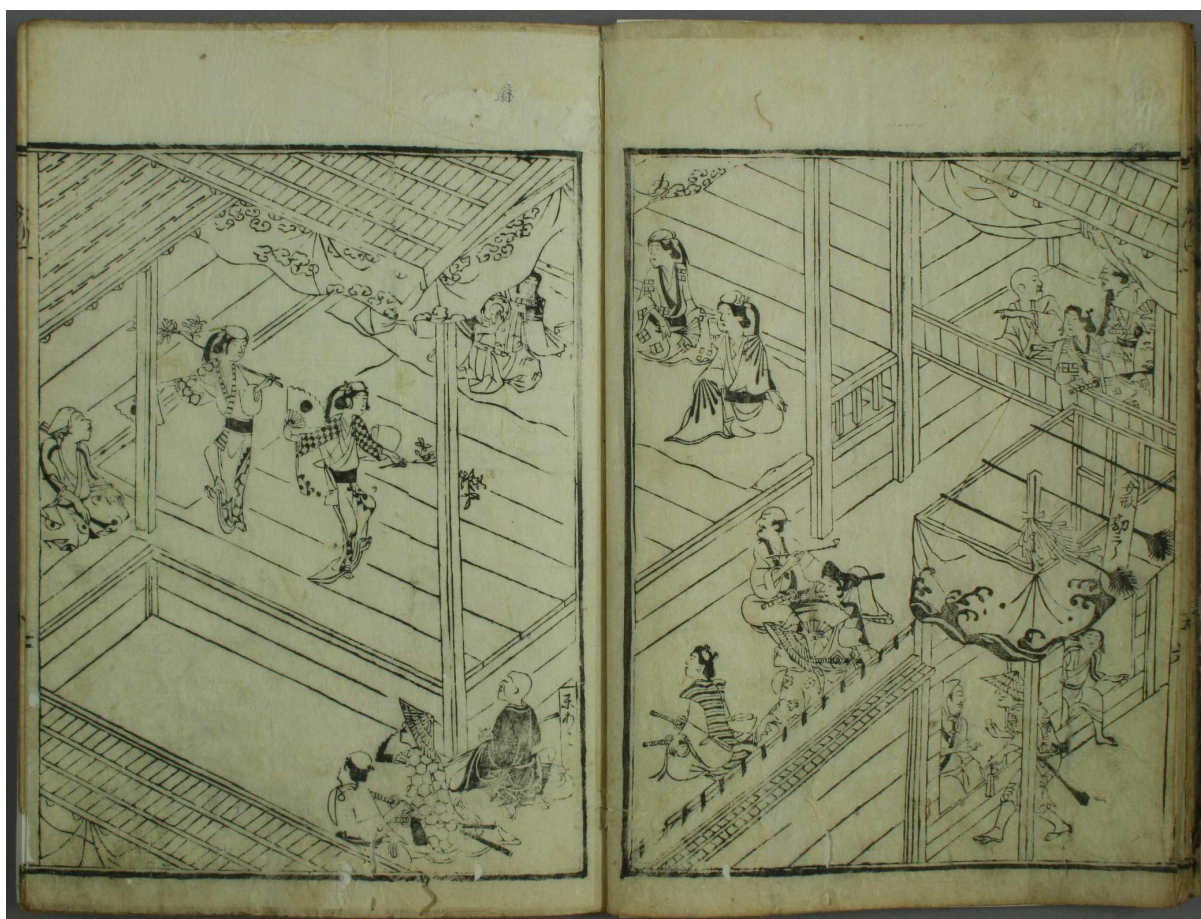
6) Obrazová příloha

Fotografie jsou otištěny s laskavým svolením knihovny Univerzity Waseda.

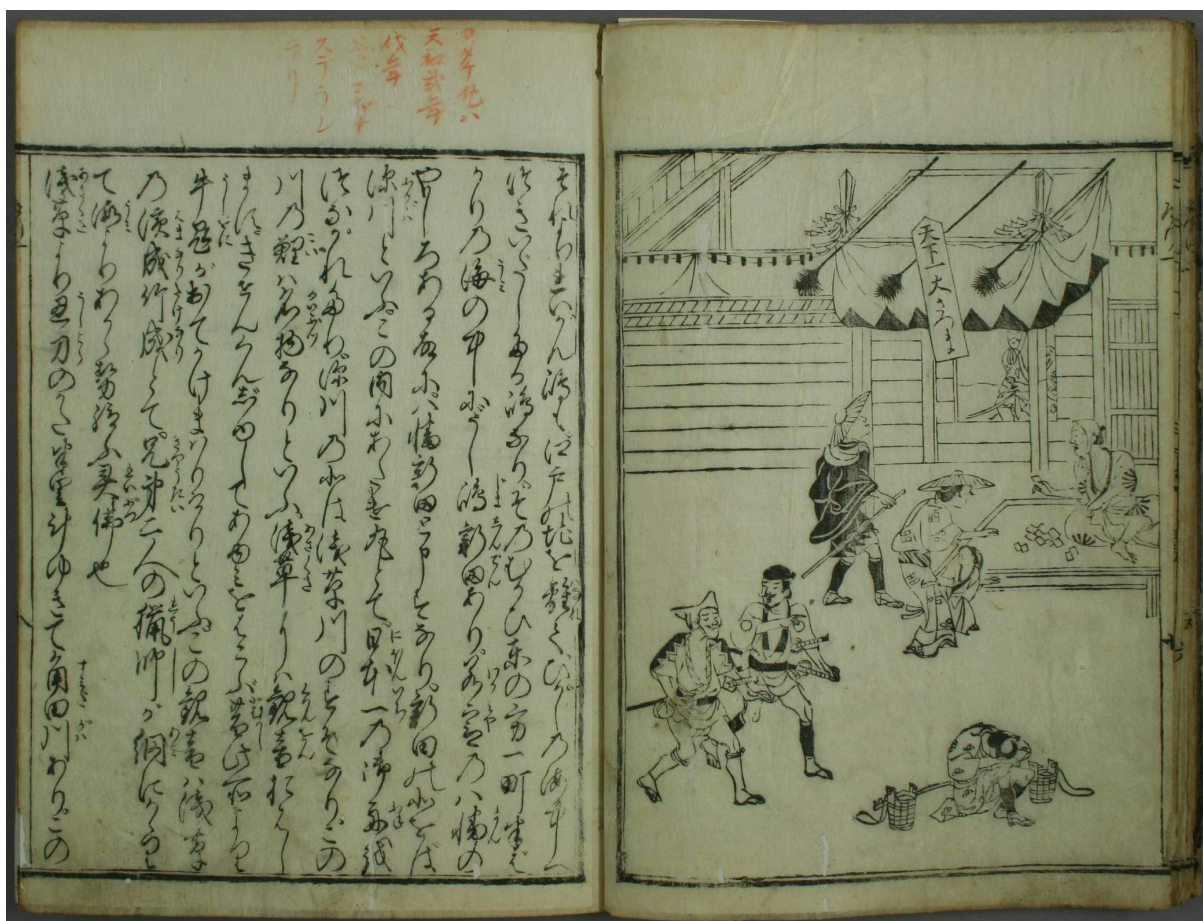
Obr. 1

Úvodní strana prvního svazku *Tókaidó meišoki*. Na první stránce vpravo je vidět titul a název kapitoly (*Edo jori Óiso made*). Text začíná krátkým úvodem slovy: "*Itošiki ko ni wa tabi wo sasejo...*". Překlad viz str. 83. (sv. 1, fol. 0-1)

Obr. 2

Výjev z divadla kabuki v Edu z první kapitoly. Pod pilířem na levé straně sedí Rakuami, kterého rozeznáme podle přípisu. Na scéně tančí dva chlapci, na pravé straně je vidět vstup do divadla a muže kontrolujícího vstupenky. (sv. 1, fol. 6v-7r)

Obr. 3

Dvojstránka s vyobrazením vstupu do divadla Ózacuma před kterým stojí Rakuami v černém oděvu s kloboukem a holí v ruce. Sedící muž prodává vstupenky a v dolní části je vidět výjev z ulice před divadlem. Nalevo je strana s textem, na které můžeme sledovat grafické rozložení textu a styl písma. (sv. 1, fol. 7-8)

Obr. 4
Kurtizány ze Šinagawy lákají zákazníky (sv. 1, fol. 23v).

Obr. 5

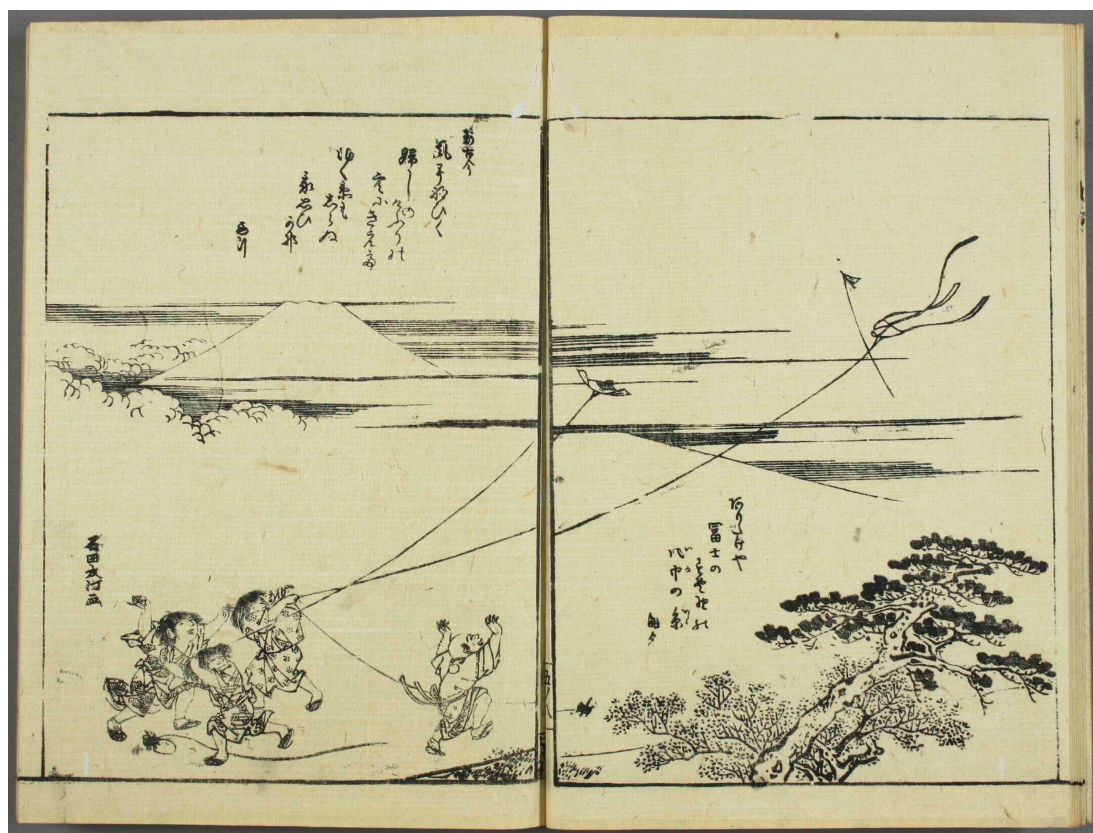
Obrázek vztahující se k zastavení ve "špinavé čajovně se zamračenou hostinskou". Uvnitř vidíme sedět Rakuamiho a mladíka z Ósaky. (sv. 1, fol. 26v)

Obr. 6
Rakuami a jeho druh procházejí krajinou pod horou Fudži (sv. 2, fol. 18r)

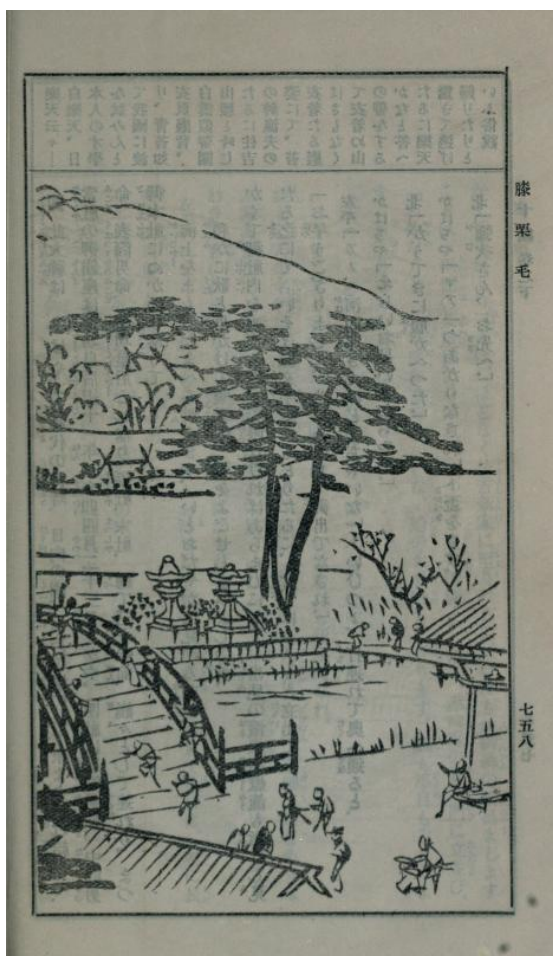

Obr. 7
Zastávka Nissaka. Obrázek ze scény setkání s nevzhlednou venkovskou kurtizánou.
(sv. 3, fol 17r)

Obr. 8 a, b

Ilustrace k průvodci *Tōkaidō meisho zue*, 1797 s pohledem na horu Fudži. Zde je již předznamenán styl obrazů *meisho* e a osamostatnění obrazové složky.

Obr. 9 b,c

Ilustrace k *Tókaidóčú hizakurige* v literátském stylu *bundžinga*. L: Pohled na klášter, P: Kitahači a Jadžiróbei ve čtvrti kurtizán v Ósace, z pozdějšího vydání roku Meidži 41 (1908).

10a) Průsmyk Satta u stanice Jui, léto

10b) Stanice Kamejama, zima

10c) Stanice Šóno, průtrž mračen

10d) Stanice Mišima, mlhy za rozbřesku

Obr. 10 a-d

Andó Hirošige: Čtyři listy ze Série 53 stanic na Tókaidó (Tókaidó godžúsan cugi no uči), 1833-34, formát horizontální óban, nakladatel Hóeidó.